

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων

Διπλωματική Εργασία

Διαχείριση και ανάδειξη μουσειακών αρχιτεκτονικών συνόλων
σε ιστορικά αστικά κέντρα.

Η περίπτωση του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου και η ευρωπαϊκή
εμπειρία.

Μαρία Αγγελοπούλου

Επιβλέπων καθηγητής: Ευάγγελος Παπούλιας

Ερμούπολη, Ιούνιος 2026

Διαχείριση και ανάδειξη μουσειακών αρχιτεκτονικών συνόλων
σε ιστορικά αστικά κέντρα.

Η περίπτωση του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου και η ευρωπαϊκή
εμπειρία.

Μαρία Αγγελοπούλου

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής

Ευάγγελος Παπούλιας

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής

Γεώργιος Αλεξόπουλος

Ερμούπολη, Ιούνιος 2026

Ευχαριστίες

Με θερμές ευχαριστίες στον επιβλέποντα Καθηγητή μου κ. Ευάγγελο Παπούλια για την αμέριστη συμπαράστασή του και τις πολύτιμες συμβουλές του, χωρίς τις οποίες η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία δεν θα μπορούσε να έχει ολοκληρωθεί, καθώς επίσης και στην οικογένειά μου για την αγάπη και την υποστήριξή της.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει τη μουσειακή επανάχρηση ιστορικών κτηρίων στο πλαίσιο των σύγχρονων ιστορικών αστικών κέντρων, εστιάζοντας στη σχέση μεταξύ αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, μουσειακής λειτουργίας και διαχείρισης της πολιτισμικής μνήμης. Ως μελέτη περίπτωσης επιλέγεται το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο (ΕΙΜ), το οποίο στεγάζεται στο Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής στην Αθήνα, ένα ιστορικό κτήριο με ιδιαίτερη πολιτική, θεσμική και συμβολική βαρύτητα.

Η συγκριτική ανάλυση με τη Villa Vauban στο Λουξεμβούργο και τη Fondation de l'Hermitage στη Λωζάνη καταδεικνύει διαφορετικά μοντέλα προσαρμοστικής επανάχρησης: το δυναμικό μοντέλο αρχιτεκτονικής επέκτασης και το μοντέλο ήπιας προσαρμογής. Σε αντιδιαστολή, το ΕΙΜ παρουσιάζει ένα σύνθετο μοντέλο, όπου η συνύπαρξη πολλαπλών λειτουργιών δημιουργεί λειτουργικές εντάσεις.

Τα συμπεράσματα της έρευνας υπογραμμίζουν ότι η επιτυχία της μουσειακής επανάχρησης εξαρτάται από την ισορροπία μεταξύ προστασίας της αρχιτεκτονικής ταυτότητας, της λειτουργικής προσαρμογής και της ποιότητας της μουσειακής εμπειρίας. Στην περίπτωση του ΕΙΜ, αναδεικνύεται η ανάγκη για στρατηγική αναδιοργάνωση των λειτουργιών, ενίσχυση της ερμηνείας του ίδιου του κτηρίου ως εκθέματος και ενεργοποίηση της σχέσης του μουσείου με τον δημόσιο χώρο. Η εργασία συμβάλλει στη συζήτηση για τον ρόλο των μουσείων σε ιστορικά κτήρια ως δυναμικών φορέων πολιτιστικής μνήμης και ως εργαλείων βιώσιμης αστικής ανάπτυξης.

Λέξεις-κλειδιά:

Αρχιτεκτονική κληρονομιά, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Ιστορικά κτήρια, Μουσειακή επανάχρηση, Πολιτισμική κληρονομιά, Πολιτιστική διαχείριση, Προσαρμοστική επανάχρηση.

ABSTRACT

This thesis examines the adaptive reuse of historic buildings as museums within contemporary historic urban centres, focusing on the relationship between architectural heritage, museum function, and cultural memory management. The case study selected is the National Historical Museum (NHM) of Greece, housed in the Old Parliament House in Athens, a historic building of particular political, institutional, and symbolic significance.

The comparative analysis with Villa Vauban in Luxembourg and Fondation de l'Hermitage in Lausanne reveals different models of adaptive reuse: a dynamic model of architectural expansion and a model based on minimal intervention. In contrast, the NHM presents a complex model in which the coexistence of multiple functions creates functional tensions.

The research findings highlight that the success of museum reuse depends on balancing the protection of architectural identity, functional adaptation, and the quality of the museum experience. In the case of the NHM, the study emphasizes the need for strategic reorganization of functions, strengthening the interpretation of the building itself as an exhibit, and activating the museum's relationship with public space. The thesis contributes to the discussion on the role of museums in historic buildings as dynamic agents of cultural memory and tools for sustainable urban development.

Keywords: Architectural heritage, Adaptive reuse, Historic buildings, Museum reuse, National Historical Museum, Cultural heritage, Cultural management.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	iv
---------------	----

ABSTRACT.....	v
---------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Αντικείμενο και ερευνητικό πλαίσιο	1
1.2. Σκοπός, στόχοι και σημασία της έρευνας.....	2
1.3. Κύριο και επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα	4
1.4. Μεθοδολογία και δομή της εργασίας.....	5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1. Πολιτισμική κληρονομιά και αρχιτεκτονική ταυτότητα.....	7
2.2. Ιστορικά κτήρια σε αστικά κέντρα	8
2.3. Μουσειακή επανάχρηση και βιώσιμη διαχείριση.....	11
2.4. Αρχές βιώσιμης διαχείρισης της πολιτισμικής κληρονομιάς	13
2.5. Ιστορικά κτήρια ως μουσεία: Λειτουργία, μουσειολογικές προσεγγίσεις και μουσειακή εμπειρία.....	15
2.6. Διεθνείς και εθνικές κατευθύνσεις στο πεδίο της πολιτισμικής κληρονομιάς	16
2.6.1. Εθνικό θεσμικό πλαίσιο προστασίας	18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΤΟ ΜΕΓΑΡΟ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΒΟΥΛΗΣ

3.1. Ιστορική και αρχιτεκτονική εξέλιξη του κτηρίου.....	20
3.2. Η μουσειακή επανάχρηση και η διαμόρφωση της ταυτότητας του μουσείου	23
3.3. Οι συλλογές σε σχέση με το ιστορικό και αρχιτεκτονικό κέλυφος.....	25
3.4. Η μουσειακή εμπειρία και η ένταξη στο αστικό περιβάλλον	30

3.5. Το ΕΙΜ στον 21ο αιώνα	32
3.5.1. Διοίκηση, χρηματοδότηση και θεσμικό πλαίσιο	33
3.5.2. Σχέδιο αποκατάστασης και ανάδειξης	34
3.5.3. Ψηφιακή πολιτική και δικτύωση	35
3.6. Συμπεράσματα κεφαλαίου	37

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΩΝ

4.1. Μεθοδολογία και πεδία σύγκρισης	40
4.2. Villa Vauban-Musée d'Art de la Ville de Luxembourg	41
4.2.1. Εισαγωγή	41
4.2.2. Από το οχυρό στην έπαυλη	42
4.2.3. Η σύγχρονη επέκταση	44
4.2.4. Η μουσειολογική προσέγγιση	44
4.2.5. Η διαχείριση του φωτός και της διαφάνειας	46
4.2.6. Η Villa Vauban στον 21ο αιώνα	47
4.3. Fondation de l'Hermitage-Lausanne	52
4.3.1. Εισαγωγή	52
4.3.2. Αρχιτεκτονική σύνθεση και μορφολογία	53
4.3.3. Το πάρκο και η Fabrique	55
4.3.4. Η μουσειακή επανάχρηση	56
4.3.5. Η διαχείριση του φωτός και των ανοιγμάτων	60
4.3.6. Η Fondation de l'Hermitage στον 21ο αιώνα	60
4.4. Συμπεράσματα κεφαλαίου	64

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1. Συγκριτική αξιολόγηση και κριτική αποτίμηση του μοντέλου του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου	67
--	----

5.1.1. Εισαγωγή	67
5.1.2. Διαχείριση της ιστορικότητας και εξέλιξης του κτηρίου.....	68
5.1.3. Προσαρμογή του κτηρίου στη νέα μουσειακή χρήση	69
5.1.4. Μουσειακή επανάχρηση και βιωσιμότητα	70
5.1.5. Σχέση μουσείου με τον περιβάλλοντα χώρο.....	72
5.1.6. Η μουσειακή εμπειρία.....	73
5.2. Συνολική αποτίμηση της έρευνας.....	74
5.3. Μελλοντικές κατευθύνσεις της έρευνας.....	77
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ.....	 79

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Αντικείμενο και ερευνητικό πλαίσιο

Η διαχείριση και ανάδειξη ιστορικών κτηρίων που λειτουργούν ως μουσειακοί οργανισμοί αποτελεί ένα σύνθετο και πολυδιάστατο πεδίο μελέτης, το οποίο συνδέεται άμεσα με ζητήματα πολιτιστικής πολιτικής, αστικού σχεδιασμού και βιώσιμης ανάπτυξης. Στα σύγχρονα ιστορικά αστικά κέντρα, τα μουσεία που στεγάζονται σε κτήρια με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική και ιστορική αξία καλούνται να ισορροπήσουν ανάμεσα στην προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς και στη δυναμική λειτουργία τους ως μουσειακών και πολιτιστικών οργανισμών, ικανών να ανταποκριθούν στις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας. Στο πλαίσιο αυτό διερευνώνται έννοιες όπως η προσαρμοστική επανάχρηση (*adaptive reuse*), η πολιτισμική σημασία και αυθεντικότητα των μνημείων, καθώς και η θεώρηση της πόλης ως ιστορικού «παλίμψηστου» (Huyssen, 2003).

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία εξετάζει τη διαχείριση, ανάδειξη και λειτουργία ιστορικών κτηρίων που έχουν μετατραπεί σε μουσειακούς χώρους, με έμφαση στη σχέση ανάμεσα στο αρχιτεκτονικό κέλυφος και τις σύγχρονες μουσειακές πρακτικές. Ως μελέτη περίπτωσης επιλέχθηκε το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο (ΕΙΜ),¹ το οποίο στεγάζεται στο Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής, στο κέντρο της πόλης των Αθηνών, ένα από τα σημαντικότερα νεοκλασικά κτήρια και εμβληματικό μνημείο της νεότερης ελληνικής ιστορίας. Το συγκεκριμένο κτήριο δεν αποτελεί απλώς έναν μουσειακό χώρο, αλλά ένα μνημείο με ιδιαίτερη ιστορική, πολιτική και θεσμική σημασία, καθώς συνδέεται άμεσα με κομβικές στιγμές της συγκρότησης του νεοελληνικού κράτους και με τις απαρχές του κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα.

Η επιλογή του ΕΙΜ ως αντικειμένου μελέτης βασίζεται στην πολυπλοκότητα της λειτουργίας του. Το εν λόγω κτήριο αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα δεύτερης χρήσης ιστορικού κελύφους, καθώς από χώρο κοινοβουλευτικής λειτουργίας μετατράπηκε σε μουσείο με καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση και προβολή της εθνικής μνήμης και ταυτότητας. Η εργασία διερευνά πώς η ιστορικότητα, η αρχιτεκτονική ταυτότητα αλλά και οι λειτουργικοί περιορισμοί ενός εμβληματικού κτηρίου επηρεάζουν τη μουσειακή λειτουργία, την εμπειρία του επισκέπτη και τις στρατηγικές

¹ Στο εξής ΕΙΜ.

πολιτιστικής διαχείρισης. Ως μουσειακός οργανισμός σήμερα, το EIM λειτουργεί ταυτόχρονα ως ιστορικό τεκμήριο, ως αρχιτεκτονικό σύνολο και ως χώρος πολιτιστικής παραγωγής, στοιχεία που διαμορφώνουν τη φυσιογνωμία και τη στρατηγική του.

Παράλληλα, η παρούσα μελέτη εμπλουτίζεται με δύο ευρωπαϊκά παραδείγματα μετατροπής ιστορικών κτηρίων σε μουσειακούς χώρους - τη Villa Vauban στο Λουξεμβούργο και τη Fondation de l'Hermitage στη Λωζάνη - τα οποία προσφέρουν χρήσιμες συγκριτικές οπτικές και καλές πρακτικές. Τα συγκεκριμένα μουσεία επιλέχθηκαν αφενός διότι λειτουργούν ως σημαντικά ιστορικά νεοκλασικά κτήρια-μουσειακά κελύφη, τα οποία αποτελούν τοπόσημα των πόλεών τους (όπως και το EIM) και αφετέρου λόγω της επιτόπιας γνωριμίας και της προσωπικής, βιωματικής εμπειρίας της γράφουσας με αυτά.

Η έρευνα εντάσσεται στο επιστημονικό πεδίο της Διοίκησης Πολιτισμικών Μονάδων, προσεγγίζοντας το μουσείο ως οργανισμό με σαφή αποστολή, διοικητική δομή και κοινωνικό ρόλο. Το μουσείο δεν αντιμετωπίζεται ως ουδέτερος φορέας πολιτιστικού περιεχομένου, αλλά ως ένα δυναμικό σύστημα που αλληλεπιδρά με το αστικό περιβάλλον, το θεσμικό πλαίσιο και το κοινό του (ICOM, 2022). Η διαχείριση του ιστορικού κτηρίου, η σχέση του με την πόλη και η μουσειακή εμπειρία, όπως αυτή διαμορφώνεται μέσα από τη σχέση του ιστορικού κελύφους, της εκθεσιακής αφήγησης και του επισκέπτη, εξετάζονται ως αλληλένδετες παράμετροι ενός ενιαίου στρατηγικού σχεδιασμού (Γκαντζιάς, 2020).

1.2. Σκοπός, στόχοι και σημασία της έρευνας

Βασικός σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο διαμορφώνεται η στρατηγική διαχείρισης και ανάδειξης ενός μουσειακού αρχιτεκτονικού μνημείου σε ιστορικό αστικό κέντρο - εν προκειμένω του EIM, στεγασμένου στο Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής - όταν μάλιστα το κτήριο φέρει ένα τόσο ισχυρό ιστορικό, πολιτικό και θεσμικό αποτύπωμα. Το κεντρικό αυτό ερώτημα εξειδικεύεται μέσα από επιμέρους προβληματισμούς που αφορούν τον ρόλο της αρχιτεκτονικής ταυτότητας στη συγκρότηση της μουσειακής φυσιογνωμίας, τη λειτουργία των συλλογών ως μέσου διαμεσολάβησης μεταξύ χώρου και ιστορικής

μνήμης, καθώς και τις προκλήσεις που απορρέουν από τη λειτουργία του ΕΙΜ ως μνημείου-μουσείου. Ο σκοπός αυτός αναλύεται στους ακόλουθους επιμέρους στόχους:

- να καταγραφούν οι αρχιτεκτονικές, μουσειολογικές και λειτουργικές ιδιαιτερότητες του ΕΙΜ,
- να διερευνηθούν οι παρεμβάσεις και οι στρατηγικές διαχείρισης που εφαρμόζει το μουσείο,
- να αναλυθεί η σχέση του με τον αστικό ιστό και την πολιτιστική ταυτότητα της πόλης,
- να συγκριθούν οι πρακτικές του με αντίστοιχες ευρωπαϊκές περιπτώσεις δεύτερης χρήσης (επανάχρησης) ιστορικών κτηρίων,
- να διατυπωθούν προτάσεις για τη βελτίωση της διαχείρισης και ανάδειξης ιστορικών κτηρίων που λειτουργούν ως μουσεία.

Το ΕΙΜ έχει απασχολήσει την ελληνική βιβλιογραφία σε επίπεδο διπλωματικών εργασιών του ΕΑΠ, ως ιδιαίτερη περίπτωση μουσειακού οργανισμού, σε τομείς όπως η εκθεσιακή πολιτική, το περιεχόμενο των συλλογών, η τιμολογιακή πολιτική, οι περιοδικές εκθέσεις, η επικοινωνιακή στρατηγική και οι ψηφιακές εφαρμογές. Οι μελέτες αυτές, ωστόσο, προσεγγίζουν το αρχιτεκτονικό κέλυφος ως δεδομένο πλαίσιο και όχι ως αντικείμενο μελέτης. Η παρούσα εργασία διαφοροποιείται ακριβώς ως προς το σημείο αυτό, εστιάζοντας στην επανάχρηση του Μεγάρου της Παλαιάς Βουλής ως μουσείου, δηλαδή στη σχέση ιστορικού κελύφους και μουσειακής λειτουργίας.²

Η σημασία της έρευνας έχει δύο όψεις: σε θεωρητικό επίπεδο επιχειρεί να αναδείξει τη σχέση κελύφους και μουσειακής λειτουργίας ως αυτοτελές αντικείμενο μελέτης, ενώ σε πρακτικό επίπεδο επιχειρεί να διατυπώσει προτάσεις για τη διαχείριση και ανάδειξη ιστορικών κτηρίων που μετατρέπονται σε μουσεία, με το ΕΙΜ να λειτουργεί ως μελέτη περίπτωσης. Σε ευρύτερο επίπεδο, η μελέτη αναδεικνύει τη σημασία των μουσείων σε ιστορικά κτήρια ως φορέων πολιτιστικής μνήμης, αστικής

² Από έρευνα στο Αποθετήριο διπλωματικών εργασιών του ΕΑΠ δεν εντοπίστηκαν εργασίες που να εξετάζουν τη μουσειακή μετατροπή του Μεγάρου της Παλαιάς Βουλής υπό την οπτική της σχέσης ιστορικού κελύφους και μουσειακής λειτουργίας.

ταυτότητας και βιώσιμης αστικής ανάπτυξης, ενισχύοντας τον δημόσιο και επιστημονικό διάλογο γύρω από τη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς (Παπούλιας, 2020· Παπούλιας, 2022).

1.3. Κύριο και επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα έρευνα οργανώνεται γύρω από ένα κεντρικό ερευνητικό ερώτημα, το οποίο διατυπώνεται ως εξής: Πώς διαμορφώνεται η στρατηγική διαχείρισης και ανάδειξης ενός μουσειακού αρχιτεκτονικού συνόλου σε ιστορικό αστικό κέντρο, όταν το κτήριο φέρει ισχυρή ιστορική, πολιτική και θεσμική φόρτιση, όπως στην περίπτωση του ΕΙΜ στο Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής;

Για την πληρέστερη διερεύνηση του κύριου ερωτήματος, η εργασία αναπτύσσεται μέσα από επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα που αφορούν τον ρόλο του ιστορικού κτηρίου στη διαμόρφωση της μουσειακής ταυτότητας του ΕΙΜ, τους τρόπους με τους οποίους η ιστορική και θεσμική ταυτότητα του κτηρίου ενσωματώνεται στη συνολική εμπειρία του επισκέπτη, καθώς και τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που προκύπτουν από τη λειτουργία του μουσείου στον ιστορικό αστικό ιστό της Αθήνας. Επιπλέον, διερευνάται ο βαθμός στον οποίο το ΕΙΜ μπορεί να αντλήσει στοιχεία από ευρωπαϊκές πρακτικές διαχείρισης ιστορικών μουσειακών κτηρίων και να τα αξιοποιήσει στο ελληνικό κοινωνικό πλαίσιο. Τα παραπάνω ερευνητικά ερωτήματα δεν αντιμετωπίζονται αποσπασματικά, αλλά ως αλληλένδετες όψεις ενός ενιαίου προβληματισμού γύρω από τη στρατηγική διοίκηση πολιτισμικών μονάδων που στεγάζονται σε ιστορικά κτήρια.

Πιο συγκεκριμένα, τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα διατυπώνονται ως εξής:

- πώς επηρεάζει η ιστορικότητα και η αρχιτεκτονική ταυτότητα του Μεγάρου της Παλαιάς Βουλής τη λειτουργία του ΕΙΜ;
- ποιες παρεμβάσεις και στρατηγικές διαχείρισης έχουν εφαρμοστεί για την προσαρμογή του κτηρίου στις σύγχρονες μουσειακές ανάγκες;
- ποιες είναι οι προκλήσεις και οι περιορισμοί που προκύπτουν από τη λειτουργία ενός μουσείου σε διατηρητέο κτήριο;
- πώς συγκρίνονται οι πρακτικές του ΕΙΜ με εκείνες της Villa Vauban και της Fondation de l'Hermitage;

- ποιος είναι ο ρόλος των μουσείων σε ιστορικά κτήρια στη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και στην άσκηση σύγχρονης πολιτιστικής πολιτικής;

Τα ερωτήματα αυτά εδράζονται σε προβληματισμούς που έχουν αναπτυχθεί στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία γύρω από τη μετατροπή ιστορικών κτηρίων και τη μουσειακή διαχείριση. Μέσα από τη σύνθεση του θεωρητικού πλαισίου (ICOMOS, 1964· ICOMOS, 2011) με την εμπειρική τεκμηρίωση, η εργασία εξετάζει ένα χαρακτηριστικό ελληνικό παράδειγμα σε σύγκριση με ευρωπαϊκές πρακτικές και καταλήγει σε προτάσεις πολιτιστικής διαχείρισης που μπορούν να αξιοποιηθούν από μουσεία, πολιτιστικούς οργανισμούς και φορείς πολιτιστικής πολιτικής.

1.4. Μεθοδολογία και δομή της εργασίας

Η έρευνα βασίζεται σε ποιοτική μεθοδολογία που συνδυάζει βιβλιογραφική επισκόπηση, επιτόπια παρατήρηση, μελέτη περίπτωσης και συγκριτική προσέγγιση δύο ευρωπαϊκών παραδειγμάτων, της Villa Vauban στο Λουξεμβούργο και της Fondation de l'Hermitage στη Λωζάνη, επιδιώκοντας τη σύνδεση θεωρίας και εφαρμοσμένης πρακτικής. Καθοριστικό ρόλο έχει η επιτόπια επίσκεψη και των τριών μουσείων, η οποία επέτρεψε την άμεση παρατήρηση της σχέσης ανάμεσα στο ιστορικό κέλυφος και τη μουσειακή λειτουργία, της κλίμακας και της ροής του επισκέπτη, της διαχείρισης του φωτός και της ένταξης κάθε μουσείου στο αστικό του περιβάλλον. Με τον τρόπο αυτό, η ανάλυση στηρίζεται τόσο σε πρωτογενείς πηγές - την επιτόπια παρατήρηση, το επίσημο μουσειακό υλικό και το θεσμικό-νομικό πλαίσιο - όσο και σε δευτερογενείς (βιβλιογραφία, μονογραφίες, ιστότοποι). Η βιβλιογραφική επισκόπηση εστιάζει σε ελληνόγλωσσες και ξενόγλωσσες αναφορές που αφορούν την πολιτιστική διαχείριση, τη μουσειολογία, τη μουσειακή επανάχρηση ιστορικών κτηρίων και τις διεθνείς κατευθύνσεις για τη διαχείριση μνημείων. Η μελέτη περίπτωσης του ΕΙΜ επιτρέπει την ανάλυση ενός οργανισμού με ιδιαίτερη ιστορική, πολιτική και θεσμική βαρύτητα, ενώ η συγκριτική προσέγγιση με τα δύο επιλεγμένα ευρωπαϊκά παραδείγματα προσφέρει ένα ευρύτερο πλαίσιο ερμηνείας και αξιολόγησης διαφορετικών στρατηγικών διαχείρισης.

Η εργασία οργανώνεται σε πέντε κεφάλαια. Μετά την παρούσα εισαγωγή, το δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζει το θεωρητικό και εννοιολογικό πλαίσιο της έρευνας. Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται αναλυτικά το ΕΙΜ ως πολιτισμική μονάδα, η στρατηγική διαχείρισης και ανάδειξής του και η σχέση του με το ιστορικό κέντρο της

Αθήνας. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ευρωπαϊκή εμπειρία μέσα από τα δύο μουσεία, τη Villa Vauban και τη Fondation de l'Hermitage, ως συγκριτικό εργαλείο για την κατανόηση και την κριτική αποτίμηση της περίπτωσης του ΕΙΜ. Η εργασία ολοκληρώνεται στο πέμπτο κεφάλαιο με τη σύνθεση των συμπερασμάτων και την αποτίμηση της συμβολής της έρευνας στη διοίκηση πολιτισμικών μονάδων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1. Πολιτισμική κληρονομιά και αρχιτεκτονική ταυτότητα

Η έννοια της πολιτισμικής κληρονομιάς, διευρυμένη σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες, υπερβαίνει την περιορισμένη οπτική του μεμονωμένου μνημείου ή κινητού πολιτιστικού αγαθού.³ Η UNESCO ορίζει την πολιτισμική κληρονομιά (cultural heritage) ως το σύνολο των μνημείων, αρχιτεκτονικών συνόλων και τόπων όπου η ανθρώπινη δημιουργία και το φυσικό περιβάλλον συνδυάζονται, αποτυπώνοντας σημαντικές πτυχές της ανθρώπινης ιστορίας και του πολιτισμού (UNESCO, 1972).⁴ Όπως έχει επισημανθεί, «πολιτισμική κληρονομιά θα μπορούσε να θεωρηθεί, εν συντομία, κάθε τμήμα πολιτισμού, όπως ιστορικό, αρχαιολογικό, καλλιτεχνικό, το οποίο μαρτυρά την ανθρώπινη δημιουργία και διαθέτει τα στοιχεία εκείνα που το προορίζουν για να αποδοθεί στις γενιές του μέλλοντος» (Παπούλιας, 2022, σσ. 33-34).⁵ Κατά τους Ashworth, Graham και Tunbridge (2007), η μετατροπή του παρελθόντος σε κληρονομιά την αναδεικνύει ως πολιτισμικό περιεχόμενο με ποικίλες σύγχρονες χρήσεις - πολιτισμικές, οικονομικές και πολιτικές - που ανανεώνονται ανάλογα με τα ζητούμενα κάθε εποχής.

Τα ιστορικά κτήρια, σύμφωνα με την UNESCO (1972), αποτελούν αναπόσπαστο μέρος αυτής της κληρονομιάς, καθώς φέρουν ιστορική και πολιτιστική αξία. Ο Χάρτης της Βενετίας υπογραμμίζει ότι η αυθεντικότητα και η ιστορική μορφολογία των μνημείων αποτελούν θεμελιώδεις προϋποθέσεις για τη διασφάλιση της συλλογικής μνήμης και της πολιτισμικής συνέχειας (ICOMOS, 1964).

Στο πλαίσιο αυτό, η αρχιτεκτονική ταυτότητα συγκεκριμενοποιεί τον χαρακτήρα και την ταυτότητα ενός τόπου: η αρχιτεκτονική δεν λειτουργεί απλώς ως υλικό κέλυφος, αλλά ως φορέας νοημάτων και συλλογικών αναπαραστάσεων (Norberg-Schulz, 1980). Ιδιαίτερα στα ιστορικά αστικά κέντρα, τα αρχιτεκτονικά σύνολα συγκροτούν πολυσημικά πολιτιστικά περιβάλλοντα, όπου η ιστορική διάσταση, η κοινωνική ζωή και η σύγχρονη χρήση συνδιαμορφώνουν τον τρόπο με τον οποίο

³ Για τη διεπιστημονική έννοια του πολιτισμού και τη διάκριση μεταξύ «πολιτισμικού» και «πολιτιστικού», βλ. Γκαντζιάς (2020, σσ. 69-81).

⁴ Πρόκειται για το Άρθρο 1 της Σύμβασης για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (World Heritage Convention), UNESCO, Παρίσι, 1972.

⁵ Για τις έννοιες και την ερμηνεία του όρου της «πολιτισμικής κληρονομιάς» ή «πολιτιστικά αγαθά» με βάση τις Συμβάσεις της UNESCO το 1954 (Χάγη) και 1970 (Παρίσι), βλ. Παπούλιας 2022, σσ. 27-47.

βιώνεται ο αστικός χώρος και παράγονται τα σύγχρονα πολιτισμικά φαινόμενα. Έτσι, η αρχιτεκτονική ταυτότητα αποτυπώνει τη φυσιογνωμία κάθε τόπου μέσα από τα δομημένα χαρακτηριστικά του, που αντικατοπτρίζουν τη συνύπαρξη πολλαπλών κοινωνικών ομάδων και τις διαφορετικές μορφές πρόσληψης του χώρου (Γιαννακόπουλος & Γιαννιτσιώτης, 2010).

Στην ελληνική πραγματικότητα, η αρχιτεκτονική ταυτότητα συνδέεται άμεσα με την αρχαιότητα, τη βυζαντινή παράδοση, τα κέντρα πόλεων του 19ου και 20ού αιώνα και τη νεότερη μεταπολεμική αστικοποίηση. Συχνά μάλιστα, η σχέση πολιτισμικής κληρονομιάς και αρχιτεκτονικής ταυτότητας γίνεται πεδίο δημόσιου διαλόγου και αντιπαραθέσεων γύρω από τις πολιτικές για τον δημόσιο χώρο, καθώς στο πλήθος των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων προστίθεται και μια σειρά αρχιτεκτονικών δημιουργιών με διαχρονική ιστορική και κοινωνική σημασία. Η προστασία, διαχείριση και ανάδειξη αυτής της πολύμορφης κληρονομιάς προϋποθέτει όχι μόνο ισχυρό θεσμικό πλαίσιο, αλλά και στρατηγικό σχεδιασμό, δηλαδή ένα σύνολο οργανωμένων ενεργειών που ενεργοποιούν τους ανθρώπινους και υλικούς πόρους ενός οργανισμού, ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι που απορρέουν από την αποστολή του (Byrnes, 1999, όπως αναφέρεται στον Γκαντζιά, 2008).

Εν κατακλείδι, η πολιτισμική κληρονομιά και η αρχιτεκτονική ταυτότητα αποτελούν αλληλένδετες και αμφίδρομες έννοιες, σε σχέση συνεχούς νοηματικής αλληλεπίδρασης, των οποίων οι στρατηγικές προστασίας, διαχείρισης και ερμηνείας απαιτούν διεπιστημονική προσέγγιση και ενεργό κοινωνική συμμετοχή, ώστε το παρελθόν και ό,τι προσδιορίζεται ως «κληρονομιά» να ενεργοποιεί εκείνες τις διεργασίες με τις οποίες ο άνθρωπος παράγει πολιτισμό διαχρονικά (Γκαντζιάς 2020, σ. 72).

2.2. Ιστορικά κτήρια σε αστικά κέντρα

Οι ιστορικές αστικές περιοχές αποτελούν τόπους συλλογικής μνήμης και πολιτιστικής εξέλιξης.⁶ Στον πυρήνα τους, ιστορικά κτήρια και αρχιτεκτονικά σύνολα

⁶ Η UNESCO (2011) διατυπώνει ως εξής τον ορισμό του ιστορικού αστικού ιστού/περιοχής (historic urban area): «Οι ιστορικές αστικές περιοχές, μεγάλες και μικρές, περιλαμβάνουν πόλεις, κωμοπόλεις και ιστορικά κέντρα ή συνοικίες, μαζί με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον τους. Πέρα από τον ρόλο τους ως ιστορικά ντοκουμέντα, αυτές οι περιοχές ενσωματώνουν τις αξίες των παραδοσιακών αστικών πολιτισμών.»

συγκροτούν ένα συνεκτικό δομημένο περιβάλλον όπου συνυπάρχουν διαφορετικές ιστορικές περίοδοι και κοινωνικές λειτουργίες. Η μελέτη, η προστασία και η ανάδειξη τους αποτελούν βασικό αντικείμενο της αρχιτεκτονικής, της πολεοδομίας και της ιστορίας των πόλεων (Lynch, 1960· Rossi, 1982).

Στις σύγχρονες παγκοσμιοποιημένες πόλεις, υπό έντονη τουριστική πίεση, τα ιστορικά αστικά κέντρα λειτουργούν τόσο ως πεδία συνάντησης διαφορετικών εποχών και πολιτισμών όσο και ως καθοριστικοί παράγοντες βιώσιμης αστικής ανάπτυξης (Παπούλιας, 2020· ICOMOS, 2011). Σε αυτό το πλαίσιο, τα μουσειακά αρχιτεκτονικά σύνολα - είτε μεμονωμένα μουσεία, όπως το ΕΙΜ, είτε σύνθετα συγκροτήματα - αποκτούν πολυδιάστατη σημασία για την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική λειτουργία των πόλεων.

Ήδη από το β' μισό του 20ού αιώνα έχουν συνταχθεί θεωρητικά κείμενα και οδηγίες που σηματοδοτούν σημαντική εξέλιξη στην προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς: η εστίαση μετατοπίστηκε από το μεμονωμένο μνημείο στην προστασία των ιστορικών συνόλων, ακολούθησε ο όρος της «Ολοκληρωμένης Προστασίας» - που εμπεριέχει την εξέλιξη και την ανάπτυξη - και πρόσφατα αναδείχθηκε η ανάγκη διαχείρισης των αλλαγών στις ιστορικές πόλεις (Μαϊστρου, 2025, σ. 27· Παπούλιας, 2020, σ. 377).

Η Σύμβαση της Γρανάδας (1985) για την αρχιτεκτονική κληρονομιά της Ευρώπης ορίζει τα αρχιτεκτονικά σύνολα ως «ομοιογενή σύνολα αστικών ή αγροτικών κατασκευών, σημαντικών λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού ή τεχνικού τους ενδιαφέροντος, συναφή μεταξύ τους ώστε να σχηματίζουν ενότητες, που να μπορούν να οριοθετηθούν τοπογραφικά» (Council of Europe, 1985, άρθρο 1 παρ. 2).⁷

Δύο χρόνια αργότερα, ο Χάρτης της Ουάσινγκτον (ICOMOS, 1987) εισήγαγε τον όρο «ιστορική πόλη» αντί του «ιστορική περιοχή» και ανέδειξε ως κεντρικές προτεραιότητες την ενεργό εμπλοκή των κατοίκων και τη βελτίωση των οικιστικών συνθηκών. Κατά τον Χάρτη, η αποτελεσματική προστασία προϋποθέτει σύνδεση με

⁷ Η Σύμβαση της Γρανάδας υπογράφηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης και είναι η πρώτη σχετική σύμβαση που επικυρώθηκε από την ελληνική Πολιτεία με τον Ν. 2039/1992 (ΦΕΚ 61/Α/13-04-1992) (Μαϊστρου, 2025).

τον οικονομικό και κοινωνικό αναπτυξιακό σχεδιασμό και διαφυλάσσει όχι μόνο τον ιστορικό χαρακτήρα της πόλης αλλά και τις φυσικές και πνευματικές διαστάσεις που τον εκφράζουν - τον πολεοδομικό ιστό, τη σχέση κτηρίων και υπαίθριων χώρων, τη φυσιογνωμία των κτισμάτων και τη σχέση της πόλης με το περιβάλλον της. Η συμμετοχή των κατοίκων και η ευαισθητοποίηση του κοινού, ήδη από την πρώτη εκπαιδευτική βαθμίδα, θεωρούνται καθοριστικές για κάθε πρόγραμμα προστασίας.⁸

Σήμερα τα ιστορικά αστικά κέντρα αντιμετωπίζουν ποικίλες προκλήσεις: η πίεση της - ενίοτε ανεξέλεγκτης - τουριστικής ανάπτυξης, η αλλαγή χρήσεων, η εγκατάλειψη ή η υπερβολική εμπορευματοποίηση πλήττουν την αυθεντικότητα και τη λειτουργικότητα ιστορικών κτηρίων και συνόλων. Οι σύγχρονες παρεμβάσεις απαιτούν προσοχή: η κλίμακα, τα υλικά και η μορφολογία των νέων κτηρίων οφείλουν να εντάσσονται αρμονικά στο υπάρχον σύνολο, χωρίς μιμητικές ή επιφανειακές λύσεις. Κατά τον Κίζη (όπως παρατίθεται στον Βατόπουλο, 2007), «για να ξαναζήσει ένα κτίριο, για να κερδίσει μια παράταση ζωής, έχει ανάγκη σύγχρονων στοιχείων που θα το περάσουν στην επόμενη εποχή».

Η προστασία και η βιώσιμη διαχείριση των ιστορικών κτηρίων και συνόλων απαιτούν ολοκληρωμένες στρατηγικές που συνδυάζουν τον σεβασμό στο παρελθόν με τις ανάγκες της σύγχρονης ζωής, ώστε να συμβάλλουν σε ποιοτικές και βιώσιμες πόλεις (Μαϊστρου, 2025· Σαμαράς, 2019). Ειδικότερα, όταν τα κτήρια αυτά μετατρέπονται σε μουσειακούς και πολιτιστικούς οργανισμούς - όπως στην παρούσα μελέτη περίπτωσης - η διαχείρισή τους διασυνδέει ζητήματα μουσειολογίας, πολιτιστικής διαχείρισης, αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και βιώσιμης αστικής ανάπτυξης.

Στην Ελλάδα, πολλά ιστορικά κτήρια και αρχιτεκτονικά σύνολα λειτουργούν σε δεύτερη χρήση ως μουσεία ή χώροι πολιτιστικής αναφοράς, στεγάζοντας συλλογές τέχνης, αρχαιολογικά εκθέματα ή προβιομηχανικές συλλογές. Χαρακτηριστικά παραδείγματα (αρχοντικά, δημόσια κτήρια αλλά και βιομηχανικές εγκαταστάσεις) είναι το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο στο Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής, το Μουσείο

⁸ Ξεχωριστής σημασίας για τα ιστορικά αστικά κέντρα είναι τα διεθνή κείμενα: η Σύσταση του Ναϊρόμπι (1976), η Χάρτα της Ουάσινγκτον (1987), το Μνημόνιο της Βιέννης (2005), η Διακήρυξη για την Ολοκληρωμένη Αναζωογόνηση των Ιστορικών Κέντρων (2008) και οι Αρχές της Valletta (2011). Βλ. αναλυτικότερα Μπεριάτου (2022, σσ. 27-34).

Μπενάκη (σε αθηναϊκά αρχοντικά), το Μουσείο Νεότερου Ελληνικού Πολιτισμού (σε 18 αποκατεστημένα οικήματα παλαιάς αθηναϊκής γειτονιάς) και το Βιομηχανικό Μουσείο Φωταερίου στο Γκάζι.⁹

2.3. Μουσειακή επανάχρηση και βιώσιμη διαχείριση

Η μετατροπή ιστορικών κτηρίων σε μουσεία, που αποτελεί το αντικείμενο της παρούσας εργασίας, συνιστά μια ειδική μορφή «προσαρμοστικής επανάχρησης», όπου η νέα χρήση συνδέεται άμεσα με την πολιτιστική, ιστορική και κοινωνική σημασία του κτηρίου, με ταυτόχρονη διατήρηση της αυθεντικότητας και της μορφολογίας του (Plevoets & Van Cleempoel, 2011). Στην Ελλάδα, η μουσειακή αξιοποίηση - ιδιαίτερα βιομηχανικών κελυφών, οθωμανικών κτηρίων ή νεοκλασικών συνόλων - αντιμετωπίζεται ως ευκαιρία ανάδειξης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και ενίσχυσης της πολιτιστικής ταυτότητας, ενώ συνάδει με τον δημόσιο χαρακτήρα πολλών ιστορικών κτηρίων, καθώς εξασφαλίζει ελεγχόμενη πρόσβαση και συνεχή συντήρηση.

Όπως επισημαίνει η Μαϊστρου (2025, σ. 109), «η επανάχρηση της αρχιτεκτονικής του παρελθόντος αποτελεί μια πανάρχαια πρακτική που συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στη διατήρηση ιστορικών κατασκευών, μέχρι σήμερα». Από την αρχαιότητα έως τον 19ο αιώνα, οι παλαιότερες γενιές αξιοποιούσαν τα κατάλοιπα προηγούμενων εποχών για νέες χρήσεις. Κατά την ίδια συγγραφέα, στον 21ο αιώνα η επανάχρηση εξακολουθεί να συμβάλλει στη διάσωση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και στην ανάπτυξη των ιστορικών πόλεων, παραμένοντας ταυτόχρονα απαιτητικό πεδίο: πέρα από τις ιστορικές, αισθητικές, καλλιτεχνικές και συμβολικές αξίες των μνημείων, αναδεικνύεται και η «χρηστική αξία», που εξαρτάται από την ένταξη του μνημείου στη σύγχρονη κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα. Έτσι, η διατήρηση των υλικών και άυλων αξιών συνδέεται με ζητήματα αυθεντικότητας, αναστρεψιμότητας των επεμβάσεων, διάκρισης των ιστορικών φάσεων και «ήπιων επεμβάσεων» (Μαϊστρου, 2025).¹⁰

Διεθνώς, η μουσειακή επανάχρηση αποτελεί μία από τις πλέον διαδεδομένες πρακτικές διαχείρισης και προβολής της πολιτισμικής κληρονομιάς, εντασσόμενη στο

⁹ Για πληρέστερη προβολή των μουσείων της Ελλάδας βλ. <https://museumfinder.gr/> και ειδικότερα για τα αρχαιολογικά μουσεία <https://archaeologicalmuseums.gr/el> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

¹⁰ Στο ίδιο γίνεται εκτενής αναφορά στην εξέλιξη της ευρωπαϊκής και ελληνικής νομοθεσίας για την προστασία των ιστορικών συνόλων (Μαϊστρου, 2025, σσ. 41-47).

θεσμικό πλαίσιο προστασίας της δομημένης κληρονομιάς όπως διαμορφώθηκε από τις διεθνείς διακηρύξεις και συμβάσεις του 20ού αιώνα (Μπεριάτου, 2022, σσ. 49-64). Ως διεπιστημονική διαδικασία - που συνδυάζει αρχιτεκτονική αποκατάσταση, πολιτιστική πολιτική, βιώσιμη ανάπτυξη και κοινωνική συμμετοχή - καλείται να ισορροπήσει ανάμεσα στη διατήρηση της αυθεντικότητας και στην ένταξη σύγχρονων λειτουργικών απαιτήσεων. Τις βασικές αρχές για τον σκοπό αυτό θέτει ο Χάρτης της Βενετίας, με έμφαση στον σεβασμό του ιστορικού υλικού και στην αναγνωρισιμότητα των νέων επεμβάσεων (ICOMOS, 1964).

Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η έννοια της βιωσιμότητας (sustainability). Όπως τονίζει η Σύσταση της UNESCO για το ιστορικό αστικό τοπίο, η υλική και άυλη αστική κληρονομιά αποτελεί στρατηγικό πόρο για την αναβάθμιση των συνθηκών διαβίωσης, την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή. Συνεπώς, η διατήρησή της αναδεικνύεται σε στρατηγική επιλογή για την ισορροπία ανάμεσα στην αστική ανάπτυξη και στην ποιότητα ζωής, «καθώς το μέλλον της ανθρωπότητας εξαρτάται από τον αποτελεσματικό σχεδιασμό και τη διαχείριση των πόρων» (UNESCO, 2011, παρ. 3).

Σε αυτή την κατεύθυνση, η μουσειακή επανάχρηση ενσωματώνει τις τρεις διαστάσεις της βιωσιμότητας - περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική. Σε περιβαλλοντικό επίπεδο, η επανάχρηση υφιστάμενων κτηρίων διατηρεί την ενσωματωμένη ενέργεια του κελύφους και περιορίζει την κατανάλωση πόρων, βασιζόμενη συχνά σε παραδοσιακές τεχνικές υψηλής βιοκλιματικής απόδοσης. Η ίδια η προσαρμοστική επανάχρηση ως διαδικασία διατήρησης της πολιτισμικής σημασίας κατοχυρώνεται θεσμικά στον Χάρτη Burra (ICOMOS, 2013). Σε κοινωνικό επίπεδο, τα μουσεία σε ιστορικά κτήρια λειτουργούν ως χώροι εκπαίδευσης, συλλογικής μνήμης και πολιτιστικού διαλόγου, ενώ σε οικονομικό επίπεδο αποκτούν αναπτυξιακή διάσταση μέσω του πολιτιστικού τουρισμού και της δημιουργίας θέσεων εργασίας (Παπούλιας, 2020, σσ. 377-385). Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, οι τρεις αυτές διαστάσεις συγκροτούν το κριτήριο αξιολόγησης της βιώσιμης διαχείρισης του ΕΙΜ - η περιβαλλοντική ως προς την προστασία και αποκατάσταση του ιστορικού κελύφους, η κοινωνική ως προς την προσβασιμότητα, τη συμμετοχή της κοινότητας και την εκπαιδευτική αποστολή, και η οικονομική ως προς τη χρηματοδοτική αυτοδυναμία, τις

θέσεις εργασίας και τον πολιτιστικό τουρισμό - όπως θα διερευνηθεί στη συνέχεια της εργασίας.

2.4. Αρχές βιώσιμης διαχείρισης της πολιτισμικής κληρονομιάς

Οι σύγχρονες αρχές ανάδειξης και διαχείρισης της αρχιτεκτονικής-πολιτισμικής κληρονομιάς στηρίζονται σε ολοκληρωμένα μοντέλα που υπερβαίνουν την απλή συντήρηση των μνημείων. Με πρωτοπόρο το Συμβούλιο της Ευρώπης (Council of Europe, Διακήρυξη του Άμστερνταμ, 1975) και ακολούθως την UNESCO και το ICOMOS, προωθήθηκε η «Ολοκληρωμένη Προστασία» (Integrated Conservation), που συνδέει την κληρονομιά με τον χωρικό σχεδιασμό, την τοπική ανάπτυξη και την κοινοτική συμμετοχή, αναγνωρίζοντας τα πολλαπλασιαστικά της οφέλη και αναδεικνύοντάς την σε κοινωνικό και αναπτυξιακό πόρο (Παπούλιας, 2020, σσ. 377-385· 2022, σσ. 49-59).

Τα τελευταία χρόνια δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών και των διαφορετικών (εθνοτικών, φυλετικών, πολιτισμικών) κοινοτήτων: η συμμετοχική διαχείριση αντιμετωπίζει τις ομάδες κοινού όχι ως παθητικούς επισκέπτες, αλλά ως φορείς μνήμης, γνώσης και εμπειρίας. Μέσα από διαδικασίες διαβούλευσης και πρωτοβουλίες πολιτών, η κληρονομιά εντάσσεται στην καθημερινή ζωή και παύει να αντιμετωπίζεται ως αποκομμένο «μουσειακό» αντικείμενο. Τέτοιες συνεργατικές προσεγγίσεις αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 2010,¹¹ καθώς αξιοποιούνται για να καταστήσουν τον πολιτιστικό φορέα πιο υπεύθυνο και ενεργά εμπλεκόμενο στη ζωή της κοινότητας (Sani, 2014· Simon, 2010).

Η ανάδειξη, εξάλλου, δεν περιορίζεται στη φυσική αποκατάσταση ή την προβολή των μνημείων, αλλά επεκτείνεται στη δημιουργία αφηγήσεων («ιστοριών») που συνδέουν το παρελθόν με το παρόν. Η ερμηνεία της πολιτισμικής κληρονομιάς μέσα από εκθέσεις, πολιτιστικές εκδηλώσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα ενισχύει την κατανόηση και τη συναισθηματική εμπλοκή του κοινού. Η ανάδειξη, επομένως, αποκτά επικοινωνιακή και παιδευτική διάσταση.¹²

¹¹ Η δημοσίευση του βιβλίου *The Participatory Museum* της Nina Simon (2010) αποτελεί σημείο αναφοράς στη σχετική βιβλιογραφία.

¹² Βλ. Νικονάνου κ.ά. (2015, σσ. 27-49)· Χουρμουζιάδη (2022, σσ. 30-34).

Παράλληλα, η ψηφιακή τεχνολογία έχει μετασχηματίσει τις πρακτικές ανάδειξης και διαχείρισης, καθώς η μετατόπιση από την κεντρικά ελεγχόμενη πληροφόρηση προς το περιεχόμενο που παράγεται από τους χρήστες αναδιαμορφώνει τη σχέση μουσείων και κοινού (Tallon & Walker, 2008, σσ. 110-112). Όπως αναφέρει ο Γκαντζιάς (2021, σ. 3), «η ψηφιακή τεχνολογία, η καθιέρωση του Διαδικτύου και των ρομπότ, έχουν αλλάξει ριζικά την παραγωγή, τη διαχείριση και τη διοίκηση της οικονομικής στρατηγικής για τη βιωσιμότητα των πολιτιστικών αγαθών». Η ψηφιακή οικονομία του πολιτισμού αναπτύσσεται πλέον δυναμικά τόσο στον πραγματικό όσο και στον ψηφιακό κόσμο, σε τοπικές, εθνικές, περιφερειακές και παγκόσμιες αγορές.

Στην Ελλάδα, παρά τα σημαντικά βήματα, οι παρεμβάσεις αντιμετωπίζουν διαρθρωτικές προκλήσεις (υπερτουρισμός, πιέσεις αστικής ανάπτυξης, έλλειψη κεντρικού σχεδιασμού και πόρων). Κατά τον Παπούλια (2022, σ. 345), η σύγχρονη πολιτισμική διαχείριση στηρίζεται σε «τέσσερις αλληλοσυμπληρούμενους πυλώνες: α) την πολιτική βούληση, β) το θεσμικό/νομικό πλαίσιο, γ) τους φορείς διαχείρισης και δ) τα χρηματοδοτικά εργαλεία», των οποίων η συντονισμένη λειτουργία είναι προϋπόθεση για αποτελεσματική προστασία και ανάδειξη. Σε αυτό το πλαίσιο, η «Ολοκληρωμένη Προστασία» (Council of Europe, Διακήρυξη του Άμστερνταμ, 1975) και η «Προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς» (Council of Europe, Σύμβαση της Βαλέτας, 1992) παραμένουν θεμελιώδεις αρχές, ιδίως σε συνδυασμό με τη βιωσιμότητα και την κοινωνική αξιοποίηση του πολιτισμικού πλούτου (Παπούλιας, 2022, σ. 347). Ειδικότερα στη μουσειακή επανάχρηση, οι σύγχρονες στρατηγικές δίνουν έμφαση στην ευελιξία, τη βιωσιμότητα και τη λειτουργική προσαρμογή χωρίς αλλοίωση της ιστορικής αξίας του κτηρίου, απαιτώντας συνεχή διαπραγμάτευση μεταξύ προστασίας και χρήσης (Bullen & Love, 2011).

Συνοψίζοντας, οι σύγχρονες αρχές μετατοπίζουν το ενδιαφέρον από τη στατική προστασία προς μια δυναμική, συμμετοχική και βιώσιμη αντίληψη, καθιστώντας την κληρονομιά ζωντανό στοιχείο του κοινωνικού και χωρικού ιστού (UNESCO, 2011). Η προσέγγιση του ιστορικού αστικού τοπίου (Historic Urban Landscape) υπογραμμίζει την ενσωμάτωση των μνημείων στη σύγχρονη ζωή της πόλης - αποφεύγοντας τη «μουσειοποίηση» - και διευρύνει την προστασία ώστε να περιλαμβάνει τον αστικό ιστό και τις κοινωνικές λειτουργίες. Οι αρχές αυτές αποκτούν ιδιαίτερη σημασία για τα μουσεία σε ιστορικά κτήρια, όπου η προστασία της υλικής υπόστασης του μνημείου

πρέπει να συνδυάζεται με τη λειτουργική επάρκεια, τη συμπερίληψη, την προσβασιμότητα και τη μακροχρόνια βιωσιμότητα.

2.5. Ιστορικά κτήρια ως μουσεία: Λειτουργία, μουσειολογικές προσεγγίσεις και μουσειακή εμπειρία

Στη σύγχρονη μουσειολογία, το μουσείο νοείται ως χώρος παραγωγής νοημάτων και εμπειριών, και όχι απλώς ως κέλυφος φύλαξης και έκθεσης τεκμηρίων και έργων τέχνης.¹³ Ήδη από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα, ο διευρυμένος κοινωνικός ρόλος των μουσείων και οι τρόποι κοινοποίησης των αφηγήσεών τους σε κοινό διαφορετικών ταυτοτήτων βρίσκονται στο κέντρο της μουσειολογικής συζήτησης (Pearce, 1999· Sandell, 2002· Vergo, 1989). Υπό τις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης και της πολιτισμικής πολυμορφίας,¹⁴ τα μουσεία ανέδειξαν ζητήματα ισότιμης πρόσβασης, ένταξης περιθωριοποιημένων ομάδων και διαπολιτισμικότητας, με έμφαση στα ανθρώπινα δικαιώματα (Κατσελάκη & Σακαλή, 2021· Μπούνια, 2015), επανεξετάζοντας την επικοινωνιακή και εκπαιδευτική στρατηγική τους με στόχο την καθολική προσβασιμότητα, τη συμπερίληψη και την πολιτισμική δημοκρατία (cultural democracy).

Σύμφωνα με τον πρόσφατο ορισμό του ICOM (2022), «Μουσείο είναι ένας μη κερδοσκοπικός, μόνιμος οργανισμός στην υπηρεσία της κοινωνίας, ο οποίος ερευνά, συλλέγει, συντηρεί, ερμηνεύει και εκθέτει τεκμήρια υλικής και άυλης κληρονομιάς. Ανοιχτά και προσβάσιμα στο κοινό, χωρίς αποκλεισμούς, τα μουσεία προάγουν την ποικιλομορφία και την αειφορία. Λειτουργούν και επικοινωνούν με επαγγελματική δεοντολογία και με τη συμμετοχή των κοινοτήτων, προσφέροντας ποικίλες εμπειρίες με σκοπό την εκπαίδευση, την ψυχαγωγία, τον αναστοχασμό και τη διάδοση της γνώσης».¹⁵

¹³ Το πλαίσιο των λειτουργιών του μουσείου έχει τεθεί από το ICOM, μέσω του νέου ορισμού (ICOM, 2022) και του Κώδικα Δεοντολογίας για τα Μουσεία (https://www.icom-greece.gr/wp-content/uploads/2018/12/code-of-ethics_GR_01.pdf) (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

¹⁴ Οι αρχές προστασίας της πολιτιστικής πολυμορφίας αποτυπώθηκαν στη Σύμβαση της UNESCO για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων (2005), όπου αναφέρεται ότι «η Διαπολιτισμικότητα παραπέμπει στην ύπαρξη και τη δίκαιη αλληλεπίδραση των διαφόρων πολιτισμών καθώς και στη δυνατότητα ανάδυσης κοινών πολιτιστικών εκφράσεων, μέσω του διαλόγου και του αμοιβαίου σεβασμού» (UNESCO, 2005, Άρθρο 4, παρ. 8).

¹⁵ Ο νέος ορισμός εγκρίθηκε στις 24 Αυγούστου 2022 στην Πράγα από την Έκτακτη Γενική Συνέλευση του ICOM. Η επίσημη ελληνική μετάφραση παρουσιάστηκε από το Ελληνικό Τμήμα του ICOM τον Φεβρουάριο του 2023.

Με αφετηρία τον ορισμό αυτό, οι Τράντα και Κυριάκη-Μάνεση (2024, σσ. 142-143) επισημαίνουν ότι «το μουσείο αποτελεί πηγή πληροφοριών, κυρίως μέσω των συλλογών του». Επιτελεί έτσι τις λειτουργίες ενός πληροφοριακού οργανισμού: εντοπίζει και συγκεντρώνει πληροφορίες για τα αντικείμενα, τις οργανώνει (τεκμηρίωση, νοσηματοδότηση) και τις αποδίδει στο κοινό μέσα από εκδόσεις, επιστημονικές εκδηλώσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα.

Η σχέση συλλογών, αρχιτεκτονικού χώρου και μνημείου αποκτά ιδιαίτερη σημασία όταν το μουσείο στεγάζεται σε ιστορικό, μνημειακό κτήριο - όπως παλιά κυβερνητικά ή θεσμικά κτήρια - όπου η μουσειακή αφήγηση συνδιαμορφώνεται από την ίδια την ιστορία του χώρου. Η σχέση αυτή αναδεικνύει ζητήματα δημόσιας συλλογικής μνήμης, ταυτοτήτων και ιστορικών τραυμάτων, δημιουργώντας χώρους δημόσιου διαλόγου, επαναδιαπραγματεύσης και καλλιέργειας της ιστορικής μνήμης (Huyssen, 2003· Σταυρίδης, 2006).

Όπως υπογραμμίζει η Hooper-Greenhill (2007), τα μουσεία λειτουργούν ως επικοινωνιακά συστήματα, όπου η γνώση διαμεσολαβείται μέσω του χώρου, της αφήγησης και της αλληλεπίδρασης με το κοινό. Στο ίδιο πνεύμα, το μοντέλο των Falk & Dierking (2000), στο μουσείο λειτουργούν για τον επισκέπτη τρία πλαίσια αναφοράς: το προσωπικό, το κοινωνικό και το φυσικό.¹⁶ Επομένως, ο χώρος δεν είναι ουδέτερος, αλλά επηρεάζει τη μουσειακή εμπειρία και την ερμηνεία των εκθεμάτων. Η αρχιτεκτονική μπορεί να λειτουργήσει υποστηρικτικά είτε περιοριστικά στη μουσειακή αφήγηση, ανάλογα με τον βαθμό ιστορικού και συμβολικού φορτίου που φέρει (Falk & Dierking, 2000· Hooper-Greenhill, 1994· Hooper-Greenhill, 2007).

2.6. Διεθνείς και εθνικές κατευθύνσεις στο πεδίο της πολιτισμικής κληρονομιάς

Η διαχείριση και προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς διαμορφώθηκε μέσα από τα θεσμικά κείμενα διεθνών οργανισμών (UNESCO, ICOMOS, ICCROM, Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Ένωση). Η θεσμική κατοχύρωση ξεκινά με τον Χάρτη των Αθηνών (1931), το πρώτο κανονιστικό κείμενο του είδους, και αναπτύσσεται μεταπολεμικά με τον Χάρτη της Βενετίας (ICOMOS, 1964), το πρώτο διεθνούς εμβέλειας κείμενο για την αποκατάσταση μνημείων και τόπων. Τα κείμενα αυτά καθιέρωσαν αρχές όπως η αυθεντικότητα, η ακεραιότητα και ο σεβασμός της ιστορικής συνέχειας, αναγνωρίζοντας την αξία όχι μόνο των μεμονωμένων μνημείων

¹⁶ Βλ. παρακάτω, υποενότητα 3.4.

αλλά και των ιστορικών συνόλων και του περιβάλλοντός τους (ICOMOS, 1964· UNESCO, 1972).

Ορόσημο υπήρξε η Σύμβαση της UNESCO του 1972 για την Παγκόσμια Πολιτιστική και Φυσική Κληρονομιά, που διεθνοποίησε το ζήτημα και διεύρυνε ουσιαστικά το πεδίο προστασίας: από το μεμονωμένο μνημείο σε ευρύτερες κατηγορίες, όπως τα αρχιτεκτονικά σύνολα, τα πολιτιστικά τοπία και τους τόπους πολιτισμικής σημασίας, της υλικής και της άυλης κληρονομιάς (Μαλλούχου-Tufano, 2021, σσ. 14-15· Σαμαράς, 2019, σσ. 66-72).

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το Συμβούλιο της Ευρώπης υιοθέτησε την «Διακήρυξη του Άμστερνταμ» (1975), που αναγνωρίζει την ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική κληρονομιά ως κοινή ιδιοκτησία των κρατών-μελών, με πνευματικές, πολιτιστικές, κοινωνικές και οικονομικές αξίες. Ακολούθησαν η «Σύμβαση της Γρανάδας» (1985) για την αρχιτεκτονική και η «Σύμβαση της Βαλέτας» (1992) για την αρχαιολογική κληρονομιά (Παπούλιας, 2022, σσ. 76-87). Στις πρώτες δεκαετίες του 21ου αιώνα, τα διεθνή και ευρωπαϊκά κανονιστικά κείμενα (UNESCO, ICOMOS, Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Ένωση) συγκλίνουν σε μια ενιαία θεώρηση της ανθρωπογενούς-πολιτιστικής και της φυσικής κληρονομιάς, με κοινούς στόχους και αλληλένδετες μεθόδους προστασίας.

Ξεχωριστή θέση κατέχει η «Σύμβαση-Πλαίσιο για την Αξία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς για την Κοινωνία» (Σύμβαση του Faro, 2005), που μετατοπίζει την έμφαση από τα ίδια τα μνημεία στον άνθρωπο και τις κοινότητες (Council of Europe, 2005). Η βίωση και η αξιοποίηση της κληρονομιάς αναγνωρίζονται ως αναφαίρετο ανθρώπινο δικαίωμα και η διαφύλαξή της, με την ευρύτερη δυνατή πρόσβαση, ως συλλογική ευθύνη (Μαλλούχου-Tufano, 2021, σ. 18). Η Σύμβαση επισημαίνει επίσης την ανάγκη κριτικής επαναξιολόγησης των αρχών που διασφαλίζουν την υλική ακεραιότητα και αυθεντικότητα των μνημείων, σημειώνοντας ότι «ειδικά στο πλαίσιο της υφιστάμενης παγκοσμιοποίησης, οι αρχές αυτές θα πρέπει να επανεκτιμηθούν και να ανακτηθούν, προς όφελος του δομημένου ιστορικού περιβάλλοντος της Ευρώπης και, κατ' επέκταση, της κοινωνίας των ευρωπαϊών πολιτών, που το βιώνει, σε συλλογικό και ατομικό επίπεδο» (Μαλλούχου-Tufano, 2021, σ. 27).

Τέλος, το Έγγραφο της Nara (1994) διευρύνει την έννοια της αυθεντικότητας πέρα από την ύλη, ώστε να περιλαμβάνει τη χρήση, το πνεύμα του τόπου και τη σχέση με την κοινωνία (ICOMOS, 1994), επιτρέποντας την αξιολόγηση διαφορετικών στρατηγικών παρέμβασης, από τη σύγχρονη προσθήκη έως την ήπια προσαρμογή.

2.6.1. Εθνικό θεσμικό πλαίσιο προστασίας

Το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο προστασίας και διαχείρισης των ιστορικών κτηρίων θεμελιώνεται στο Σύνταγμα: το άρθρο 24 κατοχυρώνει την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος ως υποχρέωση του κράτους, επιβάλλοντας τη διατήρηση και ανάδειξη μνημείων, παραδοσιακών οικισμών και ιστορικών τόπων και προβλέποντας κρατική παρέμβαση για την αποτροπή αλλοιώσεων, ενώ το άρθρο 18 προβλέπει τη δυνατότητα αναγκαστικής απαλλοτρίωσης για λόγους προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στον πυρήνα της εθνικής νομοθεσίας βρίσκεται ο Ν. 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», ο οποίος ενσωματώθηκε αργότερα στον Ν. 4858/2021 «Κύρωση Κώδικα Νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς». Καθορίζει τους όρους χαρακτηρισμού, προστασίας και διαχείρισης ιστορικών κτηρίων και μνημείων, προβλέποντας τον χαρακτηρισμό ακινήτων πολιτιστικών αγαθών μεταγενέστερων του 1830 ως νεότερων μνημείων, εφόσον τους αναγνωρίζεται ιστορική, αρχιτεκτονική ή κοινωνική αξία.

Κάθε επέμβαση, αποκατάσταση ή αλλαγή χρήσης απαιτεί έγκριση του Υπουργείου Πολιτισμού και συχνά γνωμοδότηση αρμόδιων συμβουλίων, όπως το Κεντρικό Συμβούλιο Νεωτέρων Μνημείων, ενώ συμπληρωματικά εφαρμόζονται πολεοδομικές διατάξεις (Νέος Οικοδομικός Κανονισμός, προεδρικά διατάγματα για παραδοσιακούς οικισμούς και διατηρητέα κτήρια).

Παράλληλα, η διαχείριση συνδέεται με διεθνείς συμβάσεις και ευρωπαϊκές πολιτικές που υιοθετεί η Ελλάδα - ιδίως τις συμβάσεις της UNESCO, τη Σύμβαση της Γρανάδας (1985) και τις κατευθύνσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη βιώσιμη αποκατάσταση ιστορικών συνόλων - με στόχο όχι μόνο τη διατήρηση της μορφής των κτηρίων αλλά και τη λειτουργική επανάχρησή τους στη σύγχρονη κοινωνική και

οικονομική ζωή. Έτσι, το ελληνικό πλαίσιο συνδυάζει συνταγματικές διατάξεις, εθνική νομοθεσία και διεθνείς δεσμεύσεις για τη διαφύλαξη της πολιτιστικής ταυτότητας και του φυσικού πλούτου της χώρας (Παπούλιας, 2022· UNESCO, 1972· UNESCO, 2005· UNESCO, 2011).

Οι αρχές αυτές συγκροτούν ταυτόχρονα το πλαίσιο αξιολόγησης της σύγχρονης διαχείρισης ιστορικών κτηρίων που λειτουργούν ως μουσεία, προσφέροντας τα ερμηνευτικά εργαλεία για την εξέταση της περίπτωσης του ΕΙΜ και τη συγκριτική αποτίμηση των ευρωπαϊκών παραδειγμάτων που ακολουθούν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΤΟ ΜΕΓΑΡΟ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΒΟΥΛΗΣ

3.1. Ιστορική και αρχιτεκτονική εξέλιξη του κτηρίου

Το Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής είναι ένα από τα πλέον εμβληματικά ιστορικά κτήρια του κέντρου της Αθήνας, άρρηκτα συνδεδεμένο με τη συγκρότηση του νεοελληνικού κράτους και τις πρώτες μορφές κοινοβουλευτικής λειτουργίας. Ως μνημείο ιδιαίτερης αξίας και φορέας πολιτικής, θεσμικής και συλλογικής μνήμης (Macdonald, 2013, σσ. 14-15), μεταφέρει στη σημερινή του λειτουργία, ως έδρα του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου, ένα ιστορικά και συμβολικά φορτισμένο πλαίσιο ερμηνείας.

Η ανέγερσή του εντάσσεται στο εγχείρημα διαμόρφωσης της Αθήνας ως πρωτεύουσας του νεοσύστατου κράτους κατά τον 19ο αιώνα και του «εξευρωπαϊσμού» της μέσα από τον ελληνικό νεοκλασικισμό. Η κομβική θέση του στο αναπτυσσόμενο αστικό κέντρο (Μπίρης, 2005) και η λιτή αλλά μνημειακή νεοκλασική του μορφή (εικ. 1) αποτυπώνουν τη συνειδητή πρόθεση δημιουργίας ενός δημόσιου, θεσμικού χώρου που συμβολίζει τη μετάβαση από την οθωμανική περίοδο στη συγκρότηση σύγχρονων κρατικών θεσμών, εκφράζοντας, μαζί με μία σειρά κτηρίων που κατασκευάζονται τότε, τις ιδεολογικές, πολιτικές και πολιτισμικές επιδιώξεις του νέου κράτους (Φιλίππιδης, 1984).

Εικ. 1. Η νεοκλασική πρόσοψη του Μεγάρου της Παλαιάς Βουλής. (ΕΙΜ, χ.χ.).

Η πορεία του κτηρίου συνδέεται με το ιστορικό του οικοπέδου και με τις πολιτικές μεταβολές της σύγχρονης Ελλάδας. Το 1833 ανεγέρθηκε στη θέση αυτή μία από τις πρώτες κατοικίες της απελευθερωμένης Αθήνας, η οικία του τραπεζίτη Αλέξανδρου Κοντοσταύλου. Όταν η Αθήνα έγινε πρωτεύουσα το 1834, χρησιμοποιήθηκε για περίπου δύο χρόνια ως προσωρινό ανάκτορο του νεαρού Όθωνα, ενώ το 1835 προστέθηκε μεγάλη οκταγωνική αίθουσα δεξιώσεων άνω των διακοσίων ατόμων, που της προσέδωσε από νωρίς πολιτειακό χαρακτήρα (ΕΙΜ, χ.χ.· Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, χ.χ.). Μετά την Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843, η αίθουσα στέγασε την Α' Εθνοσυνέλευση και έκτοτε το κτήριο φιλοξένησε επί μία δεκαετία τη Βουλή και τη Γερουσία, μέχρι την πυρκαγιά του Οκτωβρίου 1854 που το κατέστρεψε ολοσχερώς (Μπίρης, 2005, σσ. 149-150· Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, χ.χ.) - σημείο τομής που μετέτρεψε το οικόπεδο από ιδιωτικό και προσωρινό χώρο εξουσίας σε μόνιμο, δημόσιο και μνημειακό πεδίο θεσμικής εκπροσώπησης.

Μετά την πυρκαγιά ανατέθηκε στον Γάλλο αρχιτέκτονα F. Boulanger (1802-1875) μελέτη για νέο κτήριο με δύο αμφιθέατρα, για τη Βουλή και τη Γερουσία. Ο θεμέλιος λίθος τέθηκε από την βασίλισσα Αμαλία το 1858, αλλά η οικοδομή διακόπηκε έναν χρόνο αργότερα ελλείψει πόρων (Μπίρης, 2005, σ. 150· Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, χ.χ.). Μετά την έξωση του βασιλιά Όθωνα, το 1863 ανατέθηκε στον Π. Κάλκο (1810-1878) η αναθεώρηση των σχεδίων, καθώς είχε καταργηθεί ο θεσμός της Γερουσίας.¹⁷ Το νεοκλασικό κτήριο περατώθηκε το 1875 και στέγασε τη Βουλή των Ελλήνων μέχρι το 1935, οπότε αυτή μεταστεγάστηκε στα Παλαιά Ανάκτορα, στην Πλατεία Συντάγματος (ΕΙΜ, χ.χ.).¹⁸ Με απόφαση του Ελευθερίου Βενιζέλου, το κτήριο παραχωρήθηκε στην Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος (ΙΕΕΕ), προκειμένου να στεγάσει το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.¹⁹ Η υλοποίηση καθυστέρησε λόγω του Β' Παγκοσμίου Πολέμου· τελικά η Εταιρεία εγκαταστάθηκε το 1960 και δύο

¹⁷ Τα σχέδια τροποποιήθηκαν από τον Π. Κάλκο, με κυριότερη μεταβολή την κατάργηση του αμφιθέατρου της Γερουσίας· η Βουλή ξεκίνησε τις συνεδριάσεις της στις 11 Αυγούστου 1875, με πρωθυπουργό τον Χαρίλαο Τρικούπη (Μπίρης, 2005, σ. 150· ΕΙΜ, χ.χ.).

¹⁸ Βλ. ΕΙΜ (χ.χ.). *Το Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής*. <https://nhmuseum.gr/poioi-eimaste/to-megaro-tis-palaias-voulis> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

¹⁹ Η Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος (ΙΕΕΕ) ιδρύθηκε το 1882 ως νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, με σκοπό τη συλλογή, διατήρηση και προβολή κειμηλίων της ιστορίας του νεότερου Ελληνισμού, και το 1884 ίδρυσε το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. Η αρχική παραχώρηση του κτηρίου της Παλαιάς Βουλής από τον Ελευθέριο Βενιζέλο (1932) επαναλήφθηκε από την κυβέρνηση Τσαλδάρη το 1935 (ΙΕΕΕ, 2015, σσ. 9-11).

χρόνια αργότερα άνοιξε για το κοινό η νέα έκθεση του Μουσείου της, στην οριστική του στέγη.²⁰

Όπως αναφέρεται στον επίσημο ιστότοπο του ΕΙΜ, η «Παλαιά Βουλή» χαρακτηρίζεται «αρχιτεκτονικό κόσμημα στο κέντρο των Αθηνών»: η μεγαλόπρεπη Αίθουσα των Συνεδριάσεων (εικ. 2) λειτουργεί ως χώρος ιστορικής μνήμης και ως στέγη πολιτιστικών εκδηλώσεων, ενώ οι περιβάλλουσες αίθουσες στεγάζουν τη μόνιμη έκθεση και το υπερώο τις περιοδικές εκθέσεις (ΕΙΜ, χ.χ.).²¹

Εικ. 2. Η Αίθουσα των Συνεδριάσεων της Παλαιάς Βουλής. (ΕΙΜ, χ.χ.).

Η ιστορική και αρχιτεκτονική φυσιογνωμία του κτηρίου δεν μπορεί να εξεταστεί ανεξάρτητα από τον περιβάλλοντα χώρο του - την Πλατεία Κολοκοτρώνη και τα γλυπτά (εικ. 3) - και το ευρύτερο αστικό τοπίο, όπου συνυπάρχουν κτήρια διαφορετικών περιόδων, χρήσεων και κλιμάκων. Έτσι, το Μέγαρο συγκροτεί όχι μόνο σημαντικό τοπόσημο, αλλά και ένα πολυεπίπεδο πολιτιστικό τοπίο, αποτέλεσμα ιστορικής διαστρωμάτωσης πολιτιστικών και φυσικών αξιών που εκτείνεται πέρα από

²⁰ Από το 1884 έως το 1940 το ΕΙΜ στεγαζόταν σε αίθουσες του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου και, μεταπολεμικά (1951-1959), σε ενοικιαζόμενες αίθουσες στην Αθήνα. Η οριστική παράδοση του κτηρίου της Παλαιάς Βουλής έγινε στα τέλη του 1960 και τα εγκαίνια πραγματοποιήθηκαν στις 21 Ιουνίου 1962 (ΙΕΕΕ, 2015, σσ. 9-11· Υπουργείο Πολιτισμού [ΥΠΠΟ], χ.χ., ημ. πρόσβασης 10-06-2026) και Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών-Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών. «Αρχαιολογία της Πόλης των Αθηνών: Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής».

²¹ Βλ. επίσημο ιστότοπο του ΕΙΜ, <https://nhmuseum.gr/poioi-eimaste/to-megaro-tis-palaias-voulis> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

την έννοια του «ιστορικού κέντρου» ή του «συνόλου» (UNESCO, 2011). Για τα σύγχρονα ιστορικά αστικά κέντρα, τέτοια δημόσια κτήρια λειτουργούν ως «κόμβοι μνήμης» που συγκροτούν την ταυτότητα της πόλης και επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο βιώνεται ο αστικός χώρος (ICOMOS, 2011).

Εικ. 3. Το Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής και η Πλατεία Κολοκοτρώνη. (ΕΙΜ, χ.χ.).

Η λειτουργία του κτηρίου ως έδρας του Κοινοβουλίου και η μετέπειτα πορεία του ως μουσείου αναδεικνύουν το ζήτημα της αλλαγής χρήσης των ιστορικών κτηρίων. Η επιλογή στέγασης του ΕΙΜ στο Μέγαρο εντάσσεται σε μια ευρύτερη στρατηγική αξιοποίησης τέτοιων μνημείων ως φορέων πολιτιστικής μνήμης, όπου η αρχιτεκτονική μορφή και η προηγούμενη χρήση διαμορφώνουν την ταυτότητα του μουσειακού οργανισμού. Η προσέγγιση βασίζεται στη διεθνή συζήτηση για τη διαδικασία της μουσειακής επανάχρησης και στη θεώρηση της πόλης ως ιστορικού «παλίμψηστου», όπου η «στρωματογραφία» της μνήμης αναδιατάσσεται μέσω νέων χρήσεων και αφηγήσεων (Huyssen 2003, Plevoets & Cleempoel 2013).

3.2. Η μουσειακή επανάχρηση και η διαμόρφωση της ταυτότητας του μουσείου

Το Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής βρίσκεται επί της οδού Σταδίου, σε κομβικό σημείο του ιστορικού κέντρου της Αθήνας, διατηρώντας διαχρονικά έντονο δημόσιο

χαρακτήρα. Μετά τη μεταφορά της Βουλής το 1935 και την έναρξη της μουσειακής του λειτουργίας, αποτέλεσε εμβληματικό σημείο του αστικού πολιτιστικού χάρτη, συμβάλλοντας με την αρχιτεκτονική του βαρύτητα στην αισθητική συνοχή του άξονα Σταδίου-Πανεπιστημίου. Όπως υποστηρίζει η Macdonald (2013, σ. 73), τα ιστορικά κτήρια, ως υλική παρουσία του παρελθόντος, διαμορφώνουν δράσεις και ερμηνείες στο παρόν, ενώ ταυτόχρονα μεταβάλλονται και τα ίδια από αυτές.

Η εγκατάσταση αυτή συνδέεται στενά με τη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας του νεότερου ελληνισμού, καθώς ιδρυτικός στόχος του μουσείου είναι να αποτελέσει «"θησαυροφυλάκιο" των εθνικών μας κειμηλίων... επιτελεί σπουδαίο εθνωφελές και κοινωφελές έργο», (IEEE, 2015, σ. 7). Η επιλογή του Μεγάρου υπήρξε έτσι ταυτόχρονα λειτουργική, συμβολική και ιδεολογική, καθώς τοποθετούσε την ιστορική αφήγηση του μουσείου σε ένα κτήριο εναρμονισμένο με τη νεοκλασική εθνική αναπαράσταση του κράτους.

Τόσο η μορφολογία του κτηρίου όσο και οι συλλογές του συνδέονται άμεσα με τις ιδεολογικές και πολιτικές διεργασίες συγκρότησης του νεοελληνικού κράτους, όπου ο νεοκλασικισμός λειτούργησε ως κυρίαρχο αισθητικό και ιδεολογικό ρεύμα. Κατά τον Φιλίππιδη, ο ελληνικός κλασικισμός υπήρξε καταδυναστευτικό ρεύμα που απέρριπτε κάθε επαφή με το πρόσφατο παρελθόν, με συνέπεια και τη συστηματική καταστροφή πλήθους βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων μέχρι το 1860 (Φιλίππιδης, 1984, σσ. 70-72).

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία για τη μουσειακή αξιοποίηση ιστορικών κτηρίων, η επιτυχία τέτοιων εγχειρημάτων εξαρτάται από την ισορροπία ανάμεσα στη διατήρηση της ιστορικής ταυτότητας του κελύφους και την προσαρμογή του σε σύγχρονες λειτουργικές, τεχνικές και μουσειολογικές απαιτήσεις (Plevoets & Van Cleempoel, 2011). Στην Παλαιά Βουλή η ισορροπία αυτή είναι ιδιαίτερα σύνθετη, καθώς η προηγούμενη χρήση του κτηρίου παραμένει στοιχείο της συλλογικής εθνικής μνήμης (Macdonald, 2013). Άλλωστε, τα ιστορικά κτήρια λειτουργούν ως «παλίμψηστα» μνήμης, όπου οι διαφορετικές χρονικές στρώσεις συνυπάρχουν και διαμορφώνουν το νόημα του παρόντος (Huyssen, 2003). Η μετατροπή σε μουσείο καλείται έτσι να διαχειριστεί όχι μόνο υλικές και χωρικές παραμέτρους, αλλά και άυλες διαστάσεις μνήμης και συμβολισμού, αναπτύσσοντας σαφή στρατηγική για τη σχέση χώρου και αφήγησης - ώστε να αποφεύγεται είτε η υποβάθμιση του κελύφους μέσω

υπερβολικών επεμβάσεων είτε η επισκίαση των συλλογών από τον ίδιο τον χώρο (Hooper-Greenhill, 1994).

Υπό αυτό το πρίσμα, η περίπτωση του ΕΙΜ αναδεικνύει ότι η μουσειακή επανάχρηση ιστορικών κτηρίων δεν εγείρει μόνο τεχνικά ή λειτουργικά ζητήματα, αλλά και πολιτιστικές, ερμηνευτικές και πολιτικές επιλογές. Η ταυτότητα του μουσείου συγκροτείται μέσα από τη συνύπαρξη του ιστορικού αστικού ιστού, του αρχιτεκτονικού κελύφους, των συλλογών και των σύγχρονων μουσειακών πρακτικών, διαμορφώνοντας ένα ιδιαίτερο μοντέλο λειτουργίας - που, ακριβώς μέσα από τις προκλήσεις του, αποτελεί γόνιμο πεδίο κριτικής αποτίμησης, τόσο στην παρούσα μελέτη όσο και στη συγκριτική προσέγγιση με τα ευρωπαϊκά παραδείγματα που ακολουθεί.

3.3. Οι συλλογές σε σχέση με το ιστορικό και αρχιτεκτονικό κέλυφος

Καθοριστική για τη μουσειακή φυσιογνωμία του ΕΙΜ είναι η σχέση των συλλογών του με το ιστορικό και αρχιτεκτονικό του κέλυφος. Όπως και άλλα μουσεία του ιστορικού κέντρου της Αθήνας, το ΕΙΜ στεγάζεται σε μνημειακό κτήριο που διαμορφώνει τη μουσειακή αφήγηση, επηρεάζοντας τόσο την παρουσίαση των συλλογών όσο και την πρόσληψή τους από το κοινό.

Οι μόνιμες συλλογές του μουσείου,²² που καλύπτουν κρίσιμες περιόδους της νεότερης ελληνικής ιστορίας, περιλαμβάνουν ποικίλα υλικά τεκμήρια - ιστορικά αντικείμενα, αρχειακό υλικό, έργα τέχνης και οπτικές μαρτυρίες. Η μόνιμη έκθεση αναπτύσσεται στις εξής χρονολογικές και θεματικές ενότητες, όπως ονομάζονται στον επίσημο ιστότοπο του ΕΙΜ:²³

- «Λατινοκρατία - Τουρκοκρατία 13ος-18ος αιώνας» (αίθουσα 2)
- «Η αφύπνιση της εθνικής συνείδησης των Ελλήνων 1670-1821» (αίθουσα 3)
- «Η Ελληνική Επανάσταση 1821-1827» (αίθουσα 4)
- «Τα όπλα του Αγώνα» (αίθουσα 5)
- «Ο ναυτικός Αγώνας του 1821» (αίθουσα 9)
- «Η ίδρυση του νεοελληνικού κράτους» (αίθουσα 10)
- «Εδραίωση του κοινοβουλευτισμού και διεύρυνση των συνόρων» (αίθουσα 11)

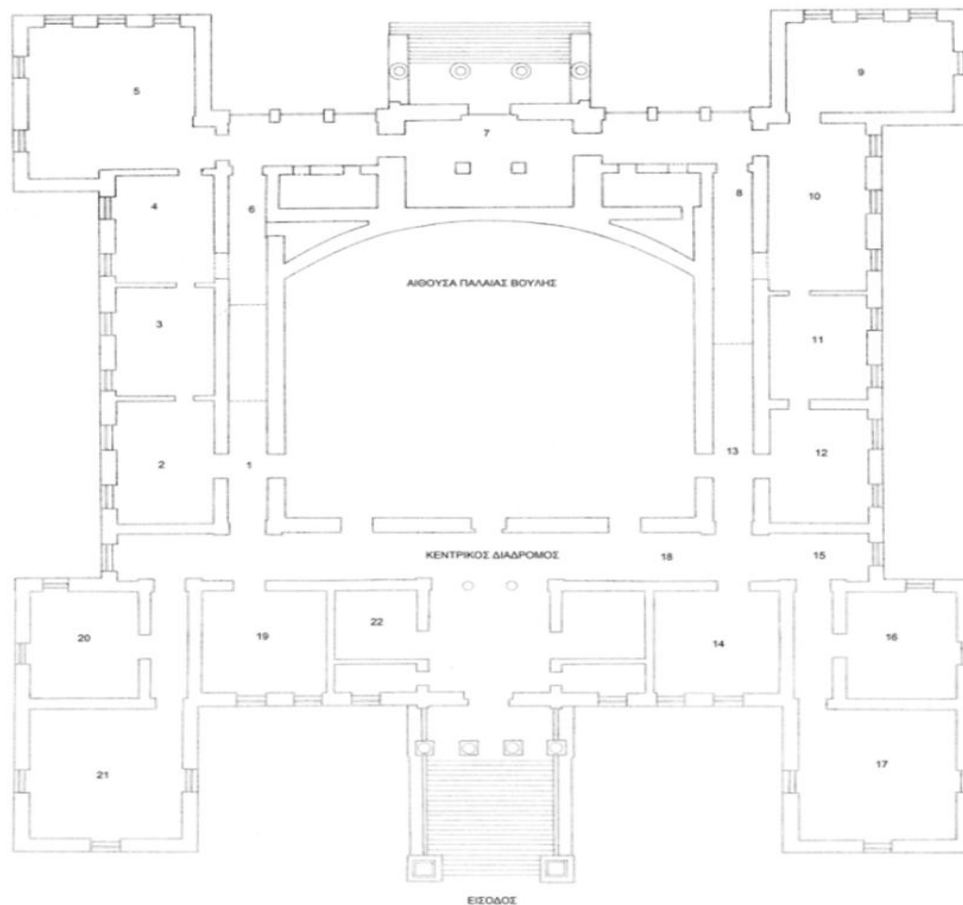
²² Βλ. ΕΙΜ (χ.χ.). *Συλλογές*. <https://nhmuseum.gr/tmimata/sylloges> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

²³ Κατά σειρά εισόδου από την αριστερή πλευρά της κεντρικής αίθουσας του ισόγειου, βλ. ΕΙΜ (χ.χ.). *Κάτοψη μόνιμης έκθεσης*. <https://nhmuseum.gr/ektheseis/monimi-ekthesi> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

- «Από τους Βαλκανικούς πολέμους (1912-1913) στη Μικρασιατική εκστρατεία (1919-1922)» (αίθουσα 12)
- «Ενθύμια βασιλείας Όθωνα - Γεωργίου Α΄» (αίθουσα 14)
- «Λαογραφική συλλογή» (αίθουσες 15, 16, 17)
- «Όψεις της ελληνικής κοινωνίας» (αίθουσα 19)

Συμπληρωματικά, στις αίθουσες του διαδρόμου αναπτύσσονται οι θεματικές υποενότητες:

- «Το τέλος του Βυζαντίου» (διάδρομος 1)
- «Έλληνες λόγιοι στη Δύση 14ος - 15ος αιώνας» (διάδρομος 6)
- «Γεγονότα της Επανάστασης» (διάδρομος 7)
- «Φιλελληνισμός» (διάδρομος 8)
- «Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος» (διάδρομος 13)

Εικ. 4. ΕΙΜ - Κτήριο Παλαιάς Βουλής. Κάτοψη μόνιμης έκθεσης. (ΕΙΜ, χ.χ.).

Εικ. 5. Άποψη μόνιμης έκθεσης. (ΕΙΜ, χ.χ.).

Η μουσειακή αφήγηση ακολουθεί έτσι, περιμετρικά της κύριας αίθουσας του Μεγάρου, μία σαφή χρονολογική σειρά (εικ. 4), από την αρχή της Λατινοκρατίας (13ος αι.) έως τη Μικρασιατική εκστρατεία (1919-1922), αντανακλώντας μια συγκεκριμένη αντίληψη για τη νεότερη ελληνική ιστορία, με κεντρικό άξονα την πολιτική συγκρότηση του κράτους, την εθνική ιστορική συνείδηση και συνέχεια. Καθώς η διευθέτηση των εκθεμάτων δεν γίνεται σε «καθαρό χώρο» αλλά σε χώρο φορτισμένο με νοήματα και ιστορικές αναφορές, το ίδιο το κτήριο λειτουργεί ως επιπλέον πλαίσιο ερμηνείας: τα εκθέματα αποκτούν πρόσθετες σημασιολογικές διαστάσεις (εικ. 5, 6, 7), ενώ η χωρική εμπειρία του επισκέπτη επηρεάζει την κατανόηση της αφήγησης και συνολικά την ποιότητα της μουσειακής εμπειρίας (Hooper-Greenhill, 2000· Falk & Dierking, 2000).

Εικ. 6. Αίθουσα μόνιμης έκθεσης - πορτρέτα αγωνιστών και εκθέματα Επανάστασης, (ΕΙΜ, χ.χ.).

Εικ. 7. Αίθουσα μόνιμης έκθεσης - πορτρέτα και προθήκες με όπλα, (ΕΙΜ, χ.χ.).

Σημαντική είναι και η δραστηριότητα του ΕΙΜ στις περιοδικές εκθέσεις, που φιλοξενούνται στους χώρους του και στα δύο παραρτήματα της ΙΕΕΕ (Ιστορική Οικία Λαζάρου Κουντουριώτη και Οικία & Ατελιέ Τέτση στην Ύδρα), συχνά σε συνεργασία με άλλα μουσεία της επικράτειας (Μεσολόγγι, Θεσσαλονίκη, Ναύπλιο, Κέρκυρα).

Αντλώντας τη θεματική τους από εθνικές επετείους και γεγονότα εθνικού ενδιαφέροντος - όπως η «ΕΠΑΝΑΚΥΣΤΑΣΗ '21» για τα 200 χρόνια της Επανάστασης ή η τρέχουσα «ΕΞΟΔΟΣ 1826-2026» για την Έξοδο του Μεσολογγίου - υποστηρίζουν την εξωστρεφή πολιτική του μουσείου και διαμορφώνουν νέα εκθεσιακά περιβάλλοντα επικοινωνίας μουσείου - κοινού. Με την εναλλασσόμενη ένταξη των αντικειμένων του σε νέα θεματικά συμφραζόμενα, το ΕΙΜ αξιοποιεί τη δυναμική των συλλογών του και απευθύνεται σε μεγαλύτερα και διαφορετικά κοινά.²⁴

Ιδιαίτερη σημασία για τη μουσειακή φυσιογνωμία του ΕΙΜ έχει η ιστορική και πολιτισμική σύνδεση ανάμεσα στο περιεχόμενο των συλλογών και την προηγούμενη χρήση του κτηρίου - τεκμήρια της πολιτικής ιστορίας, των θεσμών και της ιδεολογίας της συγκρότησης του νεοελληνικού κράτους - σε συνδυασμό με την έκθεσή τους σε έναν χώρο που καλλιεργεί την αίσθηση αυθεντικότητας και ιστορικής συνέχειας. Έτσι, το μουσείο δεν αφηγείται την ιστορία μόνο μέσω των αντικειμένων, αλλά ενεργοποιεί και την ιστορία του ίδιου του μνημείου, που μετατρέπεται σε επιπλέον τεκμήριο της αφήγησης.

Ως προς το περιεχόμενο, η μουσειακή αφήγηση στο ΕΙΜ ακολουθεί το νεωτερικό εθνικό αφήγημα, που συνδέθηκε με τη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης και τον εντοπισμό υλικών μαρτυριών ικανών να λειτουργήσουν ως τεκμήρια.²⁵ Η αντίληψη περί ιστορικής συνέχειας του ελληνικού έθνους, ενισχυμένη από το ευρωπαϊκό φιλελληνικό ρεύμα του 19ου αιώνα, υπήρξε ο κύριος ιδεολογικός άξονας γύρω από τον οποίο διαμορφώθηκε το γόητρο του εδαφικά μικρού τότε ελληνικού κράτους (Díaz-Andreu, 2007, σσ. 82-86).²⁶ Στο πλαίσιο αυτό, τα αρχαιολογικά και εθνικά μουσεία θεωρήθηκαν ικανά να αποδείξουν τη «διαχρονική παρουσία» του ελληνισμού και να ενισχύσουν την εθνική συνείδηση (Γκαζή, 1999α· Βουδούρη, 2003).

²⁴ Βλ. ΕΙΜ (χ.χ.). *Περιοδικές εκθέσεις*. <https://nhmuseum.gr/ektheseis/periodikes> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

²⁵ Όπως υπογραμμίζεται στη βιβλιογραφία, τα αρχαιολογικά και εθνικά μουσεία στην Ελλάδα είχαν εξ αρχής ως κεντρικό ρόλο την προστασία των αρχαιοτήτων, ως τεκμηρίων της εθνικής συγκρότησης και της ιστορικής διαχρονίας του ελληνισμού (Βούρη, 2002· Γκαζή, 1999β).

²⁶ Οι ρίζες αυτής της ιδεολογίας ανιχνεύονται ήδη από την Αναγέννηση, με το ενδιαφέρον των Ευρωπαίων ουμανιστών για την ελληνική κλασική αρχαιότητα (Χουρμουζιάδη, 2006, σ. 29). Η ολοκληρωμένη όμως διαμόρφωσή της εντοπίζεται τον 18ο αιώνα, όταν οι λόγιοι του ελληνικού Διαφωτισμού πρόβαλαν την πολιτισμική σύνδεση των Ελλήνων με τους αρχαίους κλασικούς - μια αντίληψη που συνέβαλε στη διαμόρφωση της ελληνικής εθνικής συνείδησης (Díaz-Andreu, 2007, σσ. 79-96· Σκοπετέα, 1988, σσ. 21-40).

Η προστασία των ελληνικών αρχαιοτήτων²⁷ και η ίδρυση μουσείων αναδείχθηκαν έτσι σε πρωταρχική επιδίωξη του νεοσύστατου κράτους, καθώς τα αρχαιολογικά ευρήματα συνδέθηκαν με τη νομιμοποίηση του εθνικού αφηγήματος περί ιστορικής συνέχειας²⁸ (Γκαζή, 1999β).

Παρά τη μνημειακή κλίμακα και τον συμβολικό χαρακτήρα του κτηρίου, η αφηγηματική αυτονομία των συλλογών δεν ακυρώνεται, αντίθετα, το κέλυφος λειτουργεί συμπληρωματικά, ενισχύοντας το ιστορικό και θεσμικό πλαίσιο της αφήγησης. Στο ερώτημα αν το ΕΙΜ λειτουργεί ως μουσείο εντός ιστορικού μνημείου ή ως μουσείο του ίδιου του μνημείου, η υιοθετούμενη επιλογή είναι μια στρατηγική συνύπαρξης και διαλόγου: κτήριο και συλλογές βρίσκονται σε σχέση αμοιβαίας ενίσχυσης (Hooper-Greenhill, 2000), χωρίς το ένα να ακυρώνει το άλλο, ώστε η αρχιτεκτονική να λειτουργεί ως ερμηνευτικό υπόβαθρο και όχι ως ανταγωνιστικό στοιχείο της έκθεσης.

Ωστόσο, η αρχιτεκτονική επιβάλλει συγκεκριμένους περιορισμούς στη χωρική οργάνωση των εκθέσεων και στις δυνατότητες σύγχρονης μουσειογραφικής παρέμβασης. Η ανάγκη διατήρησης της αυθεντικότητας και της αναγνωσιμότητας των ιστορικών φάσεων περιορίζει την ευελιξία. Οι περιορισμοί αυτοί, ενδεχομένως, μπορούν να λειτουργήσουν ως πλαίσιο δημιουργικής μουσειογραφικής πρακτικής, εφόσον ενσωματωθούν συνειδητά στη μουσειολογική στρατηγική του μουσείου.

Συμπερασματικά, το ΕΙΜ αποτελεί ένα μοντέλο μουσειακής λειτουργίας όπου η αυτόνομη αφηγηματική παρουσίαση των συλλογών δεν είναι απόλυτη, αλλά συνυπάρχει με την ισχυρή παρουσία του Μεγάρου. Η αντιπαραβολή με τα ευρωπαϊκά παραδείγματα που ακολουθούν επιτρέπει την κριτική αποτίμηση των δυνατοτήτων και των ορίων του κτηρίου της Παλαιάς Βουλής ως μουσειακού αρχιτεκτονικού συνόλου.

3.4. Η μουσειακή εμπειρία και η ένταξη στο αστικό περιβάλλον

Όπως κατέδειξαν οι Falk και Dierking (2000), η μουσειακή εμπειρία δεν σχετίζεται μόνο με τον χρόνο και τον χώρο της επίσκεψης, αλλά διαμορφώνεται από τρία πλαίσια: το προσωπικό (γνώσεις, ικανότητες, κίνητρα, ενδιαφέροντα,

²⁷ Κατά την περίοδο της Αντιβασιλείας και υπό την έντονη επίδραση του βαυαρικού νεοκλασικισμού, θεσπίζεται με τον νόμο της 10/22.5.1834 ο πρώτος αρχαιολογικός νόμος του ελληνικού κράτους (Βουδούρη, 2003, σ. 81).

²⁸ Το πρώτο μουσείο εγκαταστάθηκε στο Ορφανοτροφείο της Αίγινας (1829)· μετά τη μεταφορά της πρωτεύουσας ιδρύθηκαν το μουσείο της Ακρόπολης (1874) και το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (Βουδούρη, 2003· Γκαζή, 1999α).

συναισθήματα), το κοινωνικό (ατομική ή ομαδική προσέλευση, κοινωνικο-πολιτιστικό υπόβαθρο) και το φυσικό (αρχιτεκτονικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά του μουσειακού χώρου), συμπεριλαμβανομένων και των βιωμάτων του επισκέπτη πριν και μετά την επίσκεψη (Falk & Dierking, 2000, σσ. 10-13).

Η διάκριση αυτή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για το EIM, καθώς επιτρέπει μια ολική προσέγγιση της επίσκεψης. Το προσωπικό πλαίσιο περιλαμβάνει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ατόμου ή της ομάδας - δημογραφικά στοιχεία, εκπαιδευτική και πολιτισμική προέλευση, αντιλήψεις, προηγούμενα βιώματα, κίνητρα και προσδοκίες. Σε μουσεία που αναπαριστούν το εθνικό παρελθόν, όπως το EIM, οι επισκέπτες κινητοποιούνται επιπλέον από το αίσθημα καθήκοντος να τιμήσουν τα γεγονότα και τα πρόσωπα του παρελθόντος, με το μουσείο να λειτουργεί ως μέρος της πολιτισμικής, εθνικής και προσωπικής τους ταυτότητας.

Το κοινωνικό πλαίσιο διαμορφώνεται από το υπόβαθρο του επισκέπτη (νοοτροπία, αξίες, κουλτούρες) και από τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις κατά την επίσκεψη - ατομική ή ομαδική (σχολικές ομάδες, ενήλικες, ειδικά κοινά, οικογένειες). Στο EIM, το πλαίσιο αυτό συνδέεται άμεσα με το περιεχόμενο των συλλογών, καθώς οι οργανωμένες - κυρίως σχολικές - επισκέψεις εντάσσονται στο εθνικό αφήγημα της τυπικής εκπαίδευσης. Η εύκολη πρόσβαση στο μουσείο, μέσα στο πυκνοδομημένο αστικό κέντρο, παραπέμπει στο φυσικό πλαίσιο, που αλληλεπιδρά διαρκώς με το ιστορικό-αρχιτεκτονικό κέλυφος, το εκθεσιακό περιεχόμενο και την ένταξη του μουσείου στον ιστορικό και κοινωνικό ιστό της Αθήνας (UNESCO, 2011). Έτσι, ο επισκέπτης δεν προσλαμβάνει το μουσείο ως χώρο έκθεσης αντικειμένων, αλλά ως τόπο συλλογικής-εθνικής μνήμης, όπου το παρελθόν βιώνεται χωρικά και συμβολικά (Norberg-Schulz, 1980).

Τέλος, ως προς το φυσικό πλαίσιο, η εμπειρία επηρεάζεται καθοριστικά από τον μνημειακό χαρακτήρα και τη θεσμική βαρύτητα του κτηρίου: η επίσκεψη στο EIM ενεργοποιεί προσδοκίες κύρους που διαμορφώνουν εκ των προτέρων την πρόσληψη της έκθεσης. Το κτήριο λειτουργεί ως επιπλέον αφηγηματικός άξονας - προσδίδει αυθεντικότητα και ιστορική συνέχεια στα εκθέματα, αλλά επηρεάζει και τη συναισθηματική και γνωστική στάση του επισκέπτη, καθιστώντας τη μουσειακή εμπειρία μια δυναμική διαδικασία ερμηνείας στην οποία ο ίδιος συμμετέχει (Simon, 2010). Ο επισκέπτης κινείται ανάμεσα σε διαφορετικά επίπεδα νοήματος: τα εκθέματα

ως ιστορικά τεκμήρια, τον χώρο ως φορέα θεσμικής και πολιτικής μνήμης και το ίδιο το μουσείο ως δημόσιο θεσμό διαχείρισης της ιστορίας (Hooper-Greenhill, 1994).

Ο μνημειακός χαρακτήρας του ΕΙΜ και η θέση του στο ιστορικό κέντρο το καθιστούν προσβάσιμο και ορατό σε ποικίλες ομάδες, εντάσσοντάς το στην καθημερινότητα της πόλης και σε ένα ευρύτερο δίκτυο πολιτιστικών και ιστορικών τόπων (UNESCO, 2011). Η λειτουργία του δεν περιορίζεται έτσι στο εσωτερικό του κτηρίου, αλλά επεκτείνεται στον αστικό χώρο: η προνομιακή του θέση επιτρέπει να απευθυνθεί σε ευρύτατο κοινό, αναπτύσσοντας - πέρα από τη μόνιμη έκθεση - εναλλασσόμενες θεματικές παρουσιάσεις, προγράμματα μουσειακής αγωγής και μορφωτικές εκδηλώσεις (συνέδρια, ημερίδες), που μετατρέπουν την «ανάγνωση» της αφήγησης σε συμμετοχική εμπειρία. Σε σύγκριση όμως με αντίστοιχα ευρωπαϊκά παραδείγματα - όπως θα φανεί στη συνέχεια - το ΕΙΜ εμφανίζει ακόμη περιορισμένη αξιοποίηση αυτών των δυνατοτήτων, γεγονός που ίσως συνδέεται με την έντονη θεσμική και ιστορική του ταυτότητα.

Η θέση του μουσείου στον πυκνό αστικό ιστό - όπου συνυπάρχουν η καθημερινή ζωή, οι τουριστικές ροές και τα σύγχρονα αστικά προβλήματα - αποτελεί πρόκληση αρμονικής συνύπαρξης: το ΕΙΜ καλείται να λειτουργεί ταυτόχρονα ως σημείο εθνικής αναφοράς και ως χώρος ανοιχτός σε διαφορετικές εθνοτικές, πολιτισμικές και κοινωνικές ομάδες, στο σύγχρονο πολυπολιτισμικό περιβάλλον της Αθήνας. Έτσι, η μουσειακή εμπειρία συνδέεται άμεσα με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον της πόλης, και το μουσείο οφείλει να διαχειριστεί τη σχέση ανάμεσα στον ρόλο του ως θεματοφύλακα της εθνικής ιστορίας και στην ανάγκη να λειτουργήσει ως ζωντανός, ανοιχτός πολιτιστικός οργανισμός, επαναπροσδιορίζοντας συνεχώς την ταυτότητά του σε αλληλεπίδραση με το κοινωνικό περιβάλλον (Γκαζή, 2004).

3.5. Το ΕΙΜ στον 21ο αιώνα

Πέρα από τη σχέση κελύφους, συλλογών, η βιωσιμότητα του ΕΙΜ εξαρτάται σήμερα, κυρίως από τη σύγχρονη λειτουργία του ως πολιτιστικού οργανισμού. Η λειτουργία αυτή σηματοδοτήθηκε από τις αλλεπάλληλες κρίσεις που ακολούθησαν το 2010 - μιας περιόδου που σηματοδεύτηκε από την οικονομική κρίση, και την πανδημία του COVID-19 - αλλά και από τον επακόλουθο ψηφιακό μετασχηματισμό του μουσειακού πεδίου (UNESCO, 2021), παράγοντες που επηρέασαν άμεσα τόσο τη χρηματοδοτική όσο και την ψηφιακή στρατηγική του μουσείου. Η παρούσα ενότητα

επικεντρώνεται στη στρατηγική και διαχειριστική του διάσταση: στη διοίκηση, τη χρηματοδότηση, το θεσμικό πλαίσιο, στο σχέδιο αποκατάστασης και ανάδειξης του κτηρίου και στην ψηφιακή πολιτική και δικτύωση. Τα ζητήματα αυτά, κρίσιμα για τη βιώσιμη διαχείριση ενός ιστορικού μουσείου, αποτιμούν τη θέση του ΕΙΜ στο σύγχρονο μουσειακό περιβάλλον και προετοιμάζουν τη συγκριτική του ανάγνωση με τα ευρωπαϊκά παραδείγματα του επόμενου κεφαλαίου.

3.5.1. Διοίκηση, χρηματοδότηση και θεσμικό πλαίσιο

Το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο αποτελεί διοικητική πολιτισμική μονάδα, με συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο και μοντέλο λήψης αποφάσεων. Λειτουργεί υπό τη διοίκηση του Διοικητικού Συμβουλίου της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος (ΙΕΕΕ), Νομικού Προσώπου Ιδιωτικού Δικαίου (ΝΠΙΔ), (ΕΙΜ, χ.χ.).²⁹ Η Εταιρεία ολοκλήρωσε τη διαδικασία Αναγνώρισης του μουσείου από το Υπουργείο Πολιτισμού το 2025 (Υπουργείο Πολιτισμού, 2025).

Η κατανομή των αρμοδιοτήτων είναι η εξής: η Διεύθυνση του μουσείου σχεδιάζει και εισηγείται τις εκθέσεις, τα προγράμματα και τις δράσεις, ενώ το Διοικητικό Συμβούλιο της Εταιρείας, ως ανώτατο αποφασιστικό όργανο, τα εγκρίνει και αποφασίζει αποκλειστικά για τα οικονομικά θέματα.³⁰ Επιπλέον, κάθε επέμβαση στο διατηρητέο Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής προϋποθέτει, πέρα από την έγκριση των οργάνων της ΙΕΕΕ, και την έγκριση του Υπουργείου Πολιτισμού, σύμφωνα με τη νομοθεσία για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς (Ν. 4858/2021, άρθρο 45).

Η οικονομική βιωσιμότητα του μουσείου στηρίζεται σε ένα μικτό χρηματοδοτικό μοντέλο. Σύμφωνα με τις οικονομικές καταστάσεις της ΙΕΕΕ (χρήση 2024)³¹ και τον προϋπολογισμό του 2025, η χρηματοδότηση προέρχεται κατά 57% από δημόσια επιχορήγηση - τακτική και έκτακτη - και κατά 43% από ίδιους πόρους. Το μοντέλο αυτό, ωστόσο, εμφανίζει σημαντικές αδυναμίες: μετά τη δεκαετή οικονομική κρίση και την πανδημία, το μουσείο δεν αξιοποίησε τα διαθέσιμα ευρωπαϊκά κονδύλια (λ.χ. ΕΣΠΑ, Ταμείο Ανάκαμψης), γεγονός που υποδηλώνει ένα μη ολοκληρωμένο

²⁹ Βλ. ΕΙΜ (χ.χ.). *Η Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος*. <https://nhmuseum.gr/poioi-eimaste/i-istoriki-kai-ethnologiki-etaireia-tis-ellados> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

³⁰ Διεύθυνση Εθνικού Ιστορικού Μουσείου, προσωπική επικοινωνία, 10 Ιουνίου 2026.

³¹ Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος (2024). *Οικονομικά στοιχεία (χρήση 2024)*. <https://nhmuseum.gr/oikonomika-stoixeia-tis-istorikis-kai-ethnologikis-etairias-tis-ellados-kai-tou-klirodotimatos-ioanni> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

πρόγραμμα στρατηγικής χρηματοδοτικής πολιτικής και αποτελεσματικής αξιοποίησης πόρων. Ως εκ τούτου, η ενίσχυση της οικονομικής αυτοδυναμίας μέσω αύξησης των ιδίων πόρων - πολιτιστικός τουρισμός, δράσεις εξωστρέφειας, διεθνείς συνεργασίες - αναδεικνύεται σε κρίσιμο παράγοντα για τη μακροχρόνια βιωσιμότητά του.

3.5.2. Σχέδιο αποκατάστασης και ανάδειξης

Για το κτήριο του ΕΙΜ έχει εκπονηθεί και υποβληθεί στο Κεντρικό Συμβούλιο Νεωτέρων Μνημείων (ΚΣΝΜ) μελέτη συντήρησης, αποκατάστασης και αναδιάρθρωσης, την οποία υπογράφουν οι αρχιτέκτονες Κ. Σκαρής και Χ. Κατσιάνος (Θερμού, 2024). Πέρα από το δομικό κέλυφος, η μελέτη περιλαμβάνει τον επανασχεδιασμό της μόνιμης έκθεσης, την εξασφάλιση πλήρους προστασίας, ασφαλείς υπόγειους χώρους ελεγχόμενου κλίματος και ενεργειακή αναβάθμιση. Η περιβαλλοντική της αξία έγκειται στη διατήρηση του ιστορικού κτηρίου και στη μακροχρόνια προστασία τόσο του υλικού κελύφους όσο και των συλλογών. Οι υπόγειοι χώροι ελεγχόμενου κλίματος και η ενεργειακή αναβάθμιση αποτελούν κρίσιμες περιβαλλοντικές παραμέτρους, καθώς διασφαλίζουν τις απαραίτητες συνθήκες θερμοκρασίας και υγρασίας, ενώ η ίδια η επιλογή της αποκατάστασης και επανάχρησης συνιστά εξ ορισμού βιώσιμη στρατηγική, που διατηρεί την ενσωματωμένη ενέργεια του κτηρίου και μειώνει το περιβαλλοντικό αποτύπωμα. Σύμφωνα με την ενημέρωση της Διεύθυνσης του μουσείου, η μελέτη εγκρίθηκε από το ΚΣΝΜ,³² όμως το χρονοδιάγραμμα και η χρηματοδότηση της υλοποίησης δεν έχουν δημοσιοποιηθεί, γεγονός που δημιουργεί αβεβαιότητα ως προς τη δυνατότητα υλοποίησής της και τις οικονομικές της συνέπειες για τη λειτουργία του μουσείου.

Το μουσείο παρέχει ήδη σημαντικές υπηρεσίες προσβασιμότητας: αναβατόριο για επισκέπτες με κινητικά προβλήματα και για άτομα με προβλήματα όρασης, απτική περιγραφή επιλεγμένων κειμηλίων, σχετικό εργαστήριο, υλικό σε γραφή Μπράιγ και μεγαλογράμματη γραφή. Παρέχεται επίσης ελεύθερη είσοδος στα άτομα με αναπηρία και τους συνοδούς τους (ΕΙΜ, χ.χ.).³³ Λόγω όμως των περιορισμών του διατηρητέου κτηρίου, η υφιστάμενη προσβασιμότητα παραμένει αποσπασματική. Η καθολική

³² Διεύθυνση Εθνικού Ιστορικού Μουσείου, προσωπική επικοινωνία, 10 Ιουνίου 2026.

³³ Βλ. ΕΙΜ (χ.χ.). Για τον επισκέπτη. <https://nhmuseum.gr/poioi-eimaste/gia-ton-episkepti> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

προσβασιμότητα, που περιλαμβάνεται στη εγκεκριμένη μελέτη αποκατάστασης, αποτελεί προϋπόθεση για ολοκληρωμένη πρόσβαση χωρίς αποκλεισμούς.

3.5.3. Ψηφιακή πολιτική και δικτύωση

Ο διαδικτυακός τόπος του μουσείου αποκαλύπτει ένα αξιόλογο ψηφιακό αποτύπωμα. Διατίθενται έντεκα διαδραστικές εφαρμογές πολυμέσων - μεταξύ των οποίων εικονική περιήγηση στην Ιστορική Οικία Κουντουριώτη, διαδραστικοί χάρτες και ψηφιακά αφηγήματα για πρόσωπα και γεγονότα της Επανάστασης - πέντε ψηφιακές εκθέσεις, καθώς και εκπαιδευτικά ψηφιακά παιχνίδια.³⁴ Το μουσείο διατηρεί ενεργή παρουσία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, Instagram, X/Twitter και YouTube),³⁵ ενώ τεκμήρια των συλλογών του είναι προσβάσιμα και μέσω του Εθνικού Συσσωρευτή Ψηφιακού Πολιτιστικού Περιεχομένου.³⁶ Στον ιστότοπο, ωστόσο, δεν εντοπίζεται ρητά διατυπωμένη ψηφιακή στρατηγική. Η ψηφιακή πολιτική του μουσείου προκύπτει εμμέσως από τα ψηφιακά του προϊόντα και τις δράσεις του, και όχι από κεντρικά συντονισμένο ψηφιακό στρατηγικό σχεδιασμό.

Η επικοινωνιακή και εκπαιδευτική στρατηγική του ΕΙΜ αποτυπώνεται σε ένα ολοκληρωμένο σύστημα δράσεων: η ενεργή συμμετοχή στον σχεδιασμό ψηφιακών εκθέσεων³⁷ συνδυάζεται με εκπαιδευτικά προγράμματα,³⁸ σχολικές επισκέψεις, εργαστήρια και ψηφιακά παιχνίδια που προσφέρει η σύγχρονη ιστοσελίδα του μουσείου. Στόχος τους είναι η προσέλκυση ευρύτερου και νεανικού κοινού, με την προβολή των συλλογών και των εκθεσιακών αφηγήσεων στο σύγχρονο περιβάλλον του ψηφιακού μετασχηματισμού των μουσείων (ΕΙΜ, χ.χ.).

Η σύζευξη φυσικής έκθεσης και ψηφιακής ανάδειξης αποτυπώνεται χαρακτηριστικά στην περιοδική έκθεση «Το '21 αλλιώς: Η Ελληνική Επανάσταση με φιγούρες και διοράματα PLAYMOBIL» (13 Οκτωβρίου 2019 - 13 Σεπτεμβρίου 2020,

³⁴ Βλ. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, *Εφαρμογές*. <https://nhmuseum.gr/efarmoges> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

³⁵ Βλ. τους επίσημους λογαριασμούς του μουσείου: Facebook (facebook.com/nhmuseum.gr), Instagram (@nhmuseum_of_athens), X/Twitter (@athens_nhmuseum) και YouTube (κανάλι «Εθνικό Ιστορικό Μουσείο Αθήνα») (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

³⁶ Βλ. Εθνικός Συσσωρευτής Ψηφιακού Πολιτιστικού Περιεχομένου, *Αποθετήριο Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*. <https://www.searchculture.gr/aggregator/portal/institutions/EIM> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

³⁷ Βλ. ΕΙΜ (χ.χ.). *Ψηφιακές Εκθέσεις*. <https://nhmuseum.gr/ektheseis/psifiakes-ektheseis-cat> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

³⁸ Βλ. ΕΙΜ (χ.χ.). *Εκπαίδευση*. <https://nhmuseum.gr/ekpaidefsi> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

στο Περιστύλιο του μουσείου). Υλοποιημένη σε συνεργασία με ομάδα συλλεκτών και με τη στήριξη της PLAYMOBIL, απέδωσε σκηνές της καθημερινής ζωής των αρχών του 19ου αιώνα και γεγονότα της Επανάστασης μέσα από περισσότερα από είκοσι διοράματα και πάνω από ογδόντα ιστορικά πρόσωπα, με χρήση άνω των 1.300 φιγούρων και εξαρτημάτων (εικ. 8).³⁹ Σχεδιασμένη με ρητή στόχευση τη διεύρυνση του κοινού - πρωτίστως των νεαρών ηλικιών - εντάχθηκε στη σειρά «1821 απηχήσεις στο σήμερα» με ελεύθερη είσοδο και απέκτησε ψηφιακή προέκταση (εικονική περιήγηση και ψηφιακό εκπαιδευτικό φυλλάδιο) στο πλαίσιο μεταγενέστερης συνεργασίας με το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, συνδέοντας έτσι την καινοτόμο μουσειογραφία με την ψηφιακή ανάδειξη.

Εικ. 8. Λεπτομέρεια από την Έξοδο του Μεσολογγίου «Το '21 αλλιώς: Η Ελληνική Επανάσταση με φιγούρες και διοράματα PLAYMOBIL» (ΕΙΜ, χ.χ.).

Ως προς τις συνεργασίες και τη δικτύωση, η δραστηριότητα του ΕΙΜ είναι κυρίως περιστασιακή: χαρακτηριστική είναι η σύμπραξη με το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς για τις δράσεις του 1821, ενώ το πανελλήνιες εμβέλειες πρόγραμμα

³⁹ Βλ. ΕΙΜ (χ.χ.). *Το '21 αλλιώς: Η Ελληνική Επανάσταση με φιγούρες και διοράματα PLAYMOBIL*. <https://nhmuseum.gr/ektheseis/periodikes/item/251-to-21-allios-i-elliniki-epanastasi-me-figoyres-kai-dioramata-playmobil> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

«ΕΠΑΝΑΚΥΣΤΑΣΗ '21» περιελάμβανε κεντρική έκθεση στην Αθήνα, εκθέσεις σε δέκα ακόμη πόλεις και πλωτή έκθεση - μορφή που προϋποθέτει κατά τόπους συνεργασίες.⁴⁰ Παράλληλα, το μουσείο εμφανίζεται ενταγμένο στο ευρύτερο μουσειακό οικοσύστημα (μέλος του Ελληνικού τμήματος του ICOM, συμμετοχή σε δράσεις, όπως το «This is Athens City Festival» και η Διεθνής Ημέρα Μουσείων). Από τα δημοσιευμένα στοιχεία του ιστότοπου, ωστόσο, δεν προκύπτει πάγιο πρόγραμμα συνεργασιών με άλλα μουσεία ούτε δηλωμένη συμμετοχή σε δίκτυο μουσείων. Οι συνεργασίες τεκμηριώνονται ως ευκαιριακές και θεματικές - διαπίστωση που, όπως και στην ψηφιακή πολιτική, αφήνει περιθώριο για πρωτοβουλίες, με σκοπό τη διεθνή και ευρωπαϊκή απήχηση του μουσείου.

Η κοινωνική διάσταση της δραστηριότητας του ΕΙΜ εκδηλώνεται μέσα από το πολυσχιδές εκπαιδευτικό και επικοινωνιακό του πρόγραμμα, που στοχεύει στην κοινωνική συμμετοχή και την προσβασιμότητα του κοινού. Η ανάπτυξη σχολικών προγραμμάτων, εργαστηρίων και ψηφιακών εργαλείων, καθώς και η διεύρυνση του κοινού προς τις νεαρές ηλικίες μέσω καινοτόμων εκθέσεων με ελεύθερη είσοδο, ενδυναμώνουν τον ρόλο του μουσείου ως φορέα κοινωνικής μνήμης. Ωστόσο, η απουσία συστηματικής διεθνούς και ευρωπαϊκής δικτύωσης περιορίζει την κοινωνική του εμβέλεια: η ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας και η ένταξη του ΕΙΜ σε ευρωπαϊκά δίκτυα μουσείων θα ενδυνάμωναν ουσιαστικά την κοινωνική του δράση και τη διεύρυνση του κοινού του.

3.6. Συμπεράσματα κεφαλαίου

Η μελέτη του ΕΙΜ στο Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής αναδεικνύει τη σύνθετη σχέση ανάμεσα στην αρχιτεκτονική κληρονομιά, τη μουσειακή λειτουργία και τη διαχείριση της ιστορικής μνήμης. Το κτήριο, ως πρώην έδρα του Κοινοβουλίου, επηρεάζει τόσο τη δομή της εκθεσιακής αφήγησης όσο και την εμπειρία του επισκέπτη, ενώ η ταυτότητα του ΕΙΜ συγκροτείται μέσα από τη διαρκή αλληλεπίδραση κελύφους, συλλογών και κοινού. Το μουσείο καλείται, επομένως, να ισορροπήσει ανάμεσα σε δύο προκλήσεις, αφενός να διατηρήσει την αυθεντικότητα και την ιστορική φυσιογνωμία του κτηρίου, αφετέρου να προσαρμοστεί στις σύγχρονες μουσειολογικές πρακτικές - μια ισορροπία που κάνει τη λειτουργία του δυναμική, αλλά και απαιτητική.

⁴⁰ Βλ. ΕΙΜ (χ.χ.). *ΕΠΑΝΑΚΥΣΤΑΣΗ '21*. <https://nhmuseum.gr/epanacystasi-21> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

Η σχέση κελύφους, συλλογών και κοινού επαληθεύει ως ένα βαθμό, ότι το ιστορικό κτήριο του ΕΙΜ δεν είναι ουδέτερο κέλυφος, αλλά αποτελεί το ίδιο ένα ερμηνευτικό πλαίσιο και «έκθεμα» (Hooper-Greenhill, 1994, 2000). Η μουσειακή εμπειρία λειτουργεί και με τα τρία πλαίσια αναφοράς των Falk και Dierking (2000), (προσωπικό, φυσικό, κοινωνικό), ενώ κυριαρχεί η μνημειακή κλίμακα του Μεγάρου και η συμβολική του βαρύτητα ως χώρου της πρώην Βουλής. Οι εκάστοτε ήπιες και αναστρέψιμες επεμβάσεις, εξάλλου, εφαρμόζουν τις αρχές της προσαρμοστικής επανάχρησης και της «χρηστικής αξίας» (Μαϊστρου, 2025· Plevoets & Van Cleempoel, 2011), ενώ η θέση του μουσείου στο κέντρο της Αθήνας το εντάσσει στο ιστορικό αστικό τοπίο και αποφεύγεται η «μουσειοποίηση» του χώρου.

Η διοίκηση, η αποκατάσταση του κτηρίου, ο επανασχεδιασμός της μόνιμης έκθεσης, η ψηφιακή πολιτική και η δικτύωση του ΕΙΜ είναι τομείς που απαιτούν σαφή στρατηγικό σχεδιασμό. Με βάση τους «τέσσερις πυλώνες» της πολιτισμικής διαχείρισης - «την πολιτική βούληση, το θεσμικό/νομικό πλαίσιο, τους φορείς διαχείρισης και τα χρηματοδοτικά εργαλεία» (Παπούλιας, 2022) - τα ευρήματα για το ΕΙΜ δείχνουν μερική μόνο ενεργοποίησή τους. Παρόλο που η πολιτική βούληση, το θεσμικό πλαίσιο και ο φορέας διαχείρισης (η ΙΕΕΕ) υφίστανται, θα ήταν σκόπιμο να λειτουργήσουν στρατηγικά, ώστε να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις ανάπτυξης και βιωσιμότητας του μουσείου. Ο πυλώνας των χρηματοδοτικών εργαλείων παραμένει αδύναμος - όπως ήδη αναφέρθηκε, το μουσείο δεν αξιοποίησε τα διαθέσιμα ευρωπαϊκά κονδύλια (ΕΣΠΑ, Ταμείο Ανάκαμψης), ενώ η αποκατάσταση του Μεγάρου και η επανέκθεση των συλλογών, αν και έχουν μελετηθεί και εγκριθεί από το ΚΣΝΜ, παραμένουν ασαφείς ως προς το χρονοδιάγραμμα και τη χρηματοδότησή τους. Σε αυτά προστίθενται η απουσία ρητά διατυπωμένης ψηφιακής στρατηγικής και ο περιστασιακός χαρακτήρας των συνεργασιών του μουσείου, με περιορισμένη διεθνή παρουσία και απήχηση.

Συνοψίζοντας, επισημαίνεται ότι, ως προς τις τρεις διαστάσεις της βιωσιμότητας (κοινωνική, περιβαλλοντική, οικονομική), η λειτουργία του ΕΙΜ φαίνεται να έχει μια ισχυρή κοινωνική διάσταση (φορέας συλλογικής-εθνικής μνήμης, με εκπαιδευτική δράση και συμβολική βαρύτητα), να βρίσκεται σε εξέλιξη ως προς την περιβαλλοντική (αποκατάσταση και διατήρηση του ιστορικού κελύφους του) και να υπολείπεται στην οικονομική (χρηματοδοτική αυτοδυναμία, αξιοποίηση πόρων μέσω δικών του δράσεων και του πολιτιστικού τουρισμού). Τα σημεία αυτά - ιδίως η οικονομική διάσταση - αφήνουν μεγάλα περιθώρια για στρατηγικές προτάσεις μελλοντικής

βιώσιμης ανάπτυξης σε ζητήματα χρηματοδότησης, ψηφιακής καινοτομίας και διεθνών συνεργειών.

Το παραπάνω πλέγμα μουσειακής λειτουργίας - σχέση κελύφους και αφήγησης, τύπος κτηριακής επέμβασης, μουσειακή εμπειρία, διοίκηση και χρηματοδότηση, ψηφιακή πολιτική και δικτύωση - εξετάζεται στο επόμενο κεφάλαιο στα δύο ευρωπαϊκά παραδείγματα ιστορικών κτηρίων - μουσείων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΩΝ

4.1. Μεθοδολογία και πεδία σύγκρισης

Η μεθοδολογική προσέγγιση της παρούσας εργασίας βασίζεται στην παραδοχή ότι η προσαρμοστική μετατροπή ενός ιστορικού κτηρίου του 19ου αιώνα δεν συνιστά μια απλή τεχνική ή λειτουργική διαδικασία, αλλά μια σύνθετη πολιτισμική και ερμηνευτική πρακτική. Το μνημείο αντιμετωπίζεται ως φορέας πολλαπλών σημασιών, οι οποίες διαμορφώθηκαν μέσα από τη διαχρονική του χρήση και τη θέση του στον αστικό ιστό. Όπως υποστήριξε ο Riegl (1903), τα μνημεία φέρουν πολλαπλές αξίες, ιστορικές και αισθητικές, οι οποίες αναγνωρίζονται και επαναπροσδιορίζονται από κάθε εποχή.

Όπως υπογραμμίζει και ο Jokilehto (1999), η αρχή της συμβατότητας μεταξύ της νέας χρήσης και του αυθεντικού χαρακτήρα του κτηρίου αποτελεί θεμελιώδη παράμετρο της σύγχρονης διατήρησης μνημείων. Η έννοια της δεύτερης χρήσης δεν νοείται ως απλή μετατροπή, αλλά ως διαδικασία διαπραγμάτευσης μεταξύ της υφιστάμενης αρχιτεκτονικής και των σύγχρονων απαιτήσεων (Plevoets & Van Cleempoel, 2011).

Στο πλαίσιο αυτό, η επιλογή των δύο ευρωπαϊκών παραδειγμάτων - της Villa Vauban και της Fondation de l'Hermitage - δεν είναι τυχαία, αλλά βασίζεται στην κοινή τους αφετηρία ως αστικές επαύλεις του 19ου αιώνα που μετασχηματίστηκαν σε μουσεία. Οι δύο περιπτώσεις εκφράζουν διαφορετικές στρατηγικές προσαρμοστικής μετατροπής, οι οποίες προκαλούν τη συγκριτική διερεύνηση των ορίων και των δυνατοτήτων κάθε μουσειακού μοντέλου.

Για τη συστηματική διερεύνηση των παραδειγμάτων, η μεθοδολογία οργανώνεται γύρω από ορισμένα βασικά πεδία που επιτρέπουν τη συγκριτική παρουσίασή τους και με βάση τα οποία θα επιχειρηθεί, στο επόμενο κεφάλαιο, η συγκριτική αποτίμησή τους. Τα πεδία αυτά, με βάση τη βιβλιογραφική διερεύνηση, αφορούν: τη διαχείριση της ιστορικότητας και της εξέλιξης του κτηρίου· την προσαρμογή του στη νέα μουσειακή χρήση· τη σχέση των σύγχρονων επεμβάσεων με το ιστορικό κέλυφος, αναφορικά με την έννοια της βιωσιμότητας· τη σχέση του με τον περιβάλλοντα χώρο και τέλος τη μουσειακή εμπειρία.

4.2. Villa Vauban-Musée d'Art de la Ville de Luxembourg

4.2.1. Εισαγωγή

Η Villa Vauban (Musée d'Art de la Ville de Luxembourg) αποτελεί ένα εμβληματικό παράδειγμα πολιτιστικής διαχείρισης και σύγχρονης μουσειακής επανάληψης, όπου η ιστορική μνήμη μιας ευρωπαϊκής πρωτεύουσας συναντά τη σύγχρονη αρχιτεκτονική. Στη σημερινή του μορφή το κτήριο λειτουργεί ως ο κύριος χώρος ανάδειξης των δημοτικών συλλογών ευρωπαϊκής τέχνης, περιλαμβάνοντας ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτική, φωτογραφία και αντικείμενα διακοσμητικής τέχνης (Helminger & Polfer, 2010, σ. 7). Η σημασία του μουσείου έγκειται στην ικανότητά του να γεφυρώνει αιώνες ιστορίας, μετατρέποντας μια ιδιωτική αστική έπαυλη σε έναν δημόσιο χώρο διάδρασης με την τέχνη.

Κεντρικό στοιχείο αυτής της ταυτότητας αποτελεί η συλλογή του μουσείου, η οποία χαρακτηρίζεται από τους μελετητές ως μια «Οδύσσεια», καθώς η πορεία της από την ιδιωτική σφαίρα στη δημόσια χρήση διήρκεσε πάνω από έναν αιώνα (Bange, 2010, σ. 14). Ο πυρήνας της συγκροτήθηκε από τρεις μεγάλες δωρεές της εύπορης αστικής τάξης του 19ου αιώνα: τον Jean-Pierre Pescatore (διαθήκη 1853), ο οποίος πρόσφερε τη βάση για τη συλλογή εστιάζοντας στην ολλανδική ζωγραφική του 17ου αιώνα και τη γαλλική ζωγραφική του 19ου αιώνα, τον Léon Lippmann (διαθήκη 1878, θάνατος 1883), ο οποίος εμπλούτισε το απόθεμα με έργα ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος, ενισχύοντας τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα της συλλογής και την Eugénie Dutreux-Pescatore (διαθήκη 1902), η οποία οριστικοποίησε τον δημοτικό χαρακτήρα της συλλογής, εξασφαλίζοντας τη συνέχεια του κληροδοτήματος (Maringer, 2010, σσ. 18-21).

Τα έργα αυτά περιλαμβάνουν αριστουργήματα της ολλανδικής «Χρυσής Εποχής» (17ος αι.) και της γαλλικής ζωγραφικής τοπίου και ιστορίας (19ος αιώνας).⁴¹ Πέρα από την καλλιτεχνική τους αξία, αντικατοπτρίζουν το αισθητικό γούστο, τις αξίες και την ανάγκη κοινωνικής καταξίωσης των δωρητών, προσφέροντας μια σπάνια ματιά στην πνευματική ζωή της εποχής (Maringer, 2010, σσ. 22-25).⁴²

⁴¹ Βλ. Villa Vauban (χ.χ.). *Collection*. <https://villavauban.lu/en/the-museum/la-collection/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁴² Βλ. Villa Vauban (2020). *Une promenade à travers l'art*. <https://villavauban.lu/en/exhibition/une-promenade-a-travers-lart/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

4.2.2. Από το οχυρό στην έπαυλη

Η Villa Vauban εδράζεται σε μια τοποθεσία με έντονη στρατηγική σημασία, η οποία καθόρισε τη μορφή της. Όπως αναφέρει ο Thewes (2010, σσ. 29-31), ο χώρος είναι ένα παλίμνηστο ιστορίας όπου κάθε στρώμα μαρτυρά μια διαφορετική φάση της εξέλιξης της πόλης του Λουξεμβούργου. Το μουσείο οφείλει το όνομά του στην οχύρωση (Fort Vauban), η κατασκευή της οποίας ξεκίνησε το 1684 (redoute), από τον Sébastien Le Prestre de Vauban (1633-1707), κορυφαίο στρατιωτικό μηχανικό του Λουδοβίκου ΙΔ', εξελισσόμενη σε οχυρό τον 18ο αιώνα. Το οχυρό αποτέλεσε το στρατιωτικό θεμέλιο πάνω στο οποίο αναπτύχθηκε η μεταγενέστερη νεοκλασική κατοικία.⁴³

Μετά την αποστρατιωτικοποίηση της πόλης το 1867, ο βιομήχανος (κατασκευαστής γαντιών) Gabriel Mayer απέκτησε το οικόπεδο το 1868 και ανέθεσε στον αρχιτέκτονα Jean-François Eydt την κατασκευή μιας πολυτελούς οικίας (belle demeure), η οποία ολοκληρώθηκε το 1873. Αργότερα, το 1874, η βίλα πέρασε στην ιδιοκτησία του βαρόνου Charles Joseph de Gargan και στη συνέχεια στην οικογένεια Le Gallais-de Gargan. Η οικία αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα νεοκλασικής αρχιτεκτονικής που χαρακτήρισε την αναδυόμενη αστική τάξη του 19ου αιώνα (Philippart, 2010, σσ. 32-38).

Η Villa Vauban αγοράστηκε από τον Δήμο του Λουξεμβούργου το 1949, λειτούργησε ως έδρα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου της ΕΚΑΧ (Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα) μεταξύ 1952-1959 και άνοιξε επίσημα ως μουσείο τέχνης στις 23 Δεκεμβρίου 1959. Έκτοτε στεγάζει τις δημοτικές καλλιτεχνικές συλλογές, με δύο μόνο προσωρινές παύσεις: μία τη δεκαετία του 1990, ως κατοικία του Μεγάλου Δούκα κατά τη διάρκεια εργασιών αποκατάστασης του Μεγάλου Παλατιού, και μία την περίοδο 2005-2010 για τη σύγχρονη επέκτασή της (Bange, 2010, σ. 17· Philippart, 2010, σ. 38· Ville de Luxembourg, 2010, σ. 57).

Η Villa Vauban περιβάλλεται από ένα πάρκο αγγλικού τύπου, σχεδιασμένο από τον διάσημο Γάλλο αρχιτέκτονα τοπίου Édouard André (1840-1911), μια από τις

⁴³ Η αποκάλυψη και η ενσωμάτωση τμημάτων του τείχους του φρουρίου του 18ου αιώνα στο υπόγειο αποτελεί από τις πιο εντυπωσιακές πτυχές της αποκατάστασης, καθιστώντας αντιληπτή τη στρατιωτική κληρονομιά της πόλης.

κορυφαίες προσωπικότητες της εποχής του. Ο André εφάρμοσε την αρχή των «απαλών κυματισμών», εντάσσοντας την έπαυλη στον αστικό ιστό μέσω μιας οργανικής μετάβασης. Το πάρκο λειτουργεί ως ένας «πράσινος προθάλαμος» που προετοιμάζει τον επισκέπτη για τη μουσειακή εμπειρία, ενισχύοντας τη σχέση τέχνης και φύσης. Η σύγχρονη αρχιτεκτονική παρέμβαση (2005-2010), έργο του γραφείου Diane Heirend & Philippe Schmit architectes, βασίστηκε στη διαλεκτική σχέση ανάμεσα στην «οικειότητα» της παλαιάς κατοίκησης και την «αφαίρεση» των νέων εκθεσιακών αναγκών. Οι αρχιτέκτονες κατάφεραν να συνδυάσουν τρεις διαφορετικές εποχές: το ιστορικό οχυρωματικό τείχος του Vauban στο υπόγειο, τη νεοκλασική βίλα του 1873 (εικ. 9) και μια σύγχρονη, μινιμαλιστική πτέρυγα από γυαλί και μεταλλικά φύλλα κόκκινου ορείχαλκου (Thewes, 2010, σσ. 39-42· Schmit, 2010, σ. 43).⁴⁴

Εικ. 9. Η νεοκλασική βίλα (1873) με τη σύγχρονη επέκταση ορείχαλκου (2005-2010). Villa Vauban, Λουξεμβούργο. (Villa Vauban, χ.χ.).

⁴⁴ Βλ. Villa Vauban (2015). *Location and building*. <https://villavauban.lu/en/the-museum/lieu-et-batiment/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

4.2.3. Η σύγχρονη επέκταση

Η επέκταση επιλέχθηκε να αναπτυχθεί εν μέρει υπογείως, μια λύση που επέτρεψε την αποκάλυψη και ανάδειξη των αρχαιολογικών καταλοίπων του οχυρού στη νέα διαδρομή της έκθεσης (Dorscheid, 2010, σσ. 47-48). Η χρήση κόκκινου ορείχαλκου στην εξωτερική επένδυση προσδίδει μια αίσθηση διαχρονικότητας, καθώς το υλικό οξειδώνεται και αλλάζει με τον χρόνο, αποκτώντας μια πατίνα που εναρμονίζεται με τα φυσικά χρώματα του πάρκου. Στο εσωτερικό, το εμφανές λειασμένο σκυρόδεμα που αποκαλύπτει κόκκους λευκού μαρμάρου και χαλίκια βασάλτη λειτουργεί ως ουδέτερος καμβάς, αλλά και ως πολυτελές βάθος για τα έργα. Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στον φυσικό φωτισμό μέσω γυάλινων οροφών, οι οποίες εξασφαλίζουν τη βέλτιστη χρωματική απόδοση των έργων τέχνης (Petit, Vermast & Achten, 2010, σσ. 52-53).

Το κτήριο, το οποίο επεκτάθηκε και αναδιαμορφώθηκε με μεγάλη προσοχή στη λεπτομέρεια, προσφέρει μια ευχάριστη επίσκεψη και εύκολη πρόσβαση σε όλα τα είδη κοινού: εξατομικευμένη υποδοχή χάρη σε δομές προσαρμοσμένες σε όλες τις ηλικίες, άνετη περιήγηση σε ευρύχωρους και φωτεινούς εκθεσιακούς χώρους, χαλαρή ατμόσφαιρα σε ένα καταπράσινο περιβάλλον που φέρει την ιστορική σφραγίδα της πόλης (Wagener, 2010, σ. 12).

Η επιτυχία της αρχιτεκτονικής αυτής συνύπαρξης έχει επικυρωθεί διεθνώς, με βραβεία όπως το TECU® Architecture Award 2010 και το Prix Luxembourgais d'Architecture 2011 (Domaine Architecture, ex aequo).⁴⁵

4.2.4. Η μουσειολογική προσέγγιση

Η Villa Vauban διαφοροποιείται από τα μεγάλα εθνικά μουσεία λόγω του μεγέθους της. Η διατήρηση της οικιακής ατμόσφαιρας στην ιστορική πτέρυγα επιτρέπει μια πιο άμεση και προσωπική επαφή με τα έργα. Η επανάχρηση της Villa Vauban πέτυχε να ισορροπήσει μεταξύ δύο κόσμων: η ιστορική πτέρυγα διατηρεί τις διαστάσεις των δωματίων μιας ιδιωτικής οικίας (εικ. 10), προσφέροντας μια οικεία εμπειρία θέασης για τα μικρότερης κλίμακας έργα της ολλανδικής συλλογής, ενώ η νέα πτέρυγα παρέχει τις τεχνικές προδιαγραφές (κλιματισμός, ασφάλεια, ευελιξία) για

⁴⁵ Βλ. Villa Vauban. (2015). *Location and building. Awards*. <https://villavauban.lu/en/the-museum/lieu-et-batiment/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

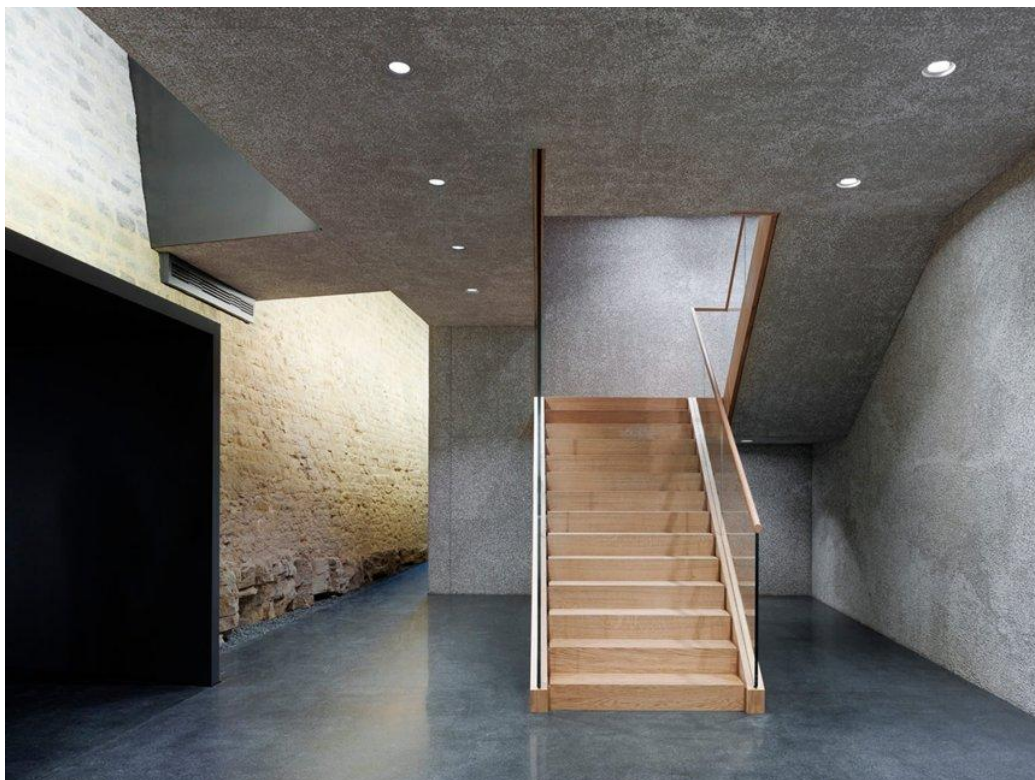
μεγάλες περιοδικές εκθέσεις και σύγχρονες εγκαταστάσεις (Schmit, 2010, σσ. 43-45), στεγάζοντας παράλληλα τις υποδομές υποδοχής και πωλητηρίου ως κύριο σημείο εισόδου και των δύο τμημάτων του μουσείου (Petit, Vermast & Achten, 2010, σ. 51). Το υπόγειο λειτουργεί ως συνδετικός κρίκος, όπου τα αρχαιολογικά κατάλοιπα του οχυρού Vauban εκτίθενται ως αυτόνομο έκθεμα, προσδίδοντας βάθος και μια εκπαιδευτική διάσταση στην αφήγηση του μουσείου.

Εικ. 10. Εσωτερικό της ιστορικής πτέρυγας - αίθουσα έκθεσης με γύψινη διακόσμηση στις οροφές. Villa Vauban, Λουξεμβούργο. (Villa Vauban, χ.χ.).

Η βασική αρχή του γραφείου Diane Heirend & Philippe Schmit architectes ήταν η αποφυγή μιας αρχιτεκτονικής που θα επισκίαζε την ιστορική έπαυλη του 1873. Η σχέση τους ορίζεται από μια δυναμική ισορροπία: η σύγχρονη επέκταση τοποθετήθηκε ώστε να εφάπτεται στη βίλα αλλά ταυτόχρονα να «υποχωρεί» οπτικά μέσω της μερικής βύθισής της στο έδαφος, λειτουργώντας όχι ως ξένος όγκος αλλά ως οριζόντια προέκταση που σέβεται το ύψος και τις γραμμές της αρχικής έπαυλης (Dorscheid, 2010, σ. 48).

Η σχέση βίλας και επέκτασης αποκτά, τέλος, μια κατακόρυφη διάσταση ιστορικής διαστρωμάτωσης: στο σημείο όπου το νέο κτήριο συναντά τα θεμέλια της παλαιάς βίλας αποκαλύπτονται τα τείχη του Fort Vauban (εικ. 11). Ο επισκέπτης κινείται έτσι ανάμεσα σε τείχη του 18ου αιώνα, θεμέλια του 19ου και σκυρόδεμα του 21ου, βιώνοντας την αρχιτεκτονική ως μια συνεχή ροή του χρόνου (Thewes, 2010, σ. 29).

Εικ. 11. Το υπόγειο με τα αποκαλυφθέντα τείχη του Fort Vauban (18ος αι.). Villa Vauban, Λουξεμβούργο. (Villa Vauban, χ.χ.).

4.2.5. Η διαχείριση του φωτός και της διαφάνειας

Ενώ η ιστορική βίλα βασίζεται στα παραδοσιακά παράθυρα-πίνακες, η επέκταση εισάγει μια νέα σχέση με το φως. Η σύνδεση των δύο κτηρίων γίνεται μέσω γυάλινων στοιχείων που επιτρέπουν στο φως να εισχωρεί βαθιά στους χώρους, δημιουργώντας μια αίσθηση «ελαφρότητας» στο σημείο επαφής τους. Οι μεγάλες γυάλινες επιφάνειες εντάσσουν το ιστορικό πάρκο στον εσωτερικό χώρο, καθιστώντας το φυσικό τοπίο οργανικό στοιχείο της εμπειρίας του επισκέπτη, ενώ ο σύγχρονος όγκος δεν κρύβει τη νεοκλασική πρόσοψη της βίλας (εικ. 12).

Η διαχείριση του φωτός αναδεικνύει και μια λεπτή διαλεκτική μορφής και φόντου: το έργο συνδέει μια «φωτεινή» βίλα με ένα «σκοτεινό» φόντο από την πλευρά της εισόδου, και το αντίστροφο από την πλευρά του πάρκου (Petit, Vermast & Achten, 2010, σσ. 51-53).

Εικ. 12. Νυχτερινή άποψη της βίλας και της σύγχρονης επέκτασης. Villa Vauban, Λουξεμβούργο. (Villa Vauban, χ.χ.).

4.2.6. Η Villa Vauban στον 21ο αιώνα

Η αποστολή του μουσείου τέχνης της Villa Vauban επικεντρώνεται στην ανάδειξη της ευρωπαϊκής καλλιτεχνικής κληρονομιάς και στη δημιουργία ενός ουσιαστικού διαλόγου με τη σύγχρονη καλλιτεχνική παραγωγή του Λουξεμβούργου. Στο πλαίσιο αυτό, λειτουργεί ως ένας δυναμικός οργανισμός διαφύλαξης, έρευνας και πολιτιστικής ανανέωσης. Κεντρικό άξονα των δραστηριοτήτων του αποτελεί η συντήρηση, αποκατάσταση και συστηματική μελέτη έργων ευρωπαϊκής τέχνης από τον

17ο έως τον 19ο αιώνα, καθώς και η διάχυση των ερευνητικών αποτελεσμάτων στο ευρύ κοινό (Villa Vauban, 2015).⁴⁶

Το μουσείο διοργανώνει εκθέσεις με βάση τις δικές του συλλογές (εικ. 13), ενώ δέχεται επίσης δάνεια από διεθνείς συλλογές. Η Villa Vauban στοχεύει στην καλλιέργεια του ενδιαφέροντος και της γνώσης ενός ποικίλου κοινού μέσω εκθέσεων παλαιάς, μοντέρνας και σύγχρονης τέχνης από το Λουξεμβούργο και αλλού, καθώς και μέσω καταλόγων και επιστημονικών δημοσιεύσεων. Παράλληλα, διοργανώνει εκθέσεις που συνδυάζουν διαφορετικές καλλιτεχνικές περιόδους και ρεύματα (εικ. 14), φέρνοντας σε διάλογο έργα των συλλογών του με διεθνείς παραγωγές και δημιουργίες λουξεμβουργιανών καλλιτεχνών, ενώ ενισχύει ενεργά τη σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία μέσω αγορών και αναθέσεων, υποστηρίζοντας καλλιτέχνες που δραστηριοποιούνται στο Λουξεμβούργο (Villa Vauban, 2015).

Εικ. 13. Επισκέπτες ενώπιον έργων της μόνιμης συλλογής. Villa Vauban, Λουξεμβούργο. (Villa Vauban, χ.χ.).

⁴⁶ Βλ. Villa Vauban (2015). *Mission statement*. <https://villavauban.lu/en/the-museum/mission-statement-2/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

Εικ. 14. Αίθουσα της σύγχρονης πτέρυγας με μεικτή έκθεση. Villa Vauban, Λουξεμβούργο. (Villa Vauban, χ.χ.).

Πέρα από τις μόνιμες εκθέσεις των συλλογών του, το μουσείο αναπτύσσει ένα ευρύ φάσμα δράσεων εξωστρέφειας και κοινωνικής συμπερίληψης, όπως θεματικές εκδηλώσεις, καθώς και πρωτοβουλίες που στοχεύουν στην ενίσχυση της προσβασιμότητας και της ισοτιμίας συμμετοχής στη μουσειακή εμπειρία (Villa Vauban, χ.χ.).⁴⁷ Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται σε εκπαιδευτικές δράσεις που απευθύνονται σε σχολεία, οικογένειες και διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, ενισχύοντας τον παιδευτικό και κοινωνικό ρόλο του μουσείου.⁴⁸

Στο σημερινό πολιτιστικό περιβάλλον, η Villa Vauban έχει εξελιχθεί σε ένα ζωντανό μουσείο του 21ου αιώνα, που αναπτύσσει την παρουσία του σε πολλαπλά επίπεδα. Η ένταξη του σε διεθνή και τοπικά δίκτυα συνεργασίας, όπως το CODART που συνδέει επιμελητές τέχνης των Κάτω Χωρών σε διεθνές επίπεδο, και το Museumsmile που ενοποιεί τα επτά μουσεία και τα κέντρα τέχνης της πόλης του Λουξεμβούργου σε ένα συμπληρωματικό πολιτιστικό σύνολο, αναδεικνύει τη θεσμική του διασύνδεση και τη συμβολή του στο ευρύτερο μουσειακό οικοσύστημα. Σημαντικός παράγοντας υποστήριξης αποτελεί και η ένωση Les Amis des Musées d'Art

⁴⁷ Βλ. Villa Vauban (χ.χ.). *Visit*. <https://villavauban.lu/en/visit/accessibilite/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁴⁸ Βλ. Villa Vauban. (χ.χ.). Επίσημος ιστότοπος. <https://villavauban.lu/en/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

et d'Histoire, η οποία ενισχύει την κοινωνική του εδραίωση και τη δημόσια διάστασή του (Villa Vauban, χ.χ.).⁴⁹

Σε θεσμικό επίπεδο, η Villa Vauban δεν αποτελεί αυτοτελές ίδρυμα αλλά δημοτικό μουσείο του Δήμου του Λουξεμβούργου (α' βαθμός αυτοδιοίκησης), λειτουργώντας από κοινού με το Lëtzebuerg City Museum ως ενιαία δημοτική υπηρεσία («Les 2 Musées de la Ville»), υπό κοινή διεύθυνση (Guy Thewes).⁵⁰ Οι αποφάσεις πολιτικής (στρατηγική, προϋπολογισμός) εμπίπτουν στα δημοτικά όργανα, δηλαδή στο σώμα δημάρχου-αντιδημάρχων και στο δημοτικό συμβούλιο,⁵¹ ενώ ο πολιτισμός ανήκει στο χαρτοφυλάκιο της ίδιας της δημάρχου.⁵² Ως προς τη χρηματοδότηση, το μουσείο στηρίζεται κατά κύριο λόγο στον δημοτικό προϋπολογισμό (μισθοδοσία, λειτουργία, εκθέσεις) και συμπληρωματικά σε χορηγίες, στη στήριξη του συλλόγου Les Amis des Musées και σε ίδια έσοδα. Σε αντίθεση με τα εθνικά μουσεία, δεν υφίσταται κρατική χρηματοδότηση. Η σχέση με το κράτος είναι κυρίως συνεργατική, μέσω της κοινής επιτροπής αποκτήσεων του Υπουργείου Πολιτισμού και δανεισμών έργων.⁵³

Η αξιοποίηση ψηφιακών και διαδραστικών μέσων, όπως διαδικτυακές εφαρμογές και ψηφιακές περιηγήσεις (εικ. 15), εντάσσεται στην επικοινωνιακή στρατηγική του μουσείου, με σταθερή έκδοση πολιτιστικών προγραμμάτων που αποτυπώνουν τη δυναμική στρατηγική επικοινωνία με το κοινό. Η ψηφιακή του παρουσία διευρύνει σημαντικά το πεδίο της εμβέλειάς του πέρα από τα φυσικά του όρια και στοχεύει στην προσαρμογή του στις σύγχρονες συνθήκες του ψηφιακού μετασχηματισμού (Villa Vauban, χ.χ.).⁵⁴

Η ψηφιακή στρατηγική αναπτύσσεται γύρω από έναν κεντρικό θεσμικό σχεδιασμό για τα δύο μουσεία της πόλης του Λουξεμβούργου.⁵⁵ Στα μέσα που έχουν αναπτυχθεί περιλαμβάνονται τρισδιάστατες σαρώσεις των εκθέσεων που επιτρέπουν

⁴⁹ Βλ. Villa Vauban (χ.χ.). *The Museum*. <https://villavauban.lu/en/the-museum/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁵⁰ Βλ. Ville de Luxembourg (χ.χ.). *Les 2 Musées de la Ville*. <https://www.vdl.lu/en/the-city/city-departments-at-your-service/les-2-musees-de-la-ville> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁵¹ Βλ. Ville de Luxembourg (χ.χ.). *College of aldermen*. <https://www.vdl.lu/en/city/political-life/college-aldermen> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁵² Βλ. Paperjam (2013). *Lydie Polfer officiellement bourgmestre*. <https://paperjam.lu/article/news-lydie-polfer-officiellement-bourgmestre> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁵³ Βλ. Ministère de la Culture (2022). *Collection d'art du Ministère de la Culture*. <https://mcult.gouvernement.lu/fr/dossiers/2022/collection-art-ministere-culture.html> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁵⁴ Βλ. Villa Vauban (χ.χ.). *Digital*. <https://villavauban.lu/en/digital/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁵⁵ Βλ. Land (2019). *Le nouveau pouvoir du public*. <https://www.land.lu/page/article/469/335469/FRE/index.html> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

εικονική περιήγηση, ενώ η ειδική εφαρμογή («The Museum in your pocket») αφορά κυρίως το δεύτερο μουσείο, το Lëtzebuerg City Museum.⁵⁶ Παράλληλα, η Villa Vauban διατηρεί δικούς της λογαριασμούς στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Instagram, Facebook) και προφίλ στο Issuu για τις εκδόσεις της.⁵⁷

Εικ. 15. Αίθουσα της σύγχρονης πτέρυγας. Ψηφιακές εφαρμογές. Villa Vauban, Λουξεμβούργο. (Villa Vauban, χ.χ.).

Η περίπτωση της Villa Vauban καταδεικνύει πώς η υλική κληρονομιά (το οχυρό του 17ου-18ου αιώνα, η αστική έπαυλη του 19ου, η σύγχρονη επέκταση), όπως και η άυλη (η μνήμη της στρατιωτικής ιστορίας του Λουξεμβούργου, οι δωρεές της αστικής τάξης, η συλλεκτική παράδοση) συνδιαμορφώνουν την πολιτιστική ταυτότητα της πόλης του Λουξεμβούργου. Η μετάβαση από το οχυρό στο μουσείο, μέσα από διαδοχικούς μετασχηματισμούς χρήσης, διέσωσε ένα μνημείο-σύμβολο της ευρωπαϊκής ιστορίας. Η Villa Vauban, ως μουσειακός οργανισμός, αποτελεί ένα ζωντανό παράδειγμα δυναμικής συνύπαρξης ανάμεσα στην ιστορική κληρονομιά και

⁵⁶ Βλ. Culture.lu (2022). *Les musées face aux digital natives*. <https://www.culture.lu/blog/articles/culture-science-autres/les-musees-face-aux-digital-natives-un-autre-regard-sur-la> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁵⁷ Βλ. Villa Vauban (χ.χ.). *Instagram*. *Facebook*. <https://www.instagram.com/villavauban/> · <https://www.facebook.com/villavauban.lu/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

τη σύγχρονη αρχιτεκτονική παρέμβαση. Η επιτυχία της έγκειται στην ικανότητά της να μετασχηματίζει ένα σύνθετο ιστορικό κτήριο σε ένα ζωντανό πολιτιστικό αγαθό, διατηρώντας την αναγνωσιμότητα των διαφορετικών ιστορικών στρωμάτων (Riegl, 1903· Jokilehto, 1999).

4.3. Fondation de l'Hermitage-Lausanne

4.3.1. Εισαγωγή

Το μουσείο στεγάζεται σε μια κατοικία του 19ου αιώνα κοντά στο ιστορικό κέντρο της Λωζάνης και περιβάλλεται από ένα εντυπωσιακό πάρκο, με μοναδική θέα προς τις Άλπεις, τη λίμνη Λεμάν και τον καθεδρικό ναό της πόλης (εικ. 16, 17). Δίπλα στην ιστορική έπαυλη βρίσκεται η αγροικία (Ferme) με το Εκπαιδευτικό Κέντρο και το Αμφιθέατρο Michel Bugnion, όπου φιλοξενείται ένα πρόγραμμα δραστηριοτήτων που σχετίζονται με την έκθεση.⁵⁸ Εντός του αγροκτήματος με τα αιωνόβια και εξωτικά δένδρα, το εστιατόριο L'Esquisse, που στεγάζεται στον πρώην πορτοκαλεώνα (La Fabrique), προσφέρει στους επισκέπτες στιγμές χαλάρωσης και ξεκούρασης (Vallotton, 2001, σ. 31).⁵⁹ Το 1976, η οικογένεια Bugnion κληροδότησε το σπίτι και μέρος του αγροκτήματος στην πόλη της Λωζάνης. Ταυτόχρονα, ιδρύθηκε ένα ιδιωτικό ίδρυμα με σκοπό να ανοίξει αυτή την αστική κατοικία του 19ου αιώνα στο κοινό και να αναπτύξει ένα σημαντικό μουσείο εικαστικών τεχνών. Από το 1984, η Fondation de l'Hermitage φιλοξενεί προσωρινές εκθέσεις και παρουσιάζει τακτικά μια επιλογή έργων από τις δικές της συλλογές.⁶⁰

Η ιστορία ξεκινά το 1841, όταν ο τραπεζίτης Charles-Juste Bugnion αποκτά την ιδιοκτησία στο ύψωμα Sauvabelin, και στη συνέχεια οικοδομείται η έπαυλη (1851-1853). Η πανοραμική θέα προς τη λίμνη Λεμάν, τις Άλπεις και τον καθεδρικό ναό της πόλης προσέδιδε στο κτήμα μια αύρα κυριαρχίας και κοινωνικής υπεροχής. Όπως επισημαίνει ο ιστορικός François Vallotton, η έπαυλη λειτουργεί ως ένας «μικρόκοσμος» που αντικατοπτρίζει τις δομικές αλλαγές στην κοινωνική ελίτ του

⁵⁸ Βλ. Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). Επίσημος ιστότοπος μουσείου. <https://fondation-hermitage.ch/en/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁵⁹ Το κτήριο, μετά από ανακαίνιση του γραφείου Danilo Mondada, μετονομάστηκε σε «L'Esquisse» τον Φεβρουάριο του 2000· λειτουργούσε ως καφετέρια του μουσείου από τη δεκαετία του 1980 (Fondation de l'Hermitage, χ.χ. <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/restaurant/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026)).

⁶⁰ Βλ. Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). Musée. <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/musee/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

καντονιού Vaud κατά τη μετάβαση από το παλαιό καθεστώς στη νεωτερικότητα (Vallotton, 2001, σ. 9). Στη Fondation de l'Hermitage η αρχιτεκτονική, η οικονομική ισχύς και το τοπίο συγκλίνουν για να δημιουργήσουν μια μοναδική μουσειακή εμπειρία σε έναν σημαντικό χώρο τέχνης. Λόγω της δραστηριότητας της Τράπεζας Bugnion (ίδρ. 1803), η οποία διαδραμάτισε κεντρικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής (χρηματοδότηση κρίσιμων έργων υποδομής, όπως το σιδηροδρομικό δίκτυο της δυτικής Ελβετίας), η έπαυλη μετατράπηκε από μια απλή εξοχική κατοικία σε ένα σύμβολο «τραπεζικής πίστης» και αστικού κύρους (Vallotton, 2001, σσ. 52-53).

Το μεγαλύτερο μέρος των έργων τέχνης που φυλάσσεται στη Fondation de l'Hermitage έχει περιέλθει μέσω δωρεών, κληροδοτημάτων και μακροπρόθεσμων δανείων. Σήμερα, η συλλογή περιλαμβάνει πάνω από 1000 έργα, μερικά από τα οποία δανείζονται τακτικά σε άλλα μουσεία στην Ελβετία και διεθνώς. Κατά τη διάρκεια των προσωρινών εκθέσεων, μια επιλογή έργων από τις δικές του συλλογές παρουσιάζεται στην υπόγεια γκαλερί που εγκαινιάστηκε το 2003 και στο Salon bleu στον πρώτο όροφο του μουσείου, το οποίο φιλοξενεί επίσης μια έκθεση για την ιστορία της οικογένειας Bugnion και του κτηρίου (Vallotton, 2001, σ. 82).⁶¹ Η Fondation de l'Hermitage στεγάζει ολόκληρη τη συλλογή του Fondation pour l'Art et la Culture, που περιλαμβάνει σημαντικά έργα καλλιτεχνών που δραστηριοποιούνται στο καντόνι Vaud και τη γαλλόφωνη Ελβετία, καθώς και τη συλλογή κινεζικής πορσελάνης που συγκέντρωσε η συλλέκτρια Marie Vergottis (1914–1999), η οποία περιλαμβάνει 400 αντικείμενα εξαιρετικής ποιότητας.⁶²

4.3.2. Αρχιτεκτονική σύνθεση και μορφολογία

Η ανέγερση της σημερινής έπαυλης (1851-1853) ανατέθηκε στον Ελβετό αρχιτέκτονα Louis Wenger (Vallotton, 2001, σ. 29). Το οικοδόμημα αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της αρχιτεκτονικής τάσης του ιστορικισμού του 19ου αιώνα. Η κτηριακή δομή ακολουθεί έναν αυστηρό λειτουργικό διαχωρισμό σε ημιυπόγειο, ισόγειο και όροφο, τυπικό των μεγάλων αστικών οικιών της νεοκλασικής παράδοσης.

⁶¹ Το Salon bleu μεταφέρθηκε το 1983 από το ισόγειο στον πρώτο όροφο κατά την ανακαίνιση για την εγκατάσταση του μουσείου.

⁶² Βλ. Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). *Collections*. <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/musee/collections/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

Το ημιυπόγειο προοριζόταν για τις υπηρεσίες, την κουζίνα και το προσωπικό, διατηρώντας τις καθημερινές εργασίες «αόρατες» από τους ενοίκους. Το ισόγειο υπήρξε χώρος κοινωνικής προβολής και εκδηλώσεων, περιλαμβάνοντας σαλόνια και τραπεζαρία διακοσμημένα με πολυτελή υλικά: επενδύσεις faux marbre (μαρμαρογραφίες), περίτεχνα γύψινα στις οροφές και δάπεδα τύπου «ψαροκόκαλο». Στον όροφο βρισκόταν η ζώνη του ιδιωτικού βίου, με τα υπνοδωμάτια και τους προσωπικούς χώρους της οικογένειας (Vallotton, 2001, σσ. 28, 80, 82).

Εικ. 16. Η πρόσοψη της έπαυλης. Fondation de l'Hermitage, Λωζάνη. (Fondation de l'Hermitage, χ.χ.).

Εικ. 17. Η θέα προς τις Άλπεις, τη λίμνη Λεμάν και τον καθεδρικό ναό της πόλης. Λωζάνη. (Fondation de l'Hermitage, χ.χ.).

4.3.3. Το πάρκο και η Fabrique

Το φυσικό τοπίο της έπαυλης σχεδιάστηκε ως αγγλικό πάρκο⁶³ που ακολουθεί την αισθητική του «γραφικού» (pittoresque).⁶⁴ Η χρήση του τοπίου λειτούργησε ως μέσο κοινωνικής διάκρισης, εντάσσοντας τη φύση στην ιδιοκτησία (Vallotton, 2001, σ. 43).

Ιδιαίτερο στοιχείο του κτήματος αποτελεί η «Fabrique», έργο του αρχιτέκτονα Louis Joël. Παρότι χτίστηκε σε ψευδο-γοτθικό ρυθμό για να εξυπηρετήσει πρακτικές ανάγκες (αρχικά ως περιστερώνας και πορτοκαλεώνας), η κύρια λειτουργία της ήταν η δημιουργία ενός οπτικού φράγματος μεταξύ του αγροκτήματος και της έπαυλης, για την εξασφάλιση της ιδιωτικότητας των ενοίκων. Ως αναπόσπαστο κομμάτι του αγγλικού πάρκου, η Fabrique ενίσχυε τη «γραφικότητα» του τοπίου, λειτουργώντας ως οπτικό σημείο αναφοράς αρχιτεκτονικής φαντασίας που εντυπωσίαζε τους επισκέπτες

⁶³ Βλ. Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). *Le parc*. <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/parc/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁶⁴ Μια συγκεκριμένη προσέγγιση στην αρχιτεκτονική τοπίου (έμφαση στις καμπύλες και στη δημιουργία αυτοτελών και ειδυλλιακών τοπίων) που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τους αυστηρούς γεωμετρικούς γαλλικούς τύπους (Vallotton, 2001, σσ. 33, 41).

και υπογράμμισε το υψηλό μορφωτικό και κοινωνικό επίπεδο των ιδιοκτητών (Vallotton, 2001, σ. 31). Σήμερα, η Fabrique στεγάζει το εστιατόριο L'Esquisse, διατηρώντας τη μνήμη του χώρου μέσω της παράδοσης της φιλοξενίας (εικ. 18).

Εικ. 18. Το εστιατόριο L'Esquisse (πρώην Fabrique) και η αυλή. Fondation de l'Hermitage, Λωζάνη. (Fondation de l'Hermitage, χ.χ.).

4.3.4. Η μουσειακή επανάχρηση

Όπως επισημαίνει ο Vallotton, η μετάβαση από την ιδιωτική οικία στο δημόσιο ίδρυμα υπήρξε μια μακρά διαδικασία, η οποία κορυφώθηκε τη δεκαετία του 1970 υπό την πίεση της οικιστικής έκρηξης στη Λωζάνη (Vallotton, 2001, σσ. 118-119). Οι κληρονόμοι της οικογένειας Bugnion, επιδιώκοντας τη διατήρηση της ενότητας του κτήματος, κατέληξαν σε μια ιστορική συμφωνία «δωρεάς-πώλησης» με τον Δήμο της Λωζάνης. Μέρος της περιουσίας δωρήθηκε και το υπόλοιπο εξαστάστηκε, με τη ρητή δέσμευση για τη δημιουργία ενός πολιτιστικού ιδρύματος που θα διαχειριζόταν το κληροδότημα, διασώζοντας την ιδιοκτησία από τον τεμαχισμό (Vallotton, 2001, σσ. 122-123).

Το μουσείο εγκαινιάστηκε το 1984. Η στρατηγική επανάχρησης βασίστηκε στη διατήρηση της «βιωμένης οικίας». Σε αντίθεση με την ουδετερότητα των σύγχρονων εκθεσιακών χώρων τύπου «λευκού κύβου» (white cube), το Hermitage επέλεξε να

εκθέτει τα έργα τέχνης ανάμεσα στα αυθεντικά τζάκια και τους καθρέπτες της έπαυλης (εικ. 19). Αυτή η οικιακή κλίμακα επιτρέπει μια πιο άμεση και προσωπική επαφή του επισκέπτη με την τέχνη. Σύμφωνα με τον Vallotton, οι επισκέπτες «αισθάνονται πρώτα απ' όλα προνομιούχοι καλεσμένοι»· η συνέχεια με την παράδοση φιλοξενίας της οικογένειας Bugnion είναι σαφής, καθώς τα εγκαίνια των εκθέσεων έχουν, κατά κάποιον τρόπο, διαδεχθεί τις χοροεσπερίδες του 19ου αιώνα (Vallotton, 2001, σ. 126).

Εικ. 19. Το Salon bleu - εσωτερικός χώρος έκθεσης. Fondation de l'Hermitage, Λωζάνη. (Fondation de l'Hermitage, χ.χ.).

Για να ανταποκριθεί στις σύγχρονες μουσειακές ανάγκες (χώροι υποδοχής, πωλητήριο, επιπλέον αίθουσες), το αρχιτεκτονικό γραφείο Mondada Frigerio Dupraz υλοποίησε μια κρίσιμη παρέμβαση. Κατασκευάστηκε υπόγεια επέκταση που εγκαινιάστηκε το 2003, η οποία συνδέει το κεντρικό κτήριο με νέους εκθεσιακούς χώρους (εικ. 20). Η επιλογή αυτή επέτρεψε τον πλήρη τεχνικό εκσυγχρονισμό (κλιματισμός, συστήματα ασφαλείας) χωρίς να θίγει τον ιστορικό όγκο της έπαυλης ή την αισθητική του πάρκου.⁶⁵

⁶⁵ Βλ. Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). Musée. <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/musee/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

Εικ. 20. Η υπόγεια γκαλερί (επέκταση 2003). Fondation de l'Hermitage, Λωζάνη. Φωτογραφία: Dominik Gehl.

Στην ίδια λογική εντάχθηκε η εξαιρετικά λειτουργική παρέμβαση της κατασκευής της μικρής επέκτασης του πωλητηρίου (boutique).⁶⁶ Αυτή η προσθήκη σχεδιάστηκε με γνώμονα τη βελτίωση της εμπειρίας του επισκέπτη και την οικονομική αυτονομία του ιδρύματος. Η επέκταση του πωλητηρίου τοποθετήθηκε στρατηγικά, ώστε να εξυπηρετεί τη ροή των επισκεπτών κατά την έξοδο από τους εκθεσιακούς χώρους, χωρίς να διαταράσσει τη μορφολογική καθαρότητα του ιστορικού κελύφους (Vallotton, 2001, σ. 33). Η χρήση σύγχρονων υλικών (γυαλί, μέταλλο) σε μικρή κλίμακα δημιουργεί μια διακριτική αντίστιξη με την πέτρινη τοιχοποιία του Wenger (εικ. 21), υπογραμμίζοντας τη συνέχεια της ζωής του κτηρίου. Η παρέμβαση αυτή αναδεικνύει την ανάγκη των ιστορικών οικιών-μουσείων να προσαρμόζονται στις σύγχρονες εμπορικές και λειτουργικές απαιτήσεις, διατηρώντας ταυτόχρονα το πνεύμα του ιστορικού τόπου.⁶⁷

⁶⁶ Βλ. Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). *Librairie & Boutique*. <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/librairie-boutique/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁶⁷ Το παράρτημα της σύγχρονης επέκτασης που χρησιμεύει ως χώρος υποδοχής και βιβλιοπωλείο στην ανατολική πλευρά του κτηρίου προστέθηκε το 1999 (Vallotton, 2001, σ. 33).

Εικ. 21. Η επανύλη και η σύγχρονη επέκταση πωλητηρίου. Fondation de l'Hermitage, Λωζάνη.
Φωτογραφία: Dominik Gehl.

Η επανάχρηση επεκτείνεται σε όλα τα κτίσματα του κτήματος. Η αγροικία έχει αποκατασταθεί πλήρως και λειτουργεί ως κέντρο εκπαιδευτικών εργαστηρίων. Στεγάζει επίσης το Αμφιθέατρο Michel Bugnion, που λειτουργεί ως χώρος συνεδρίων και χώρος μουσικών εκδηλώσεων, ενισχύοντας την κοινωνική διάσταση του μουσείου.⁶⁸ Το εστιατόριο L'Esquisse στεγάζεται στο κτήριο της πρώην «Fabrique», συνδέοντας την πολιτιστική περιήγηση με τη γαστρονομία και την αναψυχή.

Από τις 10 Νοεμβρίου 2025, το μουσείο εισήλθε σε μια νέα φάση ριζικής ανακαίνισης, την πρώτη μεγάλη παρέμβαση μετά τη δεκαετία του 1980. Σύμφωνα με τη διευθύντρια Sylvie Wuhrmann και την επιμελήτρια Aurélie Couvreur, το έργο εστιάζει σε τρεις άξονες: πρώτον, την ενεργειακή αναβάθμιση του κελύφους (στέγη, πρόσοψη, στεγανοποίηση)· δεύτερον, την τεχνική αρτιότητα, με αντικατάσταση των ορατών κλιματιστικών από ένα κεντρικό, αόρατο σύστημα που αποκαθιστά τον αρχικό χαρακτήρα των χώρων· και τρίτον, τη βελτίωση της εμπειρίας του επισκέπτη, με επανασχεδιασμό της διαδρομής και εκσυγχρονισμό του ανελκυστήρα. Για τη διεύθυνση του Ιδρύματος, ιδιαίτερη πρόκληση αποτελεί η ανακαίνιση ενός κτηρίου υπό καθεστώς προστασίας «χωρίς να χάσει την ψυχή του» (Gehl, 2026). Η στρατηγική

⁶⁸ Βλ. Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). *Ferme*. <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/ferme/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

αυτή στοχεύει στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του ιδρύματος για τις επόμενες δεκαετίες, με την επαναλειτουργία να έχει προγραμματιστεί για το φθινόπωρο του 2027⁶⁹ (Fondation de l'Hermitage, χ.χ.· ArtDaily, 2025).

4.3.5. Η διαχείριση του φωτός και των ανοιγμάτων

Χαρακτηριστικό γνώρισμα της έπαυλης αποτελεί ο εξωστρεφής αρχιτεκτονικός σχεδιασμός: στις όψεις ανοίγονται ευρύχωρα παράθυρα που εξασφαλίζουν έντονο φυσικό φωτισμό, ενώ η οπτική διαπερατότητα διατηρεί τη συνεχή σχέση εσωτερικού και τοπίου. Στη νότια όψη, λαξευτή πέτρα και χυτοσίδηρος συνθέτουν τα μπαλκόνια, ενώ πλευρικές στοές (loggias) πλαισιώνουν εκατέρωθεν το κτήριο. Όλα τα στοιχεία αυτά τεκμηριώνουν τη σημασία που είχε η θέα για τον αρχιτέκτονα Wenger, καθώς και την πρόθεση να μεγιστοποιηθεί η οπτική απόλαυση του τοπίου από το εσωτερικό της κατοικίας.⁷⁰ Ο συνδυασμός λαξευτής πέτρας και χυτοσιδήρου, προσδίδουν στο κέλυφος μια αίσθηση κομψότητας και κατασκευαστικής ελαφρότητας. Αν και αρχικά εξυπηρετούσαν την άνεση των ενοίκων, αποδείχθηκαν καθοριστικά για τη μετατροπή του κτηρίου σε μουσείο, καθώς το φυσικό φως που εισέρχεται μέσω των μεγάλων ανοιγμάτων αναδεικνύει με μοναδικό τρόπο τα έργα ζωγραφικής.

4.3.6. Η Fondation de l'Hermitage στον 21ο αιώνα

Η αποστολή της Fondation de l'Hermitage, όπως διατυπώθηκε κατά την ίδρυσή της (1976), παραμένει αμετάβλητη έως σήμερα και έχει διπλό χαρακτήρα: αφενός την ανάδειξη της αστικής έπαυλης του 19ου αιώνα, αφετέρου την ανάδειξη της ευρωπαϊκής καλλιτεχνικής δημιουργίας, με ιδιαίτερη έμφαση στη ζωγραφική του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα, καθώς και στη διασύνδεσή της με τη σύγχρονη πολιτιστική παραγωγή (Vallotton, 2001, σ. 124).⁷¹ Στο πλαίσιο αυτό, το μουσείο λειτουργεί ως φορέας προβολής, ερμηνείας και διάχυσης της τέχνης, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση της πολιτιστικής ταυτότητας της Λωζάνης.

⁶⁹ Βλ. Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). *Travaux 2025-2027*. <https://fondation-hermitage.ch/travaux/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁷⁰ Βλ. Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). *Musée*. <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/musee/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁷¹ Βλ. Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). *Activités*. <https://fondation-hermitage.ch/activites/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

Σήμερα, η Fondation de l'Hermitage αποτελεί έναν διεθνή πολιτιστικό πόλο με σαφή προσανατολισμό και στρατηγική. Κεντρικό στοιχείο της λειτουργίας της αποτελεί η διοργάνωση δύο έως τριών περιοδικών εκθέσεων ανά έτος, υψηλού επιπέδου (εικ. 22), που διαρθρώνονται σε τρεις άξονες: μονογραφικές αφιερώσεις (Bonnard, Caillebotte, Giacometti, Hopper, Magritte κ.ά.), θεματικές προσεγγίσεις (Ιμπρεσιονισμός, Φουτουρισμός, Σκανδιναβική ζωγραφική κ.ά.) και παρουσιάσεις σημαντικών δημόσιων ή ιδιωτικών συλλογών.⁷² Μέσω στρατηγικών συνεργασιών με κορυφαία ιδρύματα, όπως το Musée Fabre de Montpellier, το Musée des Beaux-Arts de Lyon, το Städel Museum της Φρανκφούρτης και την Pinacothèque nationale d'Athènes, κ.ά., το ίδρυμα εξασφαλίζει τον δανεισμό αριστουργημάτων παγκόσμιας εμβέλειας.⁷³ Ταυτόχρονα, το μουσείο διαχειρίζεται και αναδεικνύει τις δικές του συλλογές, οι οποίες περιλαμβάνουν έργα καλλιτεχνών που συνδέονται με το καντόνι Vaud και τη γαλλόφωνη Ελβετία, καθώς και ειδικές συλλογές, όπως αυτή της κινεζικής πορσελάνης.

Παράλληλα, το μουσείο αναπτύσσει εκπαιδευτικές και πολιτιστικές δράσεις που απευθύνονται σε ένα ευρύ φάσμα επισκεπτών - σχολικές ομάδες, οικογένειες και εξειδικευμένα κοινά - ενισχύοντας τον παιδευτικό και κοινωνικό του ρόλο. Η λειτουργία του επεκτείνεται πέρα από τον εκθεσιακό χώρο, καθώς αξιοποιούνται οι υποδομές του κτήματος (αγροικία, αμφιθέατρο, χώροι εκδηλώσεων) για τη διοργάνωση δραστηριοτήτων που συνδέουν την τέχνη με την καθημερινή ζωή.⁷⁴

Η Fondation de l'Hermitage εντάσσεται ενεργά σε τοπικά και εθνικά δίκτυα συνεργασίας, στοιχείο που ενισχύει τη θεσμική της διασύνδεση και τη συμβολή της στο ευρύτερο μουσειακό οικοσύστημα. Είναι μέλος της Ένωσης Μουσείων Λωζάνης και Pully (AML P), της Ένωσης Ελβετικών Μουσείων (AMS) και του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM), ενώ προβάλλεται και μέσω εθνικών δικτύων μουσείων (lausannemusees.ch, museums.ch).⁷⁵ Σημαντικό παράγοντα κοινωνικής εδραίωσης και δημόσιας στήριξης αποτελεί ο σύλλογος «Amies et Amis de

⁷² Βλ. Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). *Expositions*. <https://fondation-hermitage.ch/home/expositions/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁷³ Βλ. Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). *Expositions d'art périodiques*. <https://fondation-hermitage.ch/home/expositions/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁷⁴ Βλ. Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). *Ferme*. <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/ferme/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁷⁵ Βλ. Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). *Musée*. <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/musee/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

l'Hermitage», που συσπειρώνει τους φίλους του μουσείου γύρω από τη ζωή και τις εκθέσεις του.⁷⁶

Σε θεσμικό επίπεδο, η Fondation de l'Hermitage δεν αποτελεί δημοτικό μουσείο αλλά ιδιωτικό ίδρυμα κοινής ωφέλειας, στο οποίο ο Δήμος της Λωζάνης έχει παραχωρήσει τη λειτουργία του μουσείου. Οι αποφάσεις πολιτικής (στρατηγική, εκθεσιακός προγραμματισμός) ανήκουν στο Συμβούλιο του Ιδρύματος (Conseil de fondation), ενώ η λειτουργική διεύθυνση ασκείται από τη διευθύντριά του με ευθύνη επί των τμημάτων συλλογών, πολιτιστικής μεσολάβησης, επικοινωνίας και διοίκησης.⁷⁷ Ως προς τη χρηματοδότηση, το σχήμα είναι μεικτό, δημόσιο-ιδιωτικό: το ιστορικό κτήριο και το πάρκο ανήκουν στον Δήμο, ο οποίος, βάσει της σύμβασης του 1976, ανέλαβε τη συντήρησή τους, τη χρηματοδότηση των μεγάλων έργων και την καταβολή ετήσιας επιχορήγησης λειτουργίας, εγγεγραμμένης στον προϋπολογισμό της Υπηρεσίας Πολιτισμού και ψηφιζόμενης από το Δημοτικό Συμβούλιο. Στην τρέχουσα ανακαίνιση το μερίδιο του Δήμου ανέρχεται σε 4,8 εκατ. ελβετικά φράγκα και του ιδρύματος σε 3,2 εκατ., αντλούμενα από χορηγίες.⁷⁸

Στον ψηφιακό τομέα προσφέρει διαδικτυακή πρόσβαση σε επιλεγμένα έργα της συλλογής, ενώ η επικοινωνία με το κοινό ενισχύεται από ενεργούς λογαριασμούς στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης - Instagram (με περισσότερους από 14.000 ακολούθους), Facebook και LinkedIn, με τη χαρακτηριστική καμπάνια #AMuseumWithAView - από κανάλι στο YouTube, καθώς και από ενημερωτικό δελτίο (newsletter) και διαδικτυακή έρευνα κοινού (sondage).⁷⁹ Το ίδρυμα αξιοποιεί ψηφιακά εργαλεία διαμεσολάβησης για τον εμπλουτισμό της επίσκεψης. Διαθέτει διαδικτυακό audioguide με ηχητικά σχόλια ανά έργο - όπως για την έκθεση Nicolas de Staël - προσβάσιμο μέσω του ιστοτόπου,⁸⁰ ενώ επιτόπου προσφέρονται audioguide, δωρεάν διαδρομή-παιχνίδι (parcours-jeu) και παιδαγωγικές διαδρομές για παιδιά, ενώ για κάθε έκθεση, εκδίδονται

⁷⁶ Βλ. Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). *Amies et Amis de l'Hermitage*. <https://fondation-hermitage.ch/home/soutiens/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁷⁷ Βλ. Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). *Conseil de fondation*. <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/musee/organisation/conseil-de-fondation/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁷⁸ Βλ. Ville de Lausanne (2024). *Préavis-Fondation de l'Hermitage: travaux de rénovation*. <https://www.lausanne.ch> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁷⁹ Βλ. τους επίσημους λογαριασμούς του μουσείου: Instagram (@hermitage_lausanne, https://www.instagram.com/hermitage_lausanne/) YouTube (<https://www.youtube.com/@fondationdelhermitage>) (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁸⁰ Βλ. Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). *Audioguide* [Nicolas de Staël]. <https://fondation-hermitage.ch/audioguide-nicolas-de-stael/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

ψηφιακά εκπαιδευτικά dossiers.⁸¹ Συνολικά, πρόκειται για μια υπολογίσιμη ψηφιακή παρουσία με συγκεκριμένα εργαλεία διαμεσολάβησης. Ωστόσο, λείπουν προηγμένες ψηφιακές υποδομές - όπως εικονικές ή τρισδιάστατες περιηγήσεις, ειδική εφαρμογή κινητού ή ανοιχτή ψηφιακή βάση ολόκληρης της συλλογής, - γεγονός που τοποθετεί το ίδρυμα στο στάδιο της ψηφιακής παρουσίας και διαμεσολάβησης, με περιθώρια περαιτέρω ανάπτυξης στην κατεύθυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού.

Κατά την τρέχουσα περίοδο ανακαίνησης (Νοέμβριος 2025-Φθινόπωρο 2027), το ίδρυμα έχει ένα εκτεταμένο πρόγραμμα δραστηριοτήτων εκτός των ορίων της ιστορικής έπαυλης (*hors les murs*), με στόχο τη διατήρηση των δεσμών με το κοινό, την ανάπτυξη νέων εταιρικών σχέσεων και τη διεύρυνση της απήχυσής του σε νέα ακροατήρια. Παράλληλα, η ομάδα συντήρησης αξιοποιεί την περίοδο αυτή για έρευνα σε βάθος, αποκαταστάσεις και διαχείριση των δανεισμών των συλλογών (*Fondation de l'Hermitage*, χ.χ.· Gehl, 2026).⁸²

Η περίπτωση της *Fondation de l'Hermitage* καταδεικνύει πώς η υλική κληρονομιά (αρχιτεκτονική, τέχνη) όπως και η άυλη (οικογενειακό κύρος, ιστορική μνήμη) αλληλεπιδρούν για τη διαμόρφωση της ταυτότητας της Λωζάνης. Η μετάβαση από το ιδιωτικό στο δημόσιο, μέσα από ήπιες αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις, διέσωσε ένα μνημείο-σύμβολο της ευρωπαϊκής αστικής τάξης. Η *Fondation de l'Hermitage*, ως μουσειακός οργανισμός, αποτελεί ένα παράδειγμα επιτυχημένης σχέσης ανάμεσα στην ιστορική διατήρηση και τη σύγχρονη πολιτιστική διαχείριση. Η επιτυχία της έγκειται στην ικανότητά της να μετασχηματίσει την ιδιωτική μνήμη σε ένα δημόσιο πολιτιστικό αγαθό διεθνούς ακτινοβολίας, διατηρώντας το «πνεύμα του τόπου» (Norberg-Schulz, 1980) μέσα από τις προκλήσεις της σύγχρονης μουσειολογίας.

⁸¹Βλ. *Fondation de l'Hermitage* (χ.χ.). *Activités*. <https://fondation-hermitage.ch/activites/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

⁸² Βλ. *Fondation de l'Hermitage* (χ.χ.). *Travaux 2025-2027*. <https://fondation-hermitage.ch/travaux/> (ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

Εικ. 22. Αίθουσα περιοδικής έκθεσης. Fondation de l'Hermitage, Λωζάνη. Φωτογραφία: Dominik Gehl.

4.4. Συμπεράσματα κεφαλαίου

Από τη συγκριτική παρουσίαση των δύο ευρωπαϊκών παραδειγμάτων προκύπτουν δύο διαφορετικά, αλλά συμπληρωματικά μοντέλα μουσειακής επανάχρησης ιστορικών κτηρίων. Η Villa Vauban αναδεικνύει ένα δυναμικό μοντέλο συνύπαρξης ιστορικού κελύφους και σύγχρονης αρχιτεκτονικής προσθήκης, ενώ η Fondation de l'Hermitage βασίζεται περισσότερο στη διατήρηση της οικιακής ατμόσφαιρας και στη διακριτική προσαρμογή της ιστορικής έπαυλης σε μουσειακή χρήση - όπως η υπόγεια επέκταση και η ενεργοποίηση των δευτερευόντων κτηρίων του κτήματος. Και στις δύο περιπτώσεις, η επιτυχία της επανάχρησης συνδέεται με την ισορροπία ανάμεσα στην προστασία της αρχιτεκτονικής ταυτότητας, τη λειτουργική αναβάθμιση, τη σχέση με τον περιβάλλοντα χώρο και την ποιότητα της εμπειρίας του επισκέπτη, αναδεικνύοντάς τα σημαντικά αστικά και πολιτισμικά τοπόσημα.

Υπό το πρίσμα του θεωρητικού πλαισίου, οι δύο περιπτώσεις επιβεβαιώνουν στην πράξη τις προσεγγίσεις που προηγήθηκαν. Και οι δύο αναγνωρίζουν και επανενεργοποιούν τις πολλαπλές αξίες του μνημείου (Riegl, 1903). Η Villa Vauban καθιστά αναγνώσιμα τα διαδοχικά ιστορικά στρώματα (οχυρό, έπαυλη, σύγχρονη

επέκταση), ενώ η Fondation de l'Hermitage διατηρεί την αξία της «βιωμένης οικίας». Ως εφαρμογές προσαρμοστικής επανάχρησης, απαντούν με δύο διαφορετικούς τρόπους στην αρχή της συμβατότητας ανάμεσα στη νέα χρήση και τον αυθεντικό χαρακτήρα του κτηρίου (Plevoets & Van Cleempoel, 2011· Jokilehto, 1999). Η πρώτη απαντά μέσα από τη δυναμική συνύπαρξη με μια τολμηρή, αλλά ενσωματωμένη σύγχρονη προσθήκη, η δεύτερη μέσα από διακριτικές και αναστρέψιμες επεμβάσεις που σέβονται την οικιακή μορφολογία. Και στις δύο περιπτώσεις, η διατήρηση του «πνεύματος του τόπου» (Norberg-Schulz, 1980) και η οικιακή κλίμακα των ιστορικών επαύλεων διαμορφώνουν τη μουσειακή εμπειρία, επιβεβαιώνοντας ότι το κτήριο δεν λειτουργεί ως ουδέτερο κέλυφος, αλλά ως ερμηνευτικό πλαίσιο της θέασης (Hooper-Greenhill, 1994· Falk & Dierking, 2000).

Παράλληλα, και στις δύο περιπτώσεις το κτήριο και ο περιβάλλων χώρος τους εντάσσονται οργανικά στον αστικό και φυσικό ιστό, παραπέμποντας στην έννοια του ιστορικού αστικού τοπίου (UNESCO, 2011): η Villa Vauban μέσα από το πάρκο που λειτουργεί ως «πράσινος προθάλαμος» της μουσειακής εμπειρίας, η Fondation de l'Hermitage μέσα από τη διαλεκτική σχέση της έπαυλης με το πάρκο και την πανοραμική θέα προς την πόλη. Τέλος, αναδεικνύονται δύο διακριτά μοντέλα χρηματοδότησης: η Villa Vauban, ως δημοτικό μουσείο, στηρίζεται κυρίως στον δημοτικό προϋπολογισμό και συμπληρωματικά σε χορηγίες, στον σύλλογο φίλων και σε ίδια έσοδα, ενώ η Fondation de l'Hermitage λειτουργεί με μικτό δημόσιο-ιδιωτικό σχήμα - ο Δήμος κατέχει και συντηρεί το κτήριο και το πάρκο και επιχορηγεί τη λειτουργία, με το ίδρυμα να αντλεί πρόσθετους πόρους από χορηγίες. Παρά τις διαφορές τους, και τα δύο εξασφαλίζουν τη χρηματοδοτική τους βιωσιμότητα, σε αντίθεση με τη χρηματοδοτική αδυναμία που επισημάνθηκε για το EIM. Στο πλαίσιο των τριών διαστάσεων της βιωσιμότητας και των «τεσσάρων πυλώνων» της πολιτισμικής διαχείρισης, τα δύο παραπάνω μουσειακά μοντέλα προσφέρουν χρήσιμα συγκριτικά εργαλεία για την κριτική αποτίμηση του EIM στο Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής.

Η πολυλειτουργικότητα του EIM (μόνιμη έκθεση, αρχεία, βιβλιοθήκη, φωτογραφικές συλλογές, εργαστήριο συντήρησης και εκπαιδευτικές δράσεις) ενισχύει τον θεσμικό του ρόλο, αλλά ταυτόχρονα καθιστά πιο απαιτητική τη σχέση του με το ιστορικό κέλυφος, το οποίο καλείται να υποστηρίξει ένα ευρύ φάσμα λειτουργιών. Στο

επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζονται αναλυτικά τα αποτελέσματα της συγκριτικής προσέγγισης των δύο ευρωπαϊκών μουσείων με τη μελέτη περίπτωσης της εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1. Συγκριτική αξιολόγηση και κριτική αποτίμηση του μοντέλου του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου

5.1.1. Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία, αξιοποιώντας ποιοτική ερευνητική προσέγγιση που συνδυάζει βιβλιογραφική ανάλυση, μελέτη περίπτωσης και συγκριτική παρουσίαση δύο ευρωπαϊκών μουσείων, επιχείρησε να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται η στρατηγική διαχείρισης και ανάδειξης ενός μουσειακού αρχιτεκτονικού συνόλου σε ιστορικό αστικό κέντρο. Η διερεύνηση αυτή συνδέεται άμεσα με το ευρύτερο ερώτημα του ρόλου των μουσείων σε ιστορικά κτήρια στη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και στην άσκηση πολιτιστικής πολιτικής, όπως διατυπώθηκε στα αρχικά ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας.

Ως προς το κύριο ερευνητικό ερώτημα, τα ευρήματα της έρευνας καταδεικνύουν ότι η στρατηγική διαχείρισης του ΕΙΜ συγκροτείται ως μια πολυεπίπεδη διαδικασία στην οποία συνυπάρχουν η ανάγκη διατήρησης της ιστορικής και θεσμικής αυθεντικότητας του Μεγάρου της Παλαιάς Βουλής, οι λειτουργικές απαιτήσεις ενός σύγχρονου μουσειακού οργανισμού και η ένταξη του μουσείου στο δυναμικό περιβάλλον του ιστορικού κέντρου της Αθήνας. Σχετικά με τη λειτουργία του μουσείου στον πυκνό αστικό ιστό, η έρευνα ανέδειξε μια διττή πραγματικότητα. Από τη μία πλευρά, οι χωρικοί και λειτουργικοί περιορισμοί είναι δεδομένοι (κυκλοφοριακή και ηχητική όχληση), ενώ από την άλλη, η κεντρική χωροθέτηση αναγνωρίζεται ως κομβικό στρατηγικό πλεονέκτημα, το οποίο μπορεί να ενισχύσει την επισκεψιμότητα, τη συμβολική παρουσία και τον ρόλο του ως σημείου αναφοράς-τοπόσημου στο πολιτιστικό τοπίο της Αθήνας.

Σε σχέση με τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα, διαπιστώνεται αρχικά ότι ο ρόλος του ιστορικού κτηρίου είναι καθοριστικός για τη διαμόρφωση της ταυτότητας του ΕΙΜ. Η παρουσίαση των πολιτικών διαχείρισης καταδεικνύει ότι το Μέγαρο της

Παλαιάς Βουλής λειτουργεί ως «μουσείο του εαυτού του»,⁸³ προσδίδοντάς του ιδιαίτερο εκπαιδευτικό και εθνικό-συμβολικό χαρακτήρα.

5.1.2. Διαχείριση της ιστορικότητας και εξέλιξης του κτηρίου

Η διαχείριση της ιστορικότητας και εξέλιξης του κτηρίου είναι ιδιαίτερα κρίσιμη για το ΕΙΜ, επειδή πρόκειται για κτήριο με εξαιρετικά πυκνή ιστορική διαστρωμάτωση. Η σημερινή του μορφή ως μουσείου δεν εξαντλεί τη σημασία του, καθώς προηγήθηκαν η φάση της οικίας Κοντοσταύλου, η μετατροπή του σε κοινοβουλευτικό κτήριο, η σταδιακή ανοικοδόμηση του νεοκλασικού μεγάρου μετά τις πυρκαγιές και τις φθορές, καθώς και η νέα μουσειακή του χρήση. Η ιστορική αξία του, επομένως, δεν εντοπίζεται μόνο σε ένα αρχιτεκτονικό στάδιο, αλλά στη διαχρονική του ιδιότητα ως φορέα πολιτικών, αστικών και συμβολικών μετασχηματισμών.

Συγκριτικά, η Villa Vauban προσφέρει ένα ιδιαίτερα εύγλωττο παράδειγμα ενεργητικής ανάδειξης της ιστορικής διαστρωμάτωσης. Η σύγχρονη επέκταση δεν «σβήνει» τα προϋπάρχοντα στρώματα, αλλά αντιθέτως αναδεικνύει το υπόστρωμα του φρουρίου του 18ου αιώνα και το συνδέει με τη βίλα του 19ου αιώνα και με τη σύγχρονη μουσειακή λειτουργία (Thewes, 2010, σσ. 27-31· Dorscheid, 2010, σσ. 46-48). Το αποτέλεσμα είναι μια αρχιτεκτονική αφήγηση στην οποία ο επισκέπτης αντιλαμβάνεται τη συνέχεια ανάμεσα στις επιμέρους ιστορικές φάσεις. Αντιθέτως, στη Fondation de l'Hermitage η ιστορική διαστρωμάτωση εκφράζεται λιγότερο μέσω υλικών αποκαλύψεων και περισσότερο μέσω της διατήρησης της οικιακής μνήμης, της σχέσης του κτηρίου με το πάρκο και της συνέχειας της ατμόσφαιρας του τόπου (Vallotton, 2001, σσ. 118-126). Η σύγκριση αυτή επιτρέπει να διαπιστωθεί ότι η ανάδειξη της διαστρωμάτωσης δεν προϋποθέτει πάντοτε θεαματική αποκάλυψη υλικών καταλοίπων, αλλά μπορεί να επιτευχθεί και μέσω πιο ήπιων στρατηγικών, αρκεί να διατηρείται η αναγνωσιμότητα της ιστορικής συνέχειας.

Με βάση τα παραπάνω, εξετάζεται εάν η διατήρηση του μνημείου το αναδεικνύει ως σύνθετο ιστορικό παλίμψηστο (Huyssen, 2003), επιτρέποντας στη νέα χρήση να λειτουργήσει ως μέσο ερμηνείας και όχι ως μηχανισμός απόκρυψης του παρελθόντος.

⁸³ Η μεταφορά αξιοποιείται και για άλλα ιστορικά κτήρια-μνημεία της Αθήνας· π.χ. το Αρχοντικό Μπενιζέλων αυτοχαρακτηρίζεται «a museum of itself» (Αρχοντικό Μπενιζέλων, χ.χ. <https://archontiko-mpenizelon.gr/en/a-museum-of-itself/>, ημ. πρόσβασης 10-06-2026).

Για το κτήριο του ΕΙΜ αυτό είναι καθοριστικό, επειδή συνδέεται άμεσα με τη δυνατότητα του μουσείου να αφηγηθεί όχι μόνο την ιστορία του ελληνικού κράτους, αλλά και τη δική του ιστορία ως κτηρίου. Η ανάδειξη της ιστορίας της προγενέστερης οικίας Κοντοσταύλου, της κοινοβουλευτικής φάσης του και της οικοδόμησης του μεταγενέστερου νεοκλασικού μεγάρου στην ίδια θέση, θα έπρεπε να αποτελεί συμπληρωματικό στοιχείο και οργανικό μέρος της μουσειακής ερμηνείας του ίδιου του μνημείου.

5.1.3. Προσαρμογή του κτηρίου στη νέα μουσειακή χρήση

Η εξέταση του ζητήματος της προσαρμογής του ιστορικού κτηρίου στη νέα μουσειακή χρήση είναι κρίσιμη, διότι η επανάχρηση προϋποθέτει έναν ορισμένο μετασχηματισμό του υπάρχοντος κελύφους. Στην παρούσα έρευνα διακρίθηκαν δύο βασικοί τύποι στρατηγικής διαχείρισης. Ο πρώτος αφορά επεμβάσεις που περιλαμβάνουν σαφώς αναγνωρίσιμη σύγχρονη προσθήκη, όπως στην περίπτωση της Villa Vauban, όπου η νέα πτέρυγα αναλαμβάνει τις τεχνικές και εκθεσιακές απαιτήσεις της μουσειακής λειτουργίας. Ο δεύτερος αφορά επεμβάσεις που βασίζονται σε ήπια και χαμηλής ορατότητας προσαρμογή του υπάρχοντος κελύφους, όπως στη Fondation de l'Hermitage, όπου η βίλα διατηρεί σχεδόν ακέραιη την τυπολογική και χωρική της συγκρότηση, ενώ οι αναγκαίες υποδομές επεκτείνονται στο υπόγειο και σε δευτερεύοντα κτήρια του αγροκτήματος. Η διάκριση αυτή είναι ερμηνευτική και απλοποιεί τις διαφορετικές προσεγγίσεις που έχουν διακριθεί στη σχετική βιβλιογραφία (Plevoets & Van Cleempoel, 2011) σε δύο βασικούς τύπους.

Για παράδειγμα, στην περίπτωση της Villa Vauban, η νέα πτέρυγα λειτουργεί ως λειτουργικός συμπληρωματικός μηχανισμός, καθώς αναλαμβάνει τις σύγχρονες εκθεσιακές υποδομές, επιτρέποντας στην ιστορική βίλα να διατηρήσει την κλίμακα και την ατμόσφαιρά της, αποσκοπώντας ταυτόχρονα στη βιώσιμη συνύπαρξη ιστορικού κελύφους και σύγχρονης μουσειολογικής απαίτησης (Petit, Vermast & Achten, 2010, σσ. 49-54).

Η δεύτερη στρατηγική, εκείνη της ήπιας προσαρμογής με περιορισμένες και χαμηλής ορατότητας επεμβάσεις, αντιμετωπίζει το ιστορικό κτήριο ως τον βασικό και σχεδόν αποκλειστικό φορέα της νέας χρήσης. Στο πλαίσιο αυτής της στρατηγικής αναπροσαρμόζεται η ίδια η μουσειολογική λογική ώστε να συμβιβαστεί με τα όρια του

υπάρχοντος κτηρίου. Η Fondation de l'Hermitage αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της επιλογής. Η βίλα διατηρεί την οικιακή της κλίμακα (Vallotton, 2001, σσ. 125-126) και η μουσειακή εμπειρία οργανώνεται ακριβώς πάνω σε αυτήν τη συνθήκη (Falk & Dierking, 2000). Ωστόσο, αυτή η στρατηγική προϋποθέτει αυστηρό έλεγχο του προγράμματος, δηλαδή μικρότερη ένταση χρήσεων, προσεκτική διαχείριση της επισκεψιμότητας, επιλεγμένες εκθέσεις και διαρκή συντονισμό ανάμεσα στις ανάγκες του οργανισμού και στις αντοχές του κελύφους.

Για το EIM, το ζήτημα της μουσειολογικής αναπροσαρμογής έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι θέτει το βασικό ερώτημα εάν το ιστορικό κτήριο μπορεί να συνεχίσει να εξυπηρετεί τις ανάγκες του μουσείου μόνο μέσα από εσωτερικές αναπροσαρμογές ή αν απαιτείται μια διαφορετική στρατηγική διαχείρισης των λειτουργιών του. Σε αυτή την κατεύθυνση, αξίζει να επισημανθεί το κατά πόσο το EIM θα μπορούσε να αποκεντρώσει κάποιες από τις λειτουργίες του (διοικητικές, αρχαιακές κ.ά.) προκειμένου να αξιοποιήσει τους χώρους του στο πλαίσιο μιας σύγχρονης μουσειακής πολιτικής, λ.χ. αξιοποίηση τμήματος του υπογείου του, αντίστοιχη με την υπόγεια επέκταση της Fondation de l'Hermitage.

Με τον τρόπο αυτό, η στρατηγική της επέμβασης αναδεικνύεται ως βασικός άξονας της συγκριτικής αξιολόγησης, επειδή αποκαλύπτει όχι μόνο τεχνικές επιλογές, αλλά και βαθύτερες αντιλήψεις για το τι σημαίνει να επαναχρησιμοποιείται ένα ιστορικό μνημείο στον 21ο αιώνα.

5.1.4. Μουσειακή επανάχρηση και βιωσιμότητα

Το ζήτημα της επανάχρησης είναι καθοριστικό για τη βιώσιμη ανάπτυξη του μουσείου, διότι ως σύγχρονος οργανισμός περιλαμβάνει ένα σύνθετο σύνολο λειτουργιών (Plevoets & Van Cleempoel, 2011): εκθεσιακούς χώρους, ελεγχόμενες περιβαλλοντικές συνθήκες, κυκλοφορία κοινού, εκπαιδευτικές δραστηριότητες, υποστηρικτικές υποδομές, προσβασιμότητα, ασφάλεια, αποθήκες, γραφεία και τεχνικές εγκαταστάσεις.

Το βασικό ερώτημα που τίθεται εδώ είναι κατά πόσο η επανάχρηση μπορεί να προσαρμοστεί στη λογική του ιστορικού κελύφους, και κατά πόσο το ίδιο το κέλυφος αλλάζει για να εξυπηρετήσει αυτή τη χρήση. Η ισορροπία ανάμεσα στα δύο αποτελεί κρίσιμο δείκτη βιωσιμότητας. Όταν η λειτουργία προσαρμόζεται δημιουργικά στο

μνημείο, η επανάχρηση μπορεί να αναδείξει την πολιτισμική του σημασία. Όταν, αντίθετα, το μνημείο πιέζεται υπερβολικά, ώστε να υποδεχθεί λειτουργίες ασύμβατες με τη φυσιογνωμία του, υπάρχει ο κίνδυνος να χαθεί τόσο η χωρική του λογική όσο και η βιωματική του αυθεντικότητα (Riegl, 1903· Jokilehto, 1999).

Στην περίπτωση της Villa Vauban, η σχέση κελύφους και μουσειακής λειτουργίας οργανώνεται μέσα από μια στρατηγική λειτουργικού διαχωρισμού. Η ιστορική βίλα δεν θεωρήθηκε επαρκής για να καλύψει τις αυξημένες απαιτήσεις ενός σύγχρονου μουσείου τέχνης, ιδίως λόγω της φύσης των συλλογών και των τεχνικών προδιαγραφών που αυτές συνεπάγονται. Αντί, λοιπόν, να μετασχηματιστεί ριζικά η ιστορική κατασκευή, επιλέχθηκε η κατανομή ρόλων: το παλαιό κτήριο διατηρεί την κλίμακα, την ατμόσφαιρα και την ιστορική του μνήμη, ενώ η νέα πτέρυγα αναλαμβάνει τους χώρους που απαιτούν μεγαλύτερη τεχνική ουδετερότητα, ευελιξία και περιβαλλοντικό έλεγχο (Petit, Vermast & Achten, 2010, σσ. 49-54). Στην περίπτωση αυτή, η μουσειακή λειτουργία δεν «επιβάλλεται» στο ιστορικό κέλυφος, αλλά οργανώνεται με τρόπο που το προστατεύει από υπερβολική προσαρμογή. Η βιωσιμότητα του μουσείου βασίζεται ακριβώς σε αυτή τη λογική: το κέλυφος διασώζεται επειδή δεν καλείται να κάνει περισσότερα από όσα μπορεί.

Αντιθέτως, στη Fondation de l'Hermitage η σχέση κελύφους και μουσειακής επανάχρησης διαμορφώνεται με όρους πολύ πιο άμεσης συμβίωσης. Εδώ, η βίλα παραμένει σχεδόν αποκλειστικός φορέας της μουσειακής λειτουργίας χωρίς να συνοδεύεται από εμφανή αρχιτεκτονική προσθήκη. Η μουσειολογική στρατηγική προσαρμόζεται συνειδητά στο μέγεθος, στη διαρρύθμιση και στην οικιακή φυσιογνωμία του κτηρίου (Vallotton, 2001, σσ. 122-126). Αυτό σημαίνει ότι οι εκθέσεις, η κλίμακα των παρεμβάσεων, ο ρυθμός λειτουργίας και η ένταση της επισκεψιμότητας πρέπει να παραμένουν εντός των δυνατοτήτων του κελύφους.

Σε σύγκριση με τα ευρωπαϊκά παραδείγματα, το EIM φαίνεται να κινείται πιο κοντά στο μοντέλο της Fondation de l'Hermitage σε επίπεδο αρχιτεκτονικής στρατηγικής (ήπιες παρεμβάσεις, χωρίς εμφανή σύγχρονη επέκταση), με τη διαφορά ότι το EIM αποτελεί ένα ισχυρό συμβολικό εθνικό τοπόσημο, το οποίο καλείται να φιλοξενήσει τη μουσειακή του χρήση. Αυτό σημαίνει ότι κάθε λειτουργική απαίτηση, από την κίνηση των επισκεπτών έως τις βοηθητικές χρήσεις, επηρεάζει όχι μόνο τη χρήση του χώρου, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο ο ίδιος ο χώρος νοηματοδοτείται

(Hooper-Greenhill, 2000). Το ζήτημα, επομένως, εστιάζεται στο αν η λειτουργία του μουσείου αναβαθμίζει ή όχι τον ιστορικό και συμβολικό χαρακτήρα του μνημείου. Συνεπώς, η σχέση κελύφους και μουσειακής λειτουργίας αναδεικνύεται σε έναν από τους βασικότερους δείκτες για την επιτυχία της επανάχρησης, προσδίδοντας προοπτική μακροχρόνιας βιωσιμότητας στο ΕΙΜ. Η ισορροπία αυτή συνδέεται άμεσα με τη βιώσιμη λειτουργία του μουσείου στο πλαίσιο της σύγχρονης πόλης, καθώς επηρεάζει τη δυνατότητα του μνημείου να παραμείνει ενεργό στοιχείο της πολιτιστικής και κοινωνικής ζωής.

5.1.5. Σχέση μουσείου με τον περιβάλλοντα χώρο

Η σχέση του ιστορικού κτηρίου-μουσείου με τον περιβάλλοντα χώρο υπερβαίνει την παραδοσιακή θεώρηση του μνημείου ως μεμονωμένου αρχιτεκτονικού αντικειμένου και το αντιμετωπίζει ως μέρος ενός σύνθετου χωρικού συστήματος, στο οποίο αλληλεπιδρούν το κτήριο, ο ελεύθερος χώρος, η προσβασιμότητα, οι οπτικές φυγές, οι διαδρομές των επισκεπτών, οι ιστορικές χρήσεις και οι σύγχρονες κοινωνικές πρακτικές. Η αρχιτεκτονική αξία δεν εξαντλείται ούτε στην υλικότητα ούτε στη μορφή του κελύφους, αλλά επεκτείνεται και στον τρόπο με τον οποίο το μνημείο εγγράφεται στον τόπο και βιώνεται μέσα από αυτόν (Norberg-Schulz, 1980).

Η παραπάνω θεώρηση συνδέεται με τη Σύσταση της UNESCO για το Historic Urban Landscape (HUL), σύμφωνα με την οποία η πολιτισμική κληρονομιά αποτελεί τμήμα ενός ευρύτερου ιστορικού αστικού τοπίου, όπου φυσικά και ανθρωπογενή στοιχεία συνυφαίνονται σε μια δυναμική ενότητα (UNESCO, 2011). Στο πλαίσιο αυτό, το ενδιαφέρον μετατοπίζεται από το μεμονωμένο μνημείο στις σχέσεις που αυτό αναπτύσσει με το περιβάλλον του, την τοπογραφία, τον χώρο πρασίνου, τις πλατείες, τους δρόμους, τις διαδρομές κίνησης, τις οπτικές συνδέσεις και τις χρήσεις του δημόσιου χώρου. Η έννοια του μνημείου διευρύνεται και περιλαμβάνει όχι μόνο το κτήριο αλλά και το πλέγμα εμπειριών και νοημάτων που παράγεται γύρω από αυτό.

Η παρούσα μελέτη εξετάζει εάν ο περιβάλλον χώρος ενισχύει ή αποδυναμώνει τον δημόσιο χαρακτήρα του μουσείου, και εάν η αρχιτεκτονική επέμβαση διαμορφώνει μια ουσιαστική σχέση μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού χώρου. Με άλλα λόγια, εξετάζεται όχι μόνο «τι είναι το μνημείο», αλλά και το «πώς φτάνει κανείς σε αυτό»,

«πώς το προσεγγίζει» και «πώς το βιώνει» μέσα στον χώρο που το περιβάλλει (Norberg-Schulz, 1980· Falk & Dierking, 2000).

Στη Villa Vauban, το πάρκο, τα ιστορικά κατάλοιπα των οχυρώσεων και η θέση του μουσείου μέσα σε μια πρώην στρατιωτική ζώνη που μετασχηματίστηκε σε χώρο πρασίνου συνιστούν δομικά μέρη της μουσειακής εμπειρίας. Το μουσείο γίνεται αντιληπτό σε άμεση σύνδεση με το πάρκο και την τοπογραφία του, ως κόμβος μέσα σε ένα ιστορικό και τοπιακό σύστημα στην καρδιά της πόλης (Thewes, 2010, σσ. 39-42). Στη Fondation de l'Hermitage, αντίστοιχα, το πάρκο, η υψομετρική θέση και η θέα προς τον καθεδρικό ναό, τη λίμνη Λεμάν και τις Άλπεις αποτελούν προνομιακά χαρακτηριστικά και θεμελιώδη στοιχεία της πολιτιστικής ταυτότητας του ιδρύματος. Η πρόσβαση μέσω του τοπίου λειτουργεί ως τελετουργία προσέγγισης και προετοιμάζει τον επισκέπτη για μια εμπειρία που είναι ταυτόχρονα χωρική και αισθητική (Vallotton, 2001, σσ. 26-29· Corajoud & Bugnion, 2011). Αντίθετα, στην περίπτωση του EIM, το κτήριο εντάσσεται σε ένα πυκνό και σύνθετο αστικό περιβάλλον, όπου ο περιβάλλον χώρος του (Πλατεία Κολοκοτρώνη) δεν διαπιστώνεται ότι αποτελεί δυναμικό στοιχείο της μουσειακής εμπειρίας, καθώς δεν ενσωματώνεται σε αυτήν ως αναπόσπαστο μέρος της. Η ενσωμάτωση αυτή αποτελεί κρίσιμο παράγοντα πολιτιστικής πολιτικής, καθώς ενισχύει τη συμμετοχή, την προσβασιμότητα και τη διάχυση της πολιτιστικής αξίας του μουσείου στην πόλη.

5.1.6. Η μουσειακή εμπειρία

Ένα επιπλέον κρίσιμο πεδίο σύγκρισης αποτελεί η μουσειακή εμπειρία, όπως αυτή διαμορφώνεται από τη σχέση χώρου, αφήγησης και επισκέπτη (Falk & Dierking, 2000). Στην περίπτωση της Villa Vauban, η εμπειρία χαρακτηρίζεται από την εναλλαγή μεταξύ οικιακής κλίμακας και σύγχρονων εκθεσιακών χώρων, επιτρέποντας πολλαπλούς τρόπους πρόσληψης των έργων. Στη Fondation de l'Hermitage, η εμπειρία συνδέεται άμεσα με την οικιακή ατμόσφαιρα και το τοπίο, δημιουργώντας μια βιωματική και αισθητική συνέχεια μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού χώρου. Αντίθετα, στο EIM, η εμπειρία του επισκέπτη επηρεάζεται έντονα από τον μνημειακό και θεσμικό χαρακτήρα του κτηρίου, γεγονός που ενισχύει τη συμβολική διάσταση της αφήγησης, αλλά ταυτόχρονα περιορίζει την ευελιξία ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών μουσειακής εμπειρίας. Ο περιορισμός αυτός εμφανίζει αναλογίες με τη Fondation de l'Hermitage, η οποία επίσης λειτουργεί κάτω από τα αυστηρά όρια του ιστορικού

κελύφους, αν και για διαφορετικούς λόγους: στην πρώτη περίπτωση διατηρείται η οικιακή κλίμακα, ενώ στο EIM διατηρείται η θεσμική και συμβολική σημασία.⁸⁴

5.2. Συνολική αποτίμηση της έρευνας

Η συγκριτική ανάλυση των τριών περιπτώσεων - της Villa Vauban, της Fondation de l'Hermitage και του EIM - ανέδειξε τρεις διαφορετικές πρακτικές επανάχρησης και τρεις διακριτές προσεγγίσεις στη διαμόρφωση της μουσειακής λειτουργίας και εμπειρίας, που εκφράζουν διαφορετικές αντιλήψεις για τη διαχείριση της ιστορικότητας, τη βιωσιμότητα και τη σχέση τους με τον αστικό χώρο.

Η Villa Vauban αντιπροσωπεύει ένα δυναμικό και επεμβατικό μοντέλο, στο οποίο η βιωσιμότητα της επανάχρησης επιτυγχάνεται μέσω της αρχιτεκτονικής αναδιάρθρωσης και της δημιουργίας ενός νέου, συμπληρωματικού συστήματος χώρων. Η σύγχρονη επέκταση λειτουργεί ως βασικός μηχανισμός εξισορρόπησης μεταξύ προστασίας και λειτουργικότητας. Μέσω αυτής, το ιστορικό κτήριο αποφορτίζεται και διατηρεί την αυθεντικότητά του, ενώ ταυτόχρονα το μουσείο αποκτά τις απαραίτητες υποδομές για να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της σύγχρονης μουσειολογίας (Petit, Vermast & Achten, 2010, σσ. 49-54). Το παράδειγμα αυτό αποδεικνύει ότι η επέμβαση δεν αντιβαίνει κατ' ανάγκη στην προστασία, αλλά μπορεί να αποτελέσει προϋπόθεση για τη διατήρηση του μνημείου σε λειτουργική χρήση.

Αντίθετα, η Fondation de l'Hermitage συγκροτεί ένα μοντέλο συνειδητού «αυτοπεριορισμού», όπου η βιωσιμότητα προκύπτει όχι από την επέκταση, αλλά από τον περιορισμό. Το μουσείο αποδέχεται τα χωρικά και μορφολογικά όρια του ιστορικού κελύφους και οργανώνει τη λειτουργία του σύμφωνα με αυτά. Η επιλογή αυτή ενισχύει την αυθεντικότητα και τη βιωματική ποιότητα του χώρου, μετατρέποντας την οικιακή κλίμακα και τη σχέση με το τοπίο σε βασικά στοιχεία της μουσειακής εμπειρίας. Ωστόσο, η στρατηγική αυτή προϋποθέτει αυστηρό έλεγχο του προγράμματος, περιορισμό της επισκεψιμότητας και συνεχή διαχείριση της ισορροπίας μεταξύ χρήσης και προστασίας.

Το EIM στο Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής, σε αντίθεση με τα ευρωπαϊκά παραδείγματα, αποτελεί ένα μνημείο θεσμικής συγκρότησης, άρρηκτα συνδεδεμένο με

⁸⁴ Περισσότερα για τη μουσειακή εμπειρία στο EIM βλ. υποενότητα 3.4.

τη δημιουργία του νεοελληνικού κράτους και τη διαμόρφωση της Αθήνας ως πρωτεύουσας.⁸⁵ Η σημασία της αρχιτεκτονικής του μορφής επεκτείνεται στη συμβολική του λειτουργία ως χώρου πολιτικής και εθνικής μνήμης. Επομένως, η μουσειακή επανάχρηση του ΕΙΜ καθίσταται ιδιαίτερα σύνθετη. Το μουσείο στο ιστορικό κτήριο της Παλαιάς Βουλής, σήμερα καλείται να αναδείξει την επανανοηματοδότηση του μνημείου, πέρα από «κιβωτό» εθνικής μνήμης και ταυτότητας και ως πολιτιστικό οργανισμό που αφορά και απευθύνεται στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινότητες της πρωτεύουσας. Η διαπίστωση αυτή δεν αναιρεί τη σημασία του μουσείου και των ποικίλων δράσεών του (εκθεσιακές, εκπαιδευτικές), αλλά ενδεχομένως περιορίζει την ευελιξία και βιωσιμότητα του μοντέλου, καθώς δυσχεραίνει τόσο τη λειτουργική οργάνωση όσο και τη διεύρυνση της μουσειακής εμπειρίας.

Σε διαχειριστικό επίπεδο, επίσης, αναδεικνύεται ένας ακόμα κρίσιμος παράγοντας βιώσιμης ανάπτυξης του ΕΙΜ: η μη αξιοποίηση των διαθέσιμων ευρωπαϊκών χρηματοδοτικών εργαλείων, ιδιαίτερα μετά από μια παρατεταμένη περίοδο δημοσιονομικής και υγειονομικής κρίσης.⁸⁶ Το γεγονός αυτό δεν συνιστά απλώς τεχνική παράλειψη, αλλά αναδεικνύει ουσιαστική διαχειριστική αδυναμία και καθιστά ακόμη πιο επιτακτική την ενίσχυση της χρηματοδοτικής και διοικητικής ικανότητας του μουσειακού οργανισμού.

Ιδιαίτερα κρίσιμο είναι το ζήτημα της σχέσης των τριών μουσειακών περιπτώσεων με τον περιβάλλοντα χώρο τους. Στη Villa Vauban και στη Fondation de l'Hermitage, το πάρκο και το τοπίο αποτελούν ενεργό μέρος της μουσειακής αφήγησης, ενισχύοντας τη μετάβαση, την εμπειρία και τη σύνδεση των επισκεπτών με την ιστορία του τόπου. Στο ΕΙΜ, η Πλατεία Κολοκοτρώνη διαθέτει αντίστοιχη δυναμική ως ιστορικός και αστικός χώρος, συνδεδεμένος με τη δημόσια μνήμη και τη συγκρότηση της πόλης. Ωστόσο, η δυναμική αυτή παραμένει σε μεγάλο βαθμό ανεκμετάλλευτη, καθώς δεν αξιοποιείται ως συστατικό στοιχείο της μουσειακής εμπειρίας του επισκέπτη.

⁸⁵ Βλ. Κεφ. 3.

⁸⁶ Βλ. το Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας της Ελλάδας («Ελλάδα 2.0»), συνολικού ύψους περίπου 36 δισ. ευρώ, με καταληκτική προθεσμία υλοποίησης τον Αύγουστο του 2026 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, χ.χ.).

Στο σημείο αυτό μπορεί να διατυπωθεί η παρατήρηση ότι το μουσειακό μοντέλο του EIM, φέροντας το συγκριτικό πλεονέκτημα της εθνικής ιστορικής και συμβολικής του ακτινοβολίας, έχει πολλές δυνατότητες στον επανασχεδιασμό των πολιτιστικών στρατηγικών του. Πιο συγκεκριμένα, ενώ τα ευρωπαϊκά παραδείγματα παρουσιάζουν σαφή αντιστοίχιση μεταξύ κελύφους, λειτουργίας και διαχείρισης, στο EIM η σχέση αυτή παραμένει ως ένα βαθμό αποσπασματική και εξαρτάται περισσότερο από ιστορικές ή επετειακές συγκυρίες παρά από συνειδητό βιώσιμο στρατηγικό σχεδιασμό.

Ειδικότερα ως προς τον ψηφιακό τομέα, η συγκριτική εικόνα αναδεικνύεται πιο σύνθετη με το EIM να μην υστερεί σημαντικά ως προς τα ευρωπαϊκά παραδείγματα. Σχετικά με τα ίδια τα ψηφιακά προϊόντα και εργαλεία, το EIM εμφανίζεται εφάμιλλο, αν όχι περισσότερο ανεπτυγμένο: διαθέτει εικονική περιήγηση, ψηφιακές εκθέσεις, διαδραστικές εφαρμογές και εκπαιδευτικά ψηφιακά παιχνίδια, τη στιγμή που η Fondation de l'Hermitage παραμένει στο στάδιο της ψηφιακής παρουσίας και διαμεσολάβησης, χωρίς εικονικές ή τρισδιάστατες περιηγήσεις και ειδικές ψηφιακές εφαρμογές. Η αδυναμία του EIM δεν εντοπίζεται επομένως στην παραγωγή ψηφιακού περιεχομένου, αλλά στον κεντρικό στρατηγικό συντονισμό και στη δικτύωσή του: ενώ στη Villa Vauban η ψηφιακή δραστηριότητα εντάσσεται σε κεντρικά οργανωμένο θεσμικό σχεδιασμό, στο EIM τα ψηφιακά προϊόντα αναπτύσσονται κατά κύριο λόγο αποσπασματικά, χωρίς ρητά διατυπωμένη και κεντρικά συντονισμένη ψηφιακή στρατηγική και με περιορισμένη διεθνή και ευρωπαϊκή δικτύωση. Έτσι, το ζητούμενο για το EIM δεν είναι τόσο η παραγωγή περισσότερων ψηφιακών εργαλείων, όσο η ένταξή τους σε έναν συνεκτικό στρατηγικό σχεδιασμό και η ενίσχυση της δικτύωσης και των συνεργειών του (εθνικών και διεθνών).

Οι παραπάνω διαπιστώσεις διατυπώνονται όχι για να προταθεί κατ' ανάγκη ένας ριζικός μετασχηματισμός του μουσείου. Η ιδιαιτερότητα του EIM - όπως αυτή αναλύθηκε παραπάνω - επιβάλλει, κατά τη γνώμη της γράφουσας, να υιοθετηθεί μια πιο στοχευμένη και επιλεκτική προσέγγιση πολιτιστικής στρατηγικής, η οποία θα μπορούσε να συγκροτείται γύρω από τις παρακάτω βασικές κατευθύνσεις - προτάσεις:

- την αναδιοργάνωση των λειτουργιών, με στόχο την αποφόρτιση του ιστορικού κελύφους και τη σαφέστερη διάκριση των μουσειακών χρήσεων,

- την ενεργοποίηση του περιβάλλοντος χώρου ως μέρους της μουσειακής αφήγησης και εμπειρίας,
- την ανάδειξη του ίδιου του κτηρίου ως «εκθέματος», δηλαδή ως φορέα της πολιτικής και ιστορικής μνήμης του ελληνικού κράτους,
- τη διεύρυνση της επικοινωνιακής και εκπαιδευτικής του πολιτικής με στόχο τη μεγαλύτερη και πιο συμπεριληπτική απήχηση των αφηγήσεών του,
- την ένταξη των ψηφιακών δράσεων σε συνεκτικό στρατηγικό σχεδιασμό και την ενίσχυση της διεθνούς και ευρωπαϊκής δικτύωσης του μουσείου,
- την ενίσχυση της χρηματοδοτικής και διοικητικής του ικανότητας, με διαφοροποίηση των πηγών εσόδων και ενεργό αξιοποίηση των διαθέσιμων δημόσιων και ευρωπαϊκών χρηματοδοτικών εργαλείων.

Ολοκληρώνοντας, η συγκριτική αποτίμηση οδηγεί στο συμπέρασμα πως το ΕΙΜ διαθέτει όλες τις προϋποθέσεις για να αποτελέσει ένα πρότυπο σύγχρονης μουσειακής επανάχρησης, όχι μέσω μίμησης των ευρωπαϊκών παραδειγμάτων, αλλά μέσω της συνειδητής αξιοποίησης της δικής του ιδιαιτερότητας, ως σύγχρονου εθνικού και ευρωπαϊκού μουσείου.

5.3. Μελλοντικές κατευθύνσεις της έρευνας

Κατά την εκπόνηση της παρούσας εργασίας αναδείχθηκαν ενδιαφέρουσες μελλοντικές κατευθύνσεις έρευνας στα πεδία της πολιτισμικής διαχείρισης και ανάδειξης των ιστορικών κτηρίων και της μουσειακής επανάχρησης και ειδικότερα του ΕΙΜ. Αυτές οι ερευνητικές κατευθύνσεις, οι οποίες ξεπερνούν τα όρια μιας διπλωματικής εργασίας και μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενα διατριβής, αναπτύσσονται ενδεικτικά γύρω από τους παρακάτω άξονες:

- Το μνημείο-ιστορικό κτήριο ως σύνθετο ιστορικό «παλίμψηστο» με αναγνώσιμες τις διαφορετικές χρονικές φάσεις του,
- Η νέα χρήση του μνημείου ως μέσο ερμηνείας και όχι ως μηχανισμός απόκρυψης του παρελθόντος που αποφεύγει ή εξομαλύνει τις ιστορικές αντιφάσεις,

- Ο βαθμός συμβατότητας της νέας χρήσης με την αρχική τυπολογία του κτηρίου και η διαλογική τους σχέση,

- Η σχέση ανάμεσα στην εμπειρία του επισκέπτη και στη χωρική λογική του μνημείου.

Τα παραπάνω καταδεικνύουν την αναγκαιότητα μιας σύγχρονης και διεπιστημονικής προσέγγισης των μουσειακών λειτουργιών, η οποία θα περιλαμβάνει όχι μόνο τα πεδία του αρχιτεκτονικού, πολεοδομικού, αστικού, μουσειολογικού και μουσειογραφικού σχεδιασμού, αλλά και τις διοικητικές και οικονομικές επιστήμες (πολιτισμική διαχείριση, χρηματοδότηση και στρατηγικός σχεδιασμός), τις ψηφιακές τεχνολογίες και τις κοινωνικές επιστήμες, καθώς και την πρακτική τους εφαρμογή σε ιστορικά κτήρια-μουσειακά κελύφη. Η παρούσα εργασία αποτελεί μικρό μέρος μιας ευρύτερης διεπιστημονικής έρευνας με απώτερο στόχο την κοινωνική λειτουργία των μουσείων και την ενεργητική εμπλοκή της κοινότητας στον σχεδιασμό και την πρόσληψη των νοημάτων που αυτά παράγουν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

- Βουδούρη, Δ. (2003). *Κράτος και Μουσεία: Το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Βούρη, Σ. (2002). Μουσείο και συγκρότηση εθνικής ταυτότητας. Στο Γ. Κόκκινος & Ε. Αλεξάκη (Επιμ.), *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή* (σσ. 55-65). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γιαννακόπουλος, Κ., & Γιαννιτσιώτης, Γ. (2010). Εισαγωγή: Εξουσία, αντίσταση και χωρικές υλικότητες. Στο Κ. Γιαννακόπουλος & Γ. Γιαννιτσιώτης (Επιμ.), *Αμφισβητούμενοι χώροι στην πόλη: Χωρικές προσεγγίσεις του πολιτισμού* (σσ. 11-17). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Γκαζή, Α. (1999α). «Από τις μούσες στο μουσείο: Η ιστορία ενός θεσμού δια μέσου των αιώνων». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ. 70, (σσ. 39-45).
- Γκαζή, Α. (1999β). Η έκθεση των αρχαιοτήτων στην Ελλάδα (1829-1909): Ιδεολογικές αφετηρίες - Πρακτικές προσεγγίσεις. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ. 73, (σσ. 45-53).
- Γκαζή, Α. (2004). «Μουσεία για τον 21ο αιώνα». *Τετράδια Μουσειολογίας*, τ. 1, (σσ. 3-12).
- Γκαντζιάς, Γ. (2008). Στρατηγικές στο τοπίο των πολιτιστικών οργανισμών στην κοινωνία των πληροφοριών και της γνώσης. Στο *Πολιτιστική Διαχείριση και Πολιτική στην Εποχή της Κοινωνίας των Πληροφοριών και της Γνώσης* (Κεφ. 1). Εναλλακτικό Διδακτικό Υλικό ΠΜΣ Διοίκησης Πολιτισμικών Μονάδων. ΕΑΠ.
- Γκαντζιάς, Γ. (2020). *Πολιτιστική Πολιτική, Χορηγία & Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη*. (2η έκδ.). Αθήνα: Παπασωτηρίου.
- Γκαντζιάς, Γ. (2021). *Πολιτιστική πολιτική, διοίκηση, διαχείριση και γενικό (δημόσιο) συμφέρον: Πολιτισμικές μονάδες και ψηφιο-επικοινωνιακός πολιτισμός* [Σημειώσεις-Συνδέσεις]. ΕΑΠ, ΠΜΣ Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων, ΔΠΜ51.

- Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος. (1994). *Το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. Οδηγός ΕΙΜ*. Αθήνα: Εκδόσεις ΙΕΕΕ.
- Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος. (2015). *Εθνικό Ιστορικό Μουσείο: Η ιστορία και οι συλλογές του* (Ε. Παπασπύρου, σχεδιασμός-συντονισμός· Μ. Παπαναστασίου, επιμ.). ΙΕΕΕ - Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.
- Κατσελάκη, Α., & Σακαλή, Ο. (Επιμ.) (2021). *Πολιτισμός για όλους: Μουσεία και μνημεία χωρίς αποκλεισμούς. Πρακτικά Διεπιστημονικής Διημερίδας (29-30/11/2018)*. Αθήνα: ΥΠΠΟΑ-ΔΑΜΕΕΠ.
- Μαΐστρου, Ε. (2025). *Ιστορικές πόλεις και ιστορικοί οικισμοί*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-1053>
- Μαλλούχου-Tufano, Φ. (2021). Η αρχαιολογική προστασία στην Ελλάδα και στην υπόλοιπη Ευρώπη μπροστά στις προκλήσεις των παγκοσμιοποιημένων καιρών. Στο Σ. Μπλίζος & Ν. Πάντζου (Επιμ.), *Διαχείριση και ανάδειξη χώρων και μνημείων*. Αθήνα: Diadrasis.
- Μπεριάτου, Μ. (2022). *Η προστασία και διαχείριση των ιστορικών κέντρων πόλεων στην Ελλάδα* [Διδακτορική διατριβή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο]. https://dspace.lib.ntua.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/56094/DIATRIVI_M.BERIATOU.pdf
- Μπίρης, Κ. Η. (2005). *Αι Αθήναι από του 19ου εις τον 20ον αιώνα* (5η έκδ.). Μέλισσα. (Πρωτότυπη έκδοση: 1966)
- Μπούνια, Α. (2015). Προσεγγίζοντας διαφορετικές κοινότητες: Δράσεις κοινωνικής ένταξης, διαπολιτισμικής αγωγής και διεύρυνσης της προσβασιμότητας για εμποδιζόμενα άτομα. Στο Ν. Νικονάνου, Α. Μπούνια, Α. Φιλίππουπολίτη, Α. Χουρμουζιάδη & Ν. Γιαννούτσου (Επιμ.), *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-918>
- Νικονάνου, Ν., Μπούνια, Α., Φιλίππουπολίτη, Α., Χουρμουζιάδη, Α., & Γιαννούτσου, Ν. (2015). *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-918>

- Νόμος 3028/2002. Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. ΦΕΚ 153/Α/28-06-2002.
- Νόμος 4858/2021. Κύρωση Κώδικα νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς. ΦΕΚ 220/Α/19-11-2021.
- Παπούλιας, Ε. Χ. (2020). «Οι αρχές της "Ολοκληρωμένης Προστασίας" και η "βιωσιμότητα" του πολιτισμικού πλούτου της χώρας μας». Στο Π. Καλογεράκου κ.ά. (Επιμ.), *ΚΥΔΑΛΙΜΟΣ: Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Γεώργιο Στυλ. Κορρέ* (Τόμ. 4, σσ. 377-385). Σειρά Μονογραφιών AURA 4. Αθήνα: AURA.
- Παπούλιας, Ε. Χ. (2022). *Η διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς στην Ελλάδα, σύγχρονες προσεγγίσεις* (Αναθεωρημένη έκδοση). Αθήνα: Εκδόσεις Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.
- Pearce, S. M. (1999). Μελετώντας τα μουσεία: νέες ανάγκες και νέες προσεγγίσεις. *Αρχαιολογία & Τέχνες*, 70, 47-49. <https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/70-10.pdf>
- Σαμαράς, Ν. Χ. (2019). *Ανάπλαση και αναβίωση ιστορικών κέντρων και συνόλων II* [Σημειώσεις μαθήματος]. Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Αρχιτεκτονική και Δομοστατική Αποκατάσταση Ιστορικών Κτηρίων & Συνόλων».
- Sani, M. (2014, 10 Νοεμβρίου). «Το Μαθησιακό Μουσείο (The Learning Museum - LEM): Ένα διεθνές δίκτυο για τα μουσεία και τη διά βίου μάθηση». *Αρχαιολογία & Τέχνες*. <https://www.archaiologia.gr/blog/2014/11/10/>
- Σκοπετέα, Ε. (1988). *Το «Πρότυπο Βασίλειο» και η Μεγάλη Ιδέα: Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830-1880)*. Αθήνα: Πολύτυπο.
- Σταυρίδης, Σ. (2006). Η σχέση χώρου και χρόνου στη συλλογική μνήμη. Στο Σ. Σταυρίδης (Επιμ.), *Μνήμη και εμπειρία του χώρου* (σσ. 13-41). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Σύνταγμα της Ελλάδας. (2019). Άρθρα 18, 24.

- Τράντα, Α., & Κυριάκη-Μάνεση, Δ. (2024). *Η διαχείριση των μουσείων και των συλλογών τους*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.
<https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-965>
- Φιλιππίδης, Δ. (1984). *Νεοελληνική αρχιτεκτονική: Αρχιτεκτονική θεωρία και πράξη (1830-1980) σαν αντανάκλαση των ιδεολογικών επιλογών της νεοελληνικής κουλτούρας*. Αθήνα: Μέλισσα.
- Χουρμουζιάδη, Α. (2006). *Το ελληνικό αρχαιολογικό μουσείο: Ο εκθέτης, το έκθεμα, ο επισκέπτης*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Χουρμουζιάδη, Α. (2022). *Εισαγωγή στον εκθεσιακό σχεδιασμό*. Κάλλιπος.
<https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-67>

Ξενόγλωσση

Συλλογικός τόμος (Villa Vauban)

- Ville de Luxembourg (Επιμ.). (2010). *Villa Vauban - Musée d'Art de la Ville de Luxembourg. Collection - Histoire - Architecture*. Ville de Luxembourg.

Κεφάλαια από συλλογικό τόμο (Villa Vauban)

- Bange, E. (2010). L'odyssée des collections. In Ville de Luxembourg (Επιμ.), *Villa Vauban - Musée d'Art de la Ville de Luxembourg. Collection - Histoire - Architecture* (σσ. 14-17). Ville de Luxembourg.
- Dorscheid, S. (2010). L'architecture du musée. In Ville de Luxembourg (Επιμ.), *Villa Vauban - Musée d'Art de la Ville de Luxembourg. Collection - Histoire - Architecture* (σσ. 46-48). Ville de Luxembourg.
- Helminger, P., & Polfer, L. (2010). Préface. In Ville de Luxembourg (Επιμ.), *Villa Vauban - Musée d'Art de la Ville de Luxembourg. Collection - Histoire - Architecture* (σσ. 5-8). Ville de Luxembourg.
- Maringer, E. (2010). La provenance des collections. In Ville de Luxembourg (Επιμ.), *Villa Vauban - Musée d'Art de la Ville de Luxembourg. Collection - Histoire - Architecture* (σσ. 18-21). Ville de Luxembourg.

- Maringer, E. (2010). Chefs-d'œuvre de la peinture des XVIIe, XVIIIe et XIXe siècles. In Ville de Luxembourg (Επιμ.), *Villa Vauban - Musée d'Art de la Ville de Luxembourg. Collection - Histoire - Architecture* (σσ. 22-26). Ville de Luxembourg.
- Petit, E., Vermast, M., & Achten, A. (2010). L'extension contemporaine de la villa historique. In Ville de Luxembourg (Επιμ.), *Villa Vauban - Musée d'Art de la Ville de Luxembourg. Collection - Histoire - Architecture* (σσ. 49-54). Ville de Luxembourg.
- Philippart, R. L. (2010). La villa et ses habitants: histoire d'une belle demeure. In Ville de Luxembourg (Επιμ.), *Villa Vauban - Musée d'Art de la Ville de Luxembourg. Collection - Histoire - Architecture* (σσ. 32-38). Ville de Luxembourg.
- Schmit, P. (2010). Intimité et abstraction: les nouvelles salles d'exposition. In Ville de Luxembourg (Επιμ.), *Villa Vauban - Musée d'Art de la Ville de Luxembourg. Collection - Histoire - Architecture* (σσ. 43-45). Ville de Luxembourg.
- Thewes, G. (2010). Le fort Vauban, un site historique. In Ville de Luxembourg (Επιμ.), *Villa Vauban - Musée d'Art de la Ville de Luxembourg. Collection - Histoire - Architecture* (σσ. 27-31). Ville de Luxembourg.
- Thewes, G. (2010). Jardin et parc «en doux vallonnement»: l'héritage d'Edouard André. In Ville de Luxembourg (Επιμ.), *Villa Vauban - Musée d'Art de la Ville de Luxembourg. Collection - Histoire - Architecture* (σσ. 39-42). Ville de Luxembourg.
- Wagener, D. (2010). La renaissance d'un musée d'art. In Ville de Luxembourg (Επιμ.), *Villa Vauban - Musée d'Art de la Ville de Luxembourg. Collection - Histoire - Architecture* (σσ. 11-13). Ville de Luxembourg.
- Ville de Luxembourg. (2010). Chronologie : Réaménagement et extension de la Villa Vauban. In Ville de Luxembourg (Επιμ.), *Villa Vauban - Musée d'Art de la Ville de Luxembourg. Collection - Histoire - Architecture* (σ. 57). Ville de Luxembourg.

Λοιπή ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Ashworth, G. J., Graham, B., & Tunbridge, J. E. (2007). *Pluralising pasts: Heritage, identity and place in multicultural societies*. London: Pluto Press.
- Bullen, P. A., & Love, P. E. D. (2011). Adaptive reuse of heritage buildings. *Structural Survey*, 29(5), σσ. 411 - 421. <https://doi.org/10.1108/02630801111182439>
- Díaz-Andreu, M. (2007). *A world history of nineteenth-century archaeology: Nationalism, colonialism, and the past*. Oxford: Oxford University Press.
- Falk, J. H., & Dierking, L. D. (2000). *Learning from museums: Visitor experiences and the making of meaning*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Hooper-Greenhill, E. (1994). *Museums and their visitors*. London: Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. (2000). *Museums and the interpretation of visual culture*. London: Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. (2007). *Museums and education: Purpose, pedagogy, performance*. London: Routledge.
- Huyssen, A. (2003). *Present pasts: Urban palimpsests and the politics of memory*. Stanford: Stanford University Press.
- Jokilehto, J. (1999). *A history of architectural conservation*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Macdonald, S. (2013). *Memorylands: Heritage and identity in Europe today*. Routledge.
- Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius loci: Towards a phenomenology of architecture*. New York: Rizzoli.
- Plevoets, B., & Van Cleempoel, K. (2011). Adaptive reuse as a strategy towards conservation of cultural heritage: A literature review. *WIT Transactions on the Built Environment*, 118, 155-164.
- Plevoets, B., & Van Cleempoel, K. (2013). Adaptive reuse as an emerging discipline: An historic survey. Στο G. Cairns (Επιμ.), *Reinventing architecture and*

interiors: A socio-political view on building adaptation (σσ. 13-32). Λονδίνο: Libri Publishers.

Riegl, A. (1903). *Der moderne Denkmalkultus: Sein Wesen und seine Entstehung*. Vienna: Braumüller.

Rossi, A. (1982). *The architecture of the city*. Cambridge, MA: MIT Press.

Sandell, R. (Ed.). (2002). *Museums, society, inequality*. London: Routledge.

Simon, N. (2010). *The Participatory Museum*. Santa Cruz, CA: Museum 2.0.
<https://participatorymuseum.org/read/>

Tallon, A., & Walker, M. (eds.) (2008). *Digital technologies and the museum experience*. Altamira Press.

Vallotton, F. (2001). *L'Hermitage: Une famille lausannoise et sa demeure*. Lausanne: La Bibliothèque des Arts.

Vergo, P. (Ed.). (1989). *The new museology*. London: Reaktion Books.

Δικτυογραφία

Βατόπουλος, Ν. (2007, 4 Φεβρουαρίου). Ώσμωση παλιού και νέου στις αναπλάσεις. *Η Καθημερινή*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.greekarchitects.gr/gr/αρχιτεκτονικες-ματιες/ωσμωση-παλιού-και-νέου-στις-αναπλάσεις-id914> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Ελληνικοί και διεθνείς οργανισμοί / θεσμοί

Αποθετήριο διπλωματικών εργασιών ΕΑΠ (χ.χ.). Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://apothesis.eap.gr/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Αρχαιολογικά Μουσεία της Ελλάδας (χ.χ.). Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://archaeologicalmuseums.gr/el> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Αρχοντικό Μπενιζέλων. (χ.χ.). A museum of itself. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://archontiko-mpenizelon.gr/en/a-museum-of-itself/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Ελληνικά Μουσεία (χ.χ.). Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://museumfinder.gr> (πρόσβαση: 10-06-2026).

- Council of Europe. (1975). *European Charter of the Architectural Heritage* (Διακήρυξη του Άμστερνταμ). Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://upa-bua-arch.be/en/profession/le-cadre-professionnel-des-architectes/coe-european-charter-of-the-architectural-heritage-1975> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Council of Europe (1985). *Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe* (Granada Convention). [Κυρώθηκε με τον Ν. 2039/1992, ΦΕΚ 61/Α/13-04-1992]. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://rm.coe.int/168007a087> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Council of Europe (1992). *European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (Revised)* (Valletta Convention), ETS No. 143. [Κυρώθηκε με τον Ν. 3378/2005, ΦΕΚ 203/Α/19-08-2005]. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://rm.coe.int/168007bd25> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Council of Europe. (2005). *Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (Faro Convention)*. Faro, 27 Οκτωβρίου 2005. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (χ.χ.). *Σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας της Ελλάδας*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility/country-pages/greeces-recovery-and-resilience-plan_el (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Χάρτης Αθηνών για την Αποκατάσταση Ιστορικών Μνημείων*. (1931). Πρώτο Διεθνές Συνέδριο Αρχιτεκτόνων και Τεχνικών Ιστορικών Μνημείων, Αθήνα. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://civvih.icomos.org/wp-content/uploads/2022/03/The-Athens-Charter_1931.pdf (πρόσβαση: 10-06-2026).
- ICOM. (2009). *Κώδικας Δεοντολογίας του ICOM για τα Μουσεία*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://www.icom-greece.gr/wp-content/uploads/2018/12/code-of-ethics_GR_01.pdf (πρόσβαση: 10-06-2026).
- ICOM. (2022). *Museum Definition*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

- ICOMOS. (1964). *International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites* (The Venice Charter). Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/venice_e.pdf (πρόσβαση: 10-06-2026).
- ICOMOS. (1987). *Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas* (Washington Charter). Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://www.icomos.org/charters/towns_e.pdf (πρόσβαση: 10-06-2026).
- ICOMOS (1994). *Το έγγραφο Nara για την αυθεντικότητα*. Nara, Japan, 1-6 November 1994. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- ICOMOS. (2011). *The Paris Declaration on Heritage as a Driver of Development*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://www.icomos.org/Paris2011/GA2011_Declaration_de_Paris_EN_20120109.pdf (πρόσβαση: 10-06-2026).
- ICOMOS (2013). *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Μουσεία της Ελλάδας. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://museumfinder.gr/> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- UNESCO. (1954). *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict* (The Hague Convention). Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.unesco.org/en/heritage-armed-conflicts/1954-convention> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- UNESCO. (1972). *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- UNESCO. (2005). Σύμβαση για την Προστασία και Προώθηση της Πολιτισμικής Πολυμορφίας. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://unescochair.uom.gr/?p=32> (πρόσβαση: 10-06-2026).

UNESCO. (2011). *Recommendation on the Historic Urban Landscape*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-638-98.pdf> (πρόσβαση: 10-06-2026).

UNESCO (2021). *Museums around the world in the face of COVID-19*. Παρίσι: UNESCO. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000376729_eng (πρόσβαση: 10-06-2026).

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. (χ.χ.). *Αρχαιολογία της Πόλης των Αθηνών: Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://archaeologia.eie.gr/archaeologia/gr/arxeio_more.aspx?id=232 (πρόσβαση: 10-06-2026).

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. (χ.χ.). Επίσημος ιστότοπος. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://nhmuseum.gr/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο (χ.χ.). *Για τον επισκέπτη*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://nhmuseum.gr/poioi-eimaste/gia-ton-episkepti> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. (χ.χ.). *Εκπαίδευση*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://nhmuseum.gr/ekpaidefsi> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο (χ.χ.). *ΕΠΙΛΑΝΑΚΥΣΤΑΣΗ '21*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://nhmuseum.gr/epanacystasi-21> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο (χ.χ.). Επίσημοι λογαριασμοί κοινωνικής δικτύωσης: Facebook (facebook.com/nhmuseum.gr), Instagram (@nhmuseum_of_athens), X/Twitter (@athens_nhmuseum), YouTube (κανάλι «Εθνικό Ιστορικό Μουσείο Αθήνα») (πρόσβαση: 10-06-2026).

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο (χ.χ.). *Εφαρμογές*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://nhmuseum.gr/efarmoges> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. (χ.χ.). *Η Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://nhmuseum.gr/poioi-eimaste/i-istoriki-kai-ethnologiki-etaireia-tis-ellados> (πρόσβαση: 10-06-2026).

- Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. (χ.χ.). *Κάτοψη μόνιμης έκθεσης*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://nhmuseum.gr/ektheseis/monimi-ekthesi> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. (χ.χ.). *Περιοδικές εκθέσεις*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://nhmuseum.gr/ektheseis/periodikes> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. (χ.χ.). *Ψηφιακές εκθέσεις*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://nhmuseum.gr/ektheseis/psifiakes-ektheseis-cat> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. (χ.χ.). *Συλλογές*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://nhmuseum.gr/tmimata/sylloges> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. (χ.χ.). *Το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://nhmuseum.gr/poioi-eimaste/to-ethniko-istoriko-mouseio> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. (χ.χ.). *Το Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://nhmuseum.gr/poioi-eimaste/to-megaro-tis-palaias-voulis> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Εθνικό Ιστορικό Μουσείο (χ.χ.). *Το '21 αλλιώς: Η Ελληνική Επανάσταση με φιγούρες και διοράματα PLAYMOBIL*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://nhmuseum.gr/ektheseis/periodikes/item/251-to-21-allios-i-elliniki-epanastasi-me-figoyres-kai-dioramata-playmobil> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Εθνικός Συσσωρευτής Ψηφιακού Πολιτιστικού Περιεχομένου (χ.χ.). *Αποθετήριο Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.searchculture.gr/aggregator/portal/institutions/EIM> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. (χ.χ.). *Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.ime.gr/projects/vouli/index.php> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. (χ.χ.). *Η Παλαιά Βουλή των Ελλήνων: Ιστορία του κτιρίου*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.ime.gr/projects/vouli/index.php?view=build> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος (2024). *Οικονομικά στοιχεία (χρήση 2024)*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://nhmuseum.gr/oikonomika-stoixeia-tis-istorikis-kai-ethnologikis-etairias-tis-ellados-kai-tou-klirodotimatos-ioanni> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Θερμού, Μ. (2024). *Παλαιά Βουλή: Ένα ιστορικό κτήριο σε διαδικασία αποκατάστασης*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.mononews.gr/politismos/palea-vouli-ena-istoriko-ktirio-se-diadikasia-apokatastasis> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Υπουργείο Πολιτισμού (2025). *Μητρώο Αναγνωρισμένων Μουσείων - Εθνικό Ιστορικό Μουσείο*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://accreditation.culture.gov.gr/museums/εθνικό-ιστορικό-μουσείο/> (πρόσβαση: 10/6/2026).

Υπουργείο Πολιτισμού. (χ.χ.). *Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής. Οδυσσεύς - Πύλη του Ελληνικού Πολιτισμού*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=1761 (πρόσβαση: 10-06-2026).

Fondation de l'Hermitage

ArtDaily. (2025, 13 Οκτωβρίου). Lausanne's Hermitage Museum closes for two-year transformation. *ArtDaily*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://artdaily.com/news/186328/Lausanne-s-Hermitage-Museum-closes-for-two-year-transformation> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Corajoud, P., & Bugnion, M. (2011). *Balade à l'Hermitage: Une «campagne» à (re)découvrir*. Fondation de l'Hermitage. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://fondation-hermitage.ch/wp-content/uploads/2022/06/Brochure-Promenade-OK-29.06.11.pdf> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Fondation de l'Hermitage. (χ.χ.). Επίσημος ιστότοπος. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://fondation-hermitage.ch/en/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). *Amies et Amis de l'Hermitage*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://fondation-hermitage.ch/home/soutiens/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). Επίσημοι λογαριασμοί κοινωνικής δικτύωσης. Διαθέσιμοι στους δικτυακούς τόπους: Instagram (@hermitage_lausanne, https://www.instagram.com/hermitage_lausanne/) YouTube (<https://www.youtube.com/@fondationdelhermitage>) (πρόσβαση: 10-06-2026).

Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). *Audioguide* [Nicolas de Staël]. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://fondation-hermitage.ch/audioguide-nicolas-de-stael/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Fondation de l'Hermitage. (χ.χ.). *Activités*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://fondation-hermitage.ch/activites/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Fondation de l'Hermitage. (χ.χ.). *Collections*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/musee/collections/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Fondation de l'Hermitage (χ.χ.). *Conseil de fondation*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/musee/organisation/conseil-de-fondation/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Fondation de l'Hermitage. (χ.χ.). *Expositions*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://fondation-hermitage.ch/home/expositions/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Fondation de l'Hermitage. (χ.χ.). *Expositions d'art périodiques*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://fondation-hermitage.ch/en/lhermitage/lieux/musee/precedentes/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Fondation de l'Hermitage. (χ.χ.). *Ferme*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/ferme/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Fondation de l'Hermitage. (χ.χ.). *Le parc*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/parc/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Fondation de l'Hermitage. (χ.χ.). *Librairie & Boutique*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/librairie-boutique/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Fondation de l'Hermitage. (χ.χ.). *Lieux*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://fondation-hermitage.ch/en/lhermitage/lieux/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Fondation de l'Hermitage. (χ.χ.). *Musée*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/musee/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Fondation de l'Hermitage. (χ.χ.). *Restaurant L'Esquisse*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://fondation-hermitage.ch/lhermitage/lieux/restaurant/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Fondation de l'Hermitage. (χ.χ.). *Travaux 2025-2027*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://fondation-hermitage.ch/travaux/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Gehl, D. (2026, 16 Μαρτίου). Behind the scenes: The transformation of the Fondation de l'Hermitage. *Swiss Museum Pass*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.museumspass.ch/en/behind-the-scenes-the-transformation-of-the-fondation-de-lhermitage/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Ville de Lausanne (2024). *Préavis-Fondation de l'Hermitage: travaux de rénovation*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.lausanne.ch> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Villa Vauban

Amis des Musées Luxembourg. (χ.χ.). *Villa Vauban - Musée d'Art de la Ville de Luxembourg*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.amisdesmusees.lu/museum/villa-vauban-musee-dart-de-la-ville-de-luxembourg> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Culture.lu. (2022). *Les musées face aux digital natives: un autre regard sur la médiation culturelle*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.culture.lu/blog/articles/culture-science-autres/les-musees-face-aux-digital-natives-un-autre-regard-sur-la> (πρόσβαση: 10-06-2026).

- Land. (2019). *Le nouveau pouvoir du public*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.land.lu/page/article/469/335469/FRE/index.html> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Ministère de la Culture. (2022). *Collection d'art du Ministère de la Culture*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://mcult.gouvernement.lu/fr/dossiers/2022/collection-art-ministere-culture.html> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Paperjam. (2013). *Lydie Polfer officiellement bourgmestre*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://paperjam.lu/article/news-lydie-polfer-officiellement-bourgmestre> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Villa Vauban. (χ.χ.). Επίσημος ιστότοπος. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://villavauban.lu/en/> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Villa Vauban. (χ.χ.). *Collection*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://villavauban.lu/en/the-museum/la-collection/>. (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Villa Vauban. (χ.χ.). *Digital*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://villavauban.lu/en/digital/> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Villa Vauban. (χ.χ.). *The Museum*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://villavauban.lu/en/the-museum/> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Villa Vauban. (χ.χ.). *Villa Vauban [Facebook]*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.facebook.com/villavauban.lu/> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Villa Vauban. (χ.χ.). *Villa Vauban [Instagram]*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.instagram.com/villavauban/> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Villa Vauban. (χ.χ.). *Visit*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://villavauban.lu/en/visit/accessibilite/> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Villa Vauban. (2015). *Location and building*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://villavauban.lu/en/the-museum/lieu-et-batiment/> (πρόσβαση: 10-06-2026).

- Villa Vauban. (2015). *Location and building. Awards*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://villavauban.lu/en/the-museum/lieu-et-batiment/> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Villa Vauban. (2015). *Mission statement*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://villavauban.lu/en/the-museum/mission-statement-2/> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Villa Vauban. (2020). *Une promenade à travers l'art / A stroll through art. European painting and sculpture, 17th to 19th century*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://villavauban.lu/en/exhibition/une-promenade-a-travers-lart/> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Ville de Luxembourg. (χ.χ.). *College of aldermen*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.vdl.lu/en/city/political-life/college-aldermen> (πρόσβαση: 10-06-2026).
- Ville de Luxembourg. (χ.χ.). *Les 2 Musées de la Ville*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.vdl.lu/en/the-city/city-departments-at-your-service/les-2-musees-de-la-ville> (πρόσβαση: 10-06-2026).

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.